

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

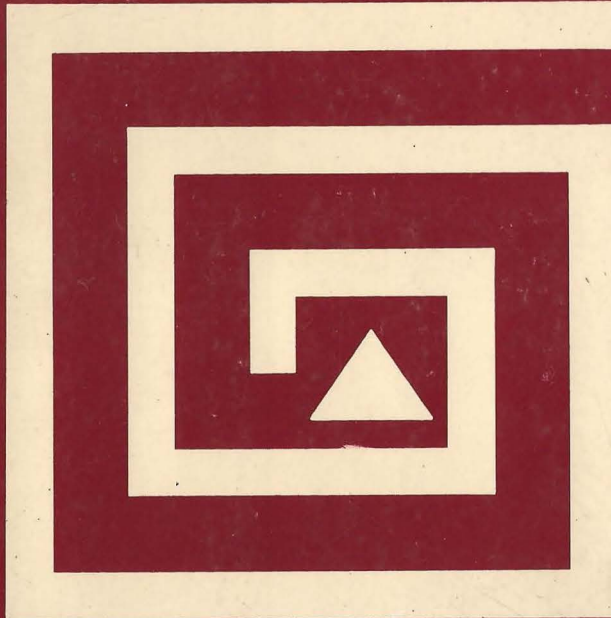
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İSMAİL BEŞİKÇİ

BİLİM YÖNTEMİ

BİLİM YÖNTEMİ • İSMAİL BEŞİKÇİ

00142
BEŞİ

i

İsmail Beşikçi
BİLİM
YÖNTEMİ

YURT KİTAP YAYIN: 45

İSMAİL BEŞİKÇİ BÜTÜN ESERLER: 1

Yurt Kitap Yayın'da Birinci Basım: Ekim 1991

(Bilim Yöntemi'nin ilk baskısı Komal Yayınevi tarafından yapılmıştır. Komal Yayınevi'nin kitaba koyduğu dipnota göre, kitap, Nisan 1976'da basıma hazırlanmış, Ankara'da Kalite Matbaası'na basıma verilmiş, ancak bazı nedenlerden dolayı geri alınmış ve aynı yıl İstanbul Bilgiç Matbaası'nda dizilip Diner Matbaası'nda basılmıştır.)

Dizgi : Yurt Kitap-Yayın

Baskı : Aydınlar Matbaacılık

Kapak : Vedat Ülger

Montaj : Mehmet Aydın

Sınıflama No.:

Demirbaş No.: 0013

YURT KİTAP-YAYIN

GMK Bulvarı Onur İşhanı Kat: 7 No: 176

Tel: 117 35 49 KİTAP ANKARA <https://rantey.org>

İsmail Beşikçi

BİLİM YÖNTEMİ

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	5
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	7
YAYINCININ NOTU	11
KISALTMALAR	12

I. BÖLÜM

BİLİM BİR DÜŞÜNCE YÖNTEMİDİR	13
------------------------------------	----

II. BÖLÜM

BİLİMSEL FAALİYETİN YAPISI	17
1. Gözlem, İzlem, Deney vs.....	17
2. Kavramsal sistemlerin kurulması, Hipotezler, Teoriler vs....	19
3. Doğrulama veya Gerçekleme (Kanunlara veya Kanun düzeyinde bilgilere erişme)	23

III. BÖLÜM

BİLİM NEDİR? BİLİMİN BAZI ÖZELLİKLERİ NELERDİR?	29
1. Bilim Varlık Alanı Olarak Gerçeği, Gerçek Somutu Kabul Eder. Gerçeğe Saygılıdır. Bilim Nesnel Gerçeğe Dönüktür ve Olgusaldır	30
2. Bilim Objektiftir.....	37
3. Bilim Dogmatizme Karşıdır. Eleştirci ve Özeleştiricidir.....	43
4. Bilim Seçicidir	50

5. Bilimsel Yöntem, Birbirlerinden Kopukmuş Gibi Gözüken Olgular Arasında Problem Gören, Aykırılıkları Yakalayan Bir Bakıştır.....	51
6. Bilim Genelleyicidir ve Geneli Arayıcıdır	63
7. Bilim Mantıksaldır	63
8. Bilim Gelecek Hakkında Öngöründe Bulunur	65
9. Bilim Toplumsal İhtiyaçlardan Doğar. Dinamik Bir Etkinliğe Sahiptir	66

IV. BÖLÜM

BİLİM-İDEOLOJİ ve DOKTRİN GÖZLEMSEL ve KAVRAMSALIN İLİŞKİSİ.....	71
--	----

V. BÖLÜM

RESMİ İDEOLOJİ, DOGMATİZM, BİLİM İLİŞKİSİ	97
---	----

VI. BÖLÜM

SONUÇ: VARLIK ALANI OLARAK, GERÇEK, YANI GERÇEK SOMUT KABUL EDİLMEDEN VE NESNEL GERÇEK BİLİNMEDEN, DOĞAYI, TOPLUMU, İNSANI DEĞİŞTİRMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR.	116
KAYNAKLAR	123

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Türkiye'de sosyoekonomik yapı hızla değişmektedir. Yeni yeni toplumsal ve siyasal güçler oluşmakta ve bunlar halk yığınlarını etkilemektedir. Bu güçler kamuoyuna ses vermekte ve kamuoyundan ses almaktadır. Gittikçe karmaşık bir hale gelen bu ilişkileri kavramak ise, ancak, bilimsel yöntem sayesinde mümkün olacaktır.

Son yıllarda toplum olarak büyük tecrübeler kazandık. Bu arada Diyarbakır duruşmaları, önemli bir sorunun, Kürt sorununun, bütün boyutlarıyla ortaya çıkmasında büyük bir etken oldu. Soruna daha önemli bir açıklık geldi. Bu arada, eski görüşlerimizde köklü sayılabilecek değişmeler de oldu. Yargılamalar, olaylara bakış yöntemini temelden etkiledi ve değiştirdi.

Kürt sorunu elbette kendi başına bir sorun değil. Zaman ve mekân boyutunda, çok geniş ve karmaşık ekonomik, politik ve toplumsal ilişkiler içinde bir sorun. Bu ilişkileri etkilediği gibi onlardan etkileniyor da.

Doğu Anadolu'nun Düzeni (Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller) kitabını yeni baskıya hazırlarken, yeni bilgileri eskisiyle bütünleştirmek, kitabı, bu açıdan yeniden kaleme almak istedim. Önemli bir bölümünü yazdım da. Fakat yeni baskı için yazılanların,

bazı kısımların çıkarılması, bazı kısımların genişletilmesine rağmen, eskisiyle önemli bir değişiklik göstermediğini gördüm. Halbuki düşüncemizdeki değişiklik çok daha köklü idi.

Bu düşünceleri derli toplu bir şekilde yeni baskıya aksettiremediğimi belirtmeliyim. Bu durumun nedenlerini epeyce düşündüm ve araştırdım. Arkadaşlarla konuştum, tartıştım. Sonunda, bunun, bilim yöntemine gereği gibi nüfuz edememekten ileri geldiğini anladım. Bu durumda, **Doğu Anadolu'nun Düzeni** kitabının yazım işini bir tarafa bırakarak "Bilim Yöntemi" konusu ile ilgilenmeye başladım. Bu çalışma sonunda, adı geçen kitaba "Önsöz" olamayacak kadar büyük bir metin ortaya çıktı. Aynı yayınlamayı uygun gördüm.

Bu çalışma sırasında, Türkiye'de, 50 yıl boyunca, "bilimsel" adı altında yapılmış çalışmaların eleştirisi yapılmadan, bu araştırmalar yargılanmadan, "**Doğu Anadolu'nun Düzeni**"nin yazılamayacağı- nı da anladım. Yakında bu çalışma da yayınlanacaktır.

Ankara, Nisan / 1976

İsmail Beşikçi

1

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bilimsel düşüncenin gelişmesini engelleyen en önemli kurum resmi ideolojidir. Resmi ideolojinin dinsel olmasıyla, laik olması arasında çok büyük bir fark yoktur. Her ikisinde de, devlet, polis, karakol, mahkeme, cezaevi gibi devletin zorlayıcı baskı araçlarını kullanarak resmi görüşün dışındaki düşüncelerin gelişmesini engellemeye çalışmaktadır. Her türlü cezai yaptırımı uygulayarak bu düşüncelerin sahiplerini etkisiz kılmaya, mağdur etmeye gayret etmektedir. Bütün bunlardan dolayı, resmi ideolojiyle bilim ilişkilerinin irdelenmesi çok önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Son 17-18 yıldır, kitaplarımızın çoğunun değişmeyen bir kaderi olmuştur. Kitaplarımızın büyük bir kısmı yayınlanır yayınlanmaz toplatılmış, soruşturma açılmıştır. Kitaplar, bazen, matbaadayken toplatılmış, bazen bir-iki gün içinde, bazen de ilk haftasında toplatılmıştır. İddianamelerde, kitaplardaki düşüncelerin yanlışlığı ileri sürülmemekte, bu düşünceler, daha doğru olduğu kabul edilen düşüncelerle çürütülmeye çalışılmamakta, sadece, bu düşüncelerin ifade edilmesinin suç olduğu, cezayı gerektirdiği vurgulanmaktadır.

Kitaplarla ilgili olarak davalarda, duruşmanın çeşitli safhalarında, sözlü ve yazılı savunmalar yapılmıştır. Bu savunmalarda, bilimin kavramlarıyla resmi ideolojinin eleştirisi yapılmıştır. Bilimin resmi ideolojiyi eleştirmesi gereği üzerinde durulmuştur.

İlk baskısı 1976 yılında yapılan bu kitap, bilim yöntemi kavramı-

nı irdelemeye çalışmaktadır. Bu kavramın resmi ideolojiyle ilintisini belirtmektedir. Bu düşüncelerin somut durumlardaki ifadelerini ise, kitaplara ilişkin davalarda yapılan savunmalarda görmek mümkündür. Çeşitli kitaplarda, bilim yöntemi kavramının bazı boyutlarına vurgulama yapılmıştır. Bu bakımlardan, kitabın ikinci baskısının içeriğinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Sadece, bazı şekil değişiklikleri yapmak gereği duyulmuştur.

Kapalı Cezaevi
Ulucanlar/ANKARA

Ekim 1991
İsmail Beşikçi

YAYINCININ NOTU

Yayınevimiz değerli bilim adamı İsmail Beşikçi'nin bütün eserlerini yayınlama kararı almıştır. Bilime ve gerçekliğe adanan 26 yıllık mücadelenin, bilimsel araştırma sürecinin kavranabilmesi için, bütün eserleri yayınlamayı zorunlu görüyoruz.

Bugün, Beşikçi'nin çoğu kitabının baskısı olmadığı gibi, bilinen nedenlerle insanlarımızın kütüphanelerinde de bulunmamaktadır.

Bütün eserlere **“Bilim Yöntemi”**yle başlıyoruz. Bu kitabı, **“Bilim Yöntemi Türkiye’de Uygulama”** dizisi izleyecektir.

Daha sonra Beşikçi'nin ilk yazılarını yayınlayacağız. Bunları hiç yayınlanmamış araştırmalar izleyecek.

İnsanların beyinlerinin kurtulması, özgürleşmesi, her şart altında nesnel dünyayı olduğu gibi, sübjektif değil objektif olarak görebilmesi için gereken arınmayı duru bir şekilde izlemek açısından İsmail Beşikçi çok güzel bir örnektir. Bu örneği incelerken, Siyasallı yıllarda ve ilk asisitanlık dönemlerinde gerçeğe yaklaşmaya çalışan zihni bulanık bir genci ve giderek, gittikçe özgürleşen, kafasındaki doğrulara dünyayı uyduran değil, olguları olduğu gibi gören ve bilimin süzgecinden geçiren gerçeğe adanmış bir ömrü buluyoruz karşımızda.

Beşikçi özgürleştikçe hapislere atılıyor. Savcılar iddianameler yazdıkça da düşüncelerini hiç sakınmadan söylüyor. Şimdilik 11 yıldan fazla süren işkenceli, baskılı, sürgünlü yıllar geçiriyor. Yazdığı kitapların hemen tümü toplatılıyor.

Bu süreç, adı bile anılmayan bir halkın ayağa kalkmasının, kendine dönmesinin panoramasıdır. Sürecin adım adım izlenmesi ve her türlü baskıya rağmen, tek kelimeyle mütevazı bir şekilde *“ben böyle düşünüyorum”* diyen sevgili Beşikçi Hoca'nın gerçeğe adanan ömrünün okur tarafından ayrıntılarıyla incelenmesi için arka daşıımız Ali Yıldırım'ın **“Resmî İdeoloji, Özgür Düşünce, Bir Aydın, İsmail Beşikçi”** ismiyle kaleme aldığı kitabı da yayınlayacağız.

Beşikçi'ye saygı, okura dostlukla...

Yurt Kitap-Yayın

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
AİD	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Dergisi
AÜHF (AÜHFD)	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını (Dergisi)
AÜEF	: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını
BKMY	: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi Yayını
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını
İÜHF (İÜHFD)	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını (Dergisi)
İÜİF (İÜİFD)	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını (Dergisi)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını
SBTD	: Siyasal İlimler Türk Derneği Yayını
SBF (SBFD)	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını (Dergisi)
SSYB	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayını
TİB	Tüm İktisatçılar Birliği Bülteni
TODAE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TSİD	: Türkiye Sosyal İlimler Derneği Yayını

BİLİM BİR DÜŞÜNCE YÖNTEMİDİR

İnsanlar, kendilerini, dünyayı, etraflarında olupbiten çeşitli olayları anlamak, bilmek ve kavramak için birçok düşünce biçimi geliştirmişlerdir. İnsanlığın zaman ve mekân boyutu içinde geliştirdiği düşünce biçimleri arasında din, mitoloji, sanat edebiyat, metafizik, ortakduyu önemli yer tutarlar. Bilimsel yöntem de bir düşünce biçimidir. Fakat bilgi edinmede kullanılan en geçerli ve en sağlam bir yöntemdir. Bilimsel yöntem, insan düşüncesinin, insanı, doğayı ve toplumu bilmek ve kavramak bakımından geliştirdiği en önemli bir düşünce yöntemidir.

“Yöntem”i, genel olarak belli bir amaca ulaşmak için düşünülmüş bir araştırma planı olarak tanımlayabiliriz. Yöntem “nasıl?” sorusuna cevap arayan bir süreçtir. Yöntem bir araştırma ve incelemede kullanılan işlemlerin meydana getirdiği bir bütündür. Bu işlemlerin eylemsel yönü de zihinsel yönü de vardır. Gözlem, deney, ölçme gibi işlemler eylemseldir. Hipotez, teori kurma, bunlardan gözlenebilir sonuçlar çıkarma ve bu sonuçlardan tekrar olgulara dönerek test etme gibi işlemler de zihinsel, yani kavramsaldır.

Yöntem, olguları ve olgusal ilişkileri kavramada bir tutumdur. Yöntemin; araştırma ve inceleme konularını, anlaşılabilir, kavranabilir ve anlatılabilir kılan bir görevi vardır. Olgulara ve olgusal ilişkilere yaklaşım tarzı, araştırma ve inceleme konularının seçimi, araştırma ve incelemenin yürü-

tülmesi, bir sonuca varılması, sonuçların ilgili kamuoyunun inceleme ve denetimine sunulması, yöntem aracılığı ile mümkün olmaktadır. "Araştırmanın yöntemi" kavramını, "Araştırmanın teknikleri" kavramı ile karıştırmamak gerekir.

Araştırmada kullanılan teknikler belirli bir amaca ulaşmak için gerekli araçlardır. Gözlem, deney, ölçme vs. araştırmanın teknikleridir. Yöntem ise, belli bir amaca ulaşmak için yapılan zihinsel ve eylemsel bütün işlemleri kapsayan bir alandır. Bilimsel düşünce biçimi başlı başına bir yöntemdir. Yöntem ile araştırma teknikleri arasındaki farkı ve ilişkiyi **Doğan Ergün** şöyle belirtiyor:

"Yöntem ve araştırma teknikleri arasındaki farkı ve bağı gösterme konusunda, bir anlatım kolaylığı sağlamak için bir benzetmeden yararlanılabilir. Sosyolojik yöntemle, sosyolojik araştırma teknikleri arasındaki ilişkiler, strateji ile taktik arasındaki ilişkilere benzer. Tanımlayacak olursak, strateji, başlangıçta hedefler saptamak ve hedeflere ulaşmak için çeşitli yollar saptamak demektir. Taktik, stratejik planı gerçekleştirmek için yararlanılacak araçları, her an belirtmekten ibarettir. Kısacası taktik, manevradır. Ve manevra en iyi araç bulmak için yapılır. Başka bir deyişle, yöntem, strateji olarak düşünülünce, araştırma teknikleri de taktikler olarak düşünülecektir."¹

Biz burada araştırmanın tekniklerinden, yani herhangi bir araştırmada kullanılan tekniklerden söz etmiyoruz. Gözlem nasıl yapılır, soru kağıdı nasıl düzenlenir, örnekleme nedir vs. gibi hususlar konumuz değil. Biz, bilim yöntemini, bilimin nasıl bir yöntem kullandığını açıklamaya çalışıyoruz. Bilim yöntemi, yani bilimsel düşünce sürecinde kullanılan yöntem tek olduğu halde, araştırmada kullanılan teknikler çoktur. O halde "bilimin yöntemleri" denemez. Bilim yöntemi datma temelde durur. Teknikler her zaman değişebilir.²

1. Doğan Ergün, **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**, 2. bs. Gerçek Yayınevi, İstanbul 1975, s. 162.
2. Yöntem, "metot" hakkında bk. Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, Çev. M. Ardos, Sol Yayınları, Ankara 1969, s. 33-44; Cemal Yıldırım, **100 Soruda Bilim Felsefesi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 77-81; Doğan Ergün, **Sosyoloji ve Tarih**, Yar Yayınları, İstanbul 1973,

Bilimsel yöntemi kendinden önceki düşünce yöntemlerinden ayıran en önemli fark, bilimin daima olgusal oluşudur. Bilim yöntemi, daima, gözlenebilen, doğrulanabilen veya yanlışlanabilen önermelerle meşgul olur. Bilimsel önermelerin en önemli özelliği gerçeğe dönük olması ve olgusal olmasıdır. Örneğin din ve teoloji düşüncesinde ise, sevgi, inanç, duygu gibi kavramlar düşüncenin temel kavramları olmaktadır. Bunlar olgulardan kopuk olduğu için, gözlenme, doğrulanma veya yanlışlanma niteliğine sahip değildirler. Mitoloji, metafizik gibi düşünce biçimleri de aşağı yukarı böyledir. Korku, endişe, kaygı, umut, güvensizlik, yüce bir güce sığınma ihtiyacı gibi duyguları doğrulamak veya yanlışlamak olanağı yoktur. Bu bakımdan bunlar bilimsel bir önermeye konu olamazlar. Sadece kişisel inanç ve özlem düzeyindedirler. Psikoloji, bu duyguları bilim yöntemi ile gözleyebilir ve ölçebilir. Fakat bu duyguları ifade eden önermeleri doğrulamak veya yanlışlamak olanağı yoktur.

Bilim, gözlenebilen ve ölçülebilen olgularla ilgilenir. Bu bakımdan bilim nesnel gerçeğe dönüktür. Bu olguları ifade eden önermeler doğrulanabilen ve yanlışlanabilen önermelerdir. Olgulara dayanmayan, nesnel gerçeğe dönük olmayan hiçbir iddia, hipotez veya teori, bilimsel değildir. Bilim yönteminde olgular tarafından doğrulanmayan önermeleri kabul etmek olanağı yoktur.

Herhangi bir olgunun bilime konu olabilmesi için, nesnel gerçeğe dönük olması, herkesin incelemesine ve eleştirmesine açık olması gerekir.

s. 49-56; Doğan Ergün, **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**, 2. bs. Gerçek Yayınevi, İstanbul 1975, s. 152-155; İbrahim Armağan, **Bilgi ve Toplum I, Bilgi Sosyolojisine Giriş**, İstanbul 1974, s. 202-206; W. Goode ve P. Hatt, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Metotları**, Çev. Ruşen Keleş, SSYB, Ankara 1964; Cavit Orhan Tütengil, **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metot**, 3. bs. İÜİF İstanbul 1975, s. 1; İoanna Kuçuradi, **Çeşitli Diyalektik Kavramları: Metot ve Görüş**, **AİD**, Cilt 7 Sayı 4, Ankara 1974, s. 30-32; Ömer Bozkurt, **Toplumsal Bilimlerde Yöntem Kavramının Alanı**, **AİD**, Cilt 5 Sayı 4, Ankara 1972, s. 3-13; Asaf Savaş Akat, **Geçiş Dönemi Toplumlari İçin Teorik Bir Çerçeve I, Birlik**, Sayı 13, Mart 1976, s. 22.

Bilime konu olan olgular yalnız başına bir şey ifade etmezler. Bu tür olgular ancak, bir hipotezin veya teorinin aracılığı ile bilimsel bir incelemeye veri olurlar. Veya veri olma niteliğini kazanırlar. Başka bir deyişle, olguların bilimsel bir incelemeye konu teşkil edebilmesi için kavramlaştırılmaları gerekir. Örneğin, “Kürtler Ortadoğu toplumlarından biri”dir”, şeklindeki bir önermeyi ele alalım. Bu önerme nesnel gerçeğe dönük bir önermedir. Aynı zamanda olgusal bir önermedir. Bu olguyu gözlemek ve ölçmek her zaman mümkündür. Bunun gibi önermeyi doğrulamak da mümkün. Gözlem sonuçları bu önermeyi her zaman doğrulayabilir. Fakat, Kürtlerin Ortadoğu toplumlarından biri olduğu olgusu, yalnız başına bir şey ifade etmez. Bu sadece bir saptamadır. Bu haliyle ancak, bilimsel bir incelemeye veri olma niteliğine sahiptir. Bu olgu Kürt toplumunun Ortadoğu'daki, Türk, Arap ve Fars merkezli otoriteleri ile ilişkilerini açıklayan hipotezlere ve teorilere veri olabilir. Kürt toplumunun temel çelişmelerini, bu çelişmelere canlılık veren temel dinamikleri açıklamada, yine bu olguyu kavramlaştıran hipotezleri ve teorileri kullanırız. Bu olgu, Kürt toplumundaki değişimleri, değişimde belirleyici olan öğeleri, Kürt toplumunun tarihsel doğrultusunu açıklamada kullanılan hipotezlere ve teorilere veri olma niteliğine sahiptir. Böylece, Kürt toplumunun Ortadoğu toplumlarından biri olduğu şeklinde ifade edilen olgu, başlı başına olmaktan kurtulur, bilimsel bir incelemeye konu teşkil eder. Yalnız başına ele alındığı zaman bir şey ifade etmeyen bu olgu, bilimsel bir öneri, hipotez veya teori ışığında ele alındığı zaman önemli bir açıklama gücüne sahip olmaktadır.

Bilim yönteminin temel özelliği, olgulardan hareket etmesi, nesnel gerçeğe, somuta veya nesnel varlığa dönük olmasıdır. Olgulardan hareket eden bilim, ulaştığı sonuçları yine olgulara dönerek temellendirmeye çalışır. O halde bilim yöntemi bir süreçtir. Hakikatı, yani doğruyu arama süreci. Bilimsel bilgi ise bir sonuçtur. Herhangi bir hipotez veya teori olgular tarafından doğrulanıyorsa, elde edilen bilgi, bilimsel bir bilgidir. Bilim, bilgi yığını değil, düşünce yöntemidir. Bilim, belirli bir konuda, sistemleştirilmiş önermeler bütünüdür.

BİLİMSEL FAALİYETİN YAPISI

Dinamik bir süreç olan bilimsel faaliyetin başlıca üç yönü vardır. Bu üç yön üzerinde durmada, bu yönlerin birbirleri ile ilişkisini açıklamada önemli bir gereklilik vardır. Bilimsel faaliyetin yapısal niteliğini açıklamak bakımından da yararlıdır. Bilimsel faaliyetin bu üç yönü, birbirleri ile dinamik bir bütünlük halindedir. Bu bakımdan bilimsel faaliyetin bu üç yönünü, birbirlerinden kopuk, bağımsız basamaklar olarak anlamamak gerekir.

1. Gözlem, İzlem, Deney vs.

Bilimsel faaliyetin birinci yönü **eylemseldir**. Burada, gözlem, deney, ölçme, karşılaştırmalı gözlem, çözümleme gibi tekniklerle somut şeyleri ve olguları saptamaya çalışırız. Bu safha dış dünyanın algılanması ile ilgilidir. Dış dünyayı algılamak duyu organları sayesinde olur. O halde duyu organları olmayan kişilerin dış dünyayı algılamaları mümkün değildir. Dış dünyanın, yani olguların ve şeylerin duyu organları vasıtası ile algılanması aynı zamanda bir soyutlama işidir. Burada araştırmaya konu olan olgular ya da şeyler, bağlı oldukları bütünsel ilişkilerinden ayrı olarak, tek başına incelenir. Çünkü, duyu organlarımız ve buna bağlı olarak düşüncemiz, nesnel gerçeği bir anda algılayamaz. Çelişme ve değişimleri bütünsellik ilişkileri içinde bir anda anlayamaz ve kavrayamaz.

O halde bilginin kaynağı, insanın duyu organları ile etrafını algılamasıdır. Bilgi elde etme ve bilgi edinme süreci, insanın, kendisini, içinde yaşadığı toplumu, tarihi ve doğayı duyu organları sayesinde algılamasıyla başlar. Bu bakımdan bilgi edinmenin temelinde duyular vardır. Bilginin ikinci derecesi olan kavramlar duyulara ve algılanan bilgilere dayanılarak oluşturulur.

Anlaşıldığı üzere, bilgi elde etmenin hareket noktası somut şeylerdir. Buna “maddi dünya”, “somut gerçek”, “gerçek somut”, “madde” de diyebiliriz. Bu, insan bilincinin dışında, ondan bağımsız olarak var olan maddi dünyadır. Örneğin, ev, fabrika, tarla, öküz, ağaç, masa, kitap, Kürt halkı, Türk halkı, Arap halkı, karakol, kırbaç, mahkeme, ordu vs. hep gerçek, somut olan, yani maddi dünya ile ilgili şeylerdir. İşte, insan, bilgilenme süreci içinde bu tür somut şeyleri algılayarak hareket eder. Fakat bu somut şeyleri daha iyi algılayabilmek için, bütünlüklerinden, çeşitliliklerinden soyutlayarak algılar. Bu bakımdan bilgi edinme, somut şeylerin, “gerçek somut”un yani maddi dünyanın algılanması ile başlar. Fakat bu algılamanın daha iyi yapılabilmesi için soyutlama eylemini de birlikte yürütür.

Özetleyecek olursak, birinci safhadaki süreç şudur: Bu safhada elde edilen, “gerçek somut”, “nesnel varlık”, “maddi dünya” ile ilgili bilgiler; insanın bilincine yansır. Burada bilginin nesnel içeriği önemlidir. Bilginin nesnel içeriği demek, “gerçek somut”un, “maddi dünya”nın “madde”nin, insan bilincine aslına uygun bir biçimde yansımasıdır. Yani, bilgi ile bilgisiz edinilen eşyanın birbirine çakışmasıdır. Örneğin, “gerçek somut” olan, maddi dünyada bir yer işgal eden “ağaç”ı, “hayvan” diye algılamak, öyle telakki etmek yanlış bir tutumdur. Burada gerçek somut “ağaç”tır. Fakat bu “ağaç” bilgisi edinme süreci içinde olan kişinin bilincine hayvan diye yansımıştır. Yani aslına uygun bir biçimde yansımamıştır. Bu ise, algı ile bilgisiz edinilen şey arasında zıtlık olduğu anlamına gelir. Böyle bir tutumun kıstıylı yanlış sonuçlara götüreceği şüphesizdir. Bunun gibi, gerçek somut olan, maddi dünyada yer işgal eden unsur “Kürt” ise, fakat bu “Kürt” olarak değil, “Türk” olarak algılanıyorsa, nesnel gerçek, yani gerçek somut, maddi dünya, yine, aslına uygun bir biçimde

yansınamış demektir. Gerçek somut, bu örnekte, "Kürt"tür. Bilgi edinme sürecindeki kişinin bilinç içeriği ise, "Türk"tür. Böylece nesnel gerçek, aslına uygun bir biçimde yansınamıştır. Yani bilgi ile (Türk), bilgisi edinilen (Kürt) arasında hiçbir ilişki yoktur. Bütün bunlar bilim yöntemi anlayışında son derece sakıncalı tutumlardır. Çünkü, bilgi edinme sürecinin daha başında, yanlışlardan hareket edilmektedir. Bu yanlışın bilinçli olarak ısrarla yapılması, şüphesiz, çok daha tehlikelidir. Bilim yöntemi süreci ile bağdaşmaz. Böylesine bir süreçle edinilen bilgiler bilimsel olamaz. Bu yanlış, eksik veya dikkatsiz bir algılama sonunda meydana gelmiş ise, bunun daha sonraları düzeltilmesi olanağı vardır.

Bu safhada daha çok endüksiyon (tümevarım) diye adlandırılan düşünce biçimini kullanırız. Tümevarım, olguları ve şeyleri teker teker ele alarak genel ilkelere ulaşmaya çalışan bir düşünce yöntemidir.

2. Kavramsal Sistemlerin Kurulması, Hipotezler, Teoriler vs.

Bilimsel faaliyetin ikinci yönünü, **kavramsal, zihinsel** bir faaliyet olarak değerlendirebiliriz. Bu safhada nesnel gerçek bir bütün olarak kavranılmaya çalışılır. Yani, olgular ve olgusal ilişkiler somutlanmaya çalışılır. Olguların çeşitli yönleri, bunların birbirleri ile ilişkileri, çelişmeler, değişmeler, bir bütün olarak, bütünsellik ilişkileri içinde kavranılmaya çalışılır. Olgular, nesnel gerçek somutlanır. Bu safhada, çelişkileri yakalama, olgular arasında ilişki kurma ve bunları açıklama önem kazanır. Burada önemli olan akıl yürütme yolu ile mantıksal çıkarımlar yapmaktır. Hipotezler ve teoriler kurarak olguları ve olgular arasındaki ilişkileri kavramaya çalışmaktır. Akıl yürütme yolu ile mantıksal çıkarımlar yapma faaliyeti sırasında endüksiyon ile birlikte dedüksiyon (genel ilkelere özel durumlara varma) olarak isimlendirilen düşünce biçimi de kullanılır. Hipotetik-dedüktif olarak isimlendirilen bu düşünce biçiminde genel ilkelere ulaşmada tümevarımcı, olgulara dönmeye tümdengelimci bir yol izlenir. İleri sürülmüş hipotezlerin ve teorilerin ışığı altında olguların gözleminden genel ilkelere giden, genel ilkelere tekrar olgulara dönen bu dinamik süreç hipotetik-dedüktif

yol diyoruz. Akıl yürütmenin ve akıl yürütme yolu ile mantıksal çıkarımlar yapmanın tek amacı vardır. O da, olguları, olgusal ilişkileri açıklayıcı hipotezler ve teoriler kurmaktır. Bu hipotez ve teoriler olgular arasında ilişki kurar, olgulardaki ve şeylerdeki temel çelişmeleri belirlemeye çalışır. Olgulardaki değişmeyi, değişmeye temel olan dinamikleri kavramak önemlidir. Değişmeleri belirleyen temel etkenleri, değişmelerin doğrultusunu kavramak yine çok önemlidir. Bütün bunları hipotez ve teorilerle açıklayabiliriz. Hipotez ve teorilerin açıklama gücüne sahip olabilmeleri olgu ve şeylerin sağlam bir şekilde gözlemi, ölçülmesi ve karşılaştırmalı gözlemi ile mümkündür. Olgular ve şeyler, tümevarımcı düşünce ile ne kadar sağlıklı bir şekilde gözlenmiş, ölçülmüş ve algılanmışsa, onlara dayanılarak geliştirilen hipotez ve teorilerin açıklama gücü de o kadar geçerlidir.

Burada sözü edilen hipotezlerden ve teorilerden, bilimsel hipotezlerin ve teorilerin anlaşılacağı şüphesizdir. Örneğin idealist felsefede, metafizikte vs. gibi sistemlerde de teorilerden söz edilebilir. Fakat idealist felsefe ve metafizikteki teoriler, ideallere, olması gerekenlere ve değer yargılarına dayalı teorilerdir. Bu bakımdan bu tür teoriler normatiftirler. Bilimsel teoriler ise, olgulardan hareket edilerek kurulur, yine olgulara dönülerek doğrulanır veya yanlışlanır. Bilimsel teoriler, olanı konu edinir. Nesnel gerçeğe ve olgulara dönüktür. Olması gereken durumlara, değer yargılarına, ideallere ilişkin değildir.

Görüldüğü gibi bilimsel faaliyetin bu safhası, kavramlaştırma ile ilgilidir. Birinci safhada, gözlem, karşılaştırmalı gözlem ve ölçme yolu ile elde edilen bilgiler ve algılanan somut olgular bu safhada kavramlaştırılır. Bu kavramlaştırma hipotez ve teoriler aracılığı ile yapılır. Birinci safhada bütünsel ilişkilerinden soyutlanarak gözlenen olgular ve şeyler, ikinci safhada somutlanır. Yani, olguların ve şeylerin bütün çeşitlilikleri, iç ilişkileri ve bunların bağlantıları, olgu ve şeylerdeki iç çelişmeler, bunların öteki olgularla ilişkileri ve bağlantıları bütünsellik içinde ele alınır. O halde kısaca şunu söyleyebiliriz: Kavramlar; şeylerin, olguların dış görünüşleri ile, birbirlerinden kopuk aşamaları ile, ilgilenmez. Bu şey ve olguların özlerini, bütünlüklerini, iç çelişmelerini,

iç ve dış ilişki ve bağlantılarını anlamaya çalışır. Bu ilişkilere kısaca, olgu ve olgular arasındaki diyalektik ilişkiler diyebiliriz. Böylece, nesnel gerçeği kavrama olanağı ortaya çıkar. Olgu veya şey somut olarak kavranır. O halde, somut ve soyut birbirinin karşısı unsurlar değildir. Bunlar, düşünce sisteminin, biri olmadan diğeri olamayacak, birbirlerine sıkı bir bütünsellik içinde bağlı iki unsurudur. Bu unsurlar birbirlerini dinamik bir şekilde etkilerler. Bu iki unsur, bilim yöntemi süreci içinde birbiriyle her zaman bütünlenirler. Ve bütünlük arzederler.

Diyalektik yöntemin kuralları konusunda, incelemeler yapan **Marks** ve **Lenin**, yöntemin kuralları konusunda şöyle söylemektedirler:

1. Araştırma konusu olan şey ya da olgu tek başına, ayrı olarak incelenecek. Üzerine başka şeylerin katılmadığı, ya da başka şeylerle birleşmediği bir biçimde incelenecek. Yani soyutlanarak incelenecek. Çünkü düşünce gelişme ve değişmeyi bir-denbire algılayamaz.

2. Şey ya da olgu, çevresinde başka olgularla olan ilişkileri içinde, yani ilişkiler bütün içinde incelenecek.

3. Şey ya da olgunun gelişmesi, değişmesi incelenecek.

4. Şeyin ve olgunun yapısında bulunan çelişmeler incelenecek (Şeydeki, olgudaki çelişen iç yönsemeler bulunacak).

5. Şey ya da olgu, bir çelişmeler bütün olarak incelenecek.

6. Şey ya da olguda, gerçekleşen en küçük çelişmeler de incelenecek.

7. İncelemek için parçalara bölünen şey ya da olgu yeniden bütünlenecek. Ve içinde başka şeyler, başka olgular bulunan bütünle ilişkileri aranacak.

8. Şey ya da olgu, sürekli bir biçimde, yeni ilişkiler ve yeni nitelikler ortaya çıkaran, bir süreç içinde gözlenecek.

9. Şeyler, olgular ve süreçler hakkında insanın edindiği bilgilerin, dış görünüşten derin ve genel ilişkilere giderek, sonsuz olarak ilerlediği gerçeği bilinecek.

10. Bir şeyin ya da bir olgunun bir aşamasının belli özelliklerinin ancak daha yüksek bir aşamada tekrarlandığı bilinecek.³

Buradan anlaşılacağı üzere, diyalektik yöntem ile bilim yöntemi arasında büyük bir aynıyet var. Bilimler, bilim yöntemi sayesinde kendi alanlarında cereyan eden olguları ve olgusal ilişkileri kavramaya çalışır. Bu ise, diyalektiğin zaten genel amacıdır. Bu bilimlerin ancak maddeci olacağı gerçeğini ortaya koyar. Diyalektik yöntemin, bu arada diyalektik materyalizmin, bilimlerle tam olarak özdeş olmadığı doğrudur. Fakat bilimlerin zorunlu olarak diyalektik olduğu şüphesizdir.⁴

Engels maddeyi hareket olarak nitelendirmektedir. Bu görüşün sonucu olarak diyalektiği şöyle tarif etmektedir:

"Diyalektik, dış dünyanın ve insan düşüncesindeki hareketin genel yasalarının bilimidir."⁵

3. Doğan Ergün, **Sosyolojî ve Tarih**, s. 135-136; Doğan Ergün, **Sosyolojî El Kitabı**, s. 155-156; Selahattin Hilav, **Diyalektik Düşüncenin Tarihi**, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1966, s. 173-180; Cem Eroğul, **Diyalektiğe Giriş**, **SBFD**, Cilt 21 Sayı 3, 1968, s. 294-296.
4. Cem Eroğul, **Diyalektiğe Giriş**, a.g.m. s. 294-298; Doğan Ergün, **Sosyolojî El Kitabı**, s. 152-159.
5. Diyalektiğin tanımı ve diyalektik kavramı hakkında bk. Engels, **L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, Çev. Nizamettin Burhan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1962, s. 16-25; Marx-Engels, **Felsefe İncelemeleri**, Çev. Cem Eroğul, Sol Yayınları, Ankara 1968, s. 33; Politzer, **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Çev. Cem Eroğul, Sol Yayınları, Ankara 1966, s. 131-184; Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, s. 37-44, 45-124; Engels, **Anti-Dühring**, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Mart 1975, s. 199-229; Lenin, **Materyalizm ve Ampryokritisizm**, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 32-210; Marx-Engels-Lenin, **Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddecilik I**, Çev. E.Ateş, Ana Yayınları, İstanbul 1975, s. 215-269; Marx-Engels-Lenin, **Marksist Felsefe Yazıları**, Çev. Mesut Odman, Bilim Yayınları, İstanbul 1976, s. 105-153; Stalin, **Diyalektik ve Tarihi Materyalizm**, Çev. Zeynep Seyhan, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 5. bs. Ankara 1975, s.

O halde diyalektik yöntem gereğince, evrendeki herhangi bir olgu, ancak, başka olgularla ilişkileri içinde ele alınabilir. Başka olgularla bütünlüğü içinde incelenebilir. Herhangi bir olgu, ancak, etkilendiği bütün içerisinde ele alınabilir. Veya bütünün olgusal ilişkiler bütününün olguya yaptığı etkilerle anlaşılabilir ve kavranabilir. Herhangi bir olgu veya olgusal ilişkiler bütünü, ancak, belirli bir zaman boyutunda ve tarihsel bir süreç içinde ele alındığı zaman anlaşılabilir ve kavranılabilir. Olgusal ilişkiler belirli bir zaman ve mekân boyutu içinde ele alınmadan kavranılamaz.

3. Doğrulama Veya Gerçekleme **(Kanunlara veya Kanun düzeyinde** **bilgilere erişme):**

Bilim yönteminin üçüncü yönüne **gerçekleme** faaliyeti diyebiliriz. Bu safhada, ikinci safhada elde edilen hipotez ve teoriler tekrar olgulara dönülerek denetlenmeye çalışılır. Bu denetleme sırasında hipotez veya teorilerle olgular arasında

5-14; Stalin, **Anarşizm mi Sosyalizm mi**, Çev. Muzaffer E. Kabagil, Sol Yayınları, Ankara 1974, s. 13-24; Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, Çev. Adnan Cemgil, Payel Yayınları, İstanbul 1975, s. 165-168; Kuisinen, **Diyalektik Materyalizm**, Çev. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1966; Kuzinen ve arkadaşları, **Marksizm-Leninizmin İlkeleri El Kitabı 1, Diyalektik ve Tarihi Materyalizm**, Çev. Güneş Bozkaya, Yar Yayınları, İstanbul 1975, s. 99-149; M. Rosenthal ve P. Yudin, **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, Çev. Aziz Çalışlar, Sosyal Yayınlar, 2. bs. İstanbul 1975, 114-116; A. Spirkin-O. Yakhot, **Diyalektik ve Tarihi Materyalizm**, Çev. Engin Karaoğlu, Bilim Yayınları, 2. bs. İstanbul 1976, s. 59-110; Henri Lefebvre, **Karl Marx, Hayatı ve Eserleri, Cilt I**, Çev. Rasih Nuri İleri, Anadolu Yayınları, Ankara 1968, s. 69-86; Henri Lefebvre, **Lenin'in Hayatı, Filozofik, Ekonomik ve Politik Düşüncesi, Cilt I**, Çev. Rasih Nuri İleri, Anadolu Yayınları, 2. bs. İstanbul 1975, s. 280-284; V. Affanesiev, **Felsefenin İlkeleri 1 Diyalektik Materyalizm**, Çev. Nuri Samyeli, Yar Yayınları, İstanbul 1974; Lenin, **Felsefe Defterleri**, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1976, s. 289-307; M. Buhr-A. Kosing, **Markscı Leninçi Felsefe Sözlüğü**, Çev. Engin Aşkın, Konuk Yay. İstanbul 1975, s. 78-85. Diyalektik kavramının çeşitli anlamları için ayrıca bk. İoanna Kaçaradi, **Çeşitli Dialektik Kavramları Metot ve Görüş. a.g.m. s. 3-32.**

bir uyum saptanırsa, yani olgular hipotez veya teorileri doğruluyorsa elde edilen bilgi bilimsel bir bilgidir. Aksi halde, olguları ve ilişkileri, yani nesnel gerçeği açıklama gücü olmadığından, hipotezlerin veya teorilerin reddedilmesi gerekir.

Hipotez veya teorilerin test edilebilmesi için, onlardan gözlenebilir sonuçların çıkarılması da gerekir. Hipotez ve teorilerden gözlenebilir, test edilebilir sonuçların çıkarılması mantıksal bir işlemdir. Hipotezlerden ve teorilerden gözlenilebilir ve test edilebilir mantıksal sonuçlar çıkarmadan olgulara dönmek ve kontrol olanağı aramak mümkün değildir. Örneğin sömürge veya sömürgeci kavramlarını ele alalım. Herhangi bir toplumda sömürge ilişkilerinin varolup olmadığını anlayabilmek için, sömürge kavramını oluşturan olgusal ilişkilerin mevcut olup olmadığına bakmak gerekir. Ülkenin veya bölgenin doğal kaynaklarını kim denetliyor? Ülkede veya bölgede yoğun bir sını kapitalist gelişme var mı? Yoksa, ticaret, aracılık, kornisyonculuk gibi faaliyetler mi gelişmiş? Ülkenin veya bölgenin sını gelişmesi durdurulmuş mu? Yoksa pazar olarak mı kullanılıyor? Ulusal ve demokratik haklar gelişip serpilmiş mi? Yoksa bu haklara ve kültürel fonksiyonlara karşı amansız bir baskı mı var? Ülkeye veya bölgeye, halkın etnik kişiliğine saygı var mı? Bütün bu ilişkiler zora ve şiddete mi dayanıyor? Kitle haberleşme araçlarını kim denetliyor? vs. Bütün bu ilişkileri izlemek ve gözlemek ve bu ilişkiler aracılığı ile hipotez ve teorileri test etmek her zaman mümkündür.

Gerçekleme faaliyeti sırasında, daha çok **indirme** olarak adlandırabileceğimiz bir düşünce biçimini kullanırız. Hipotez veya teorisinin sağladığı bilgi özel bir olguya indirgenir ve denetleme bu olgu aracılığı ile yapılır. Buradaki mantıksal çıkarım tümdengelimci bir çıkarım değildir. Fakat bu mantıksal çıkarım işlemine tümdengelimci çıkarımın tersi diyebiliriz.

Bilimsel yöntemin üç yönü bu şekilde özetlendikten sonra, bu üç yönün birbirleriyle sürekli bir etkileşim içinde olduğunu tekrar belirtmede yarar vardır. Örneğin herhangi bir araştırmacıyı ele alalım. Bu araştırmacıyı gözleyeceği olgulara götüren bir hipotez veya teori yok ise, yapılan gözlem da-

gınık ve gelişigüzeldir. Kullanışsızdır. Ne için kullanılacağı, neyi açıklayacağı bile belli değildir. Bu bakımdan araştırmacı, gözleyeceği olgulara, açıklama gücü olan sağlam bir hipotez veya teori ile gitmelidir. Hipotezler veya teoriler, belirli olguları ve olgusal ilişkileri açıklayıcı kavramsal sistemlerdir. Teorinin doğruluk derecesi ve açıklama gücü daha fazladır. Hipotezler ise, doğruluk derecesi henüz bilinmeyen, test edilmesi gereken, fakat açıklama vaad eden bir önermedirler. Genel olarak hipotezler, olgular tarafından doğrulandıkları zaman kesin bir bilgi elde edilebilir. Fakat, bu kesin bir sonuç değildir. Meydana gelen yeni olgular ve yeni koşullar, bilgiyi, dolayısıyla sonucu her zaman değiştirebilir.

Hipotezlerle teoriler arasında belirtilmesi gereken önemli bir fark da teorilerin daha kapsamlı olmasıdır. Hipotezler belirli konulara inhisar etmekle beraber, teoriler çok daha geniş olgulara ve olgular kümesine ilişkindir.

Hipotezlerin olgular tarafından doğrulanması demek, belirli bir kanuna erişilmesi demektir. Şeylerin, olguların veya olgusal ilişkilerin doğal gelişimlerini belirleyen, temel içsel ve dışsal bağlantıların bulunması demektir. Teorilerin ise, çok daha geniş bir olgular kümesini açıklama gücü ve özelliği vardır. Bu bakımdan, teoriler, birçok kanunun veya kanun düzeyine ulaşmış bilgilerin birleşiminden meydana gelir. Şu halde, her objektif gerçek görecelidir. Bununla beraber her objektif gerçek, mutlak gerçeğin bir unsuru olarak görünür. Mutlak realitenin bir kısmı onun tarafından yansıtılır.

Yine bunun gibi, açıklama gücü olan, geçerli, sağlam bir hipotez veya teori, olguların dikkatli gözlemi, ölçümü ve karşılaştırmalı gözlemi sonucu elde edilir. Tümevarımcı bir düşünce biçimi ile sistematik gözlem yapılmadan, açıklama vaad eden tutarlı bir hipotez veya teori kurmak mümkün değildir. Zaten, gözlem, belirli bir amaç için, bir hipotez veya teorinin ışığı altında olguları ve olgusal ilişkileri saptama faaliyetidir. Gözlemin deneyden farklı bir yönü vardır. Gözlemcinin olaylar karşısındaki tavrı pasiftir. Deney yapan kişi ise, denetleme yapmak için olayı laboratuvarında suni olarak yaratmaya çalışır.

Bütün bunlar bilim yöntemi sürecinin dinamik ve etkin

bir süreç olduğunu göstermektedir. Bilimsel faaliyetin bu üç yönü birbirleri ile sürekli bir etkileşim ve bütünlük içindedir.⁶

Marks, bilgi elde etme sürecindeki bu basamakları ve ilişkileri şöyle belirtiyor:

“Genel kavramlardan somut kavramlara giden metodun bilimsel bakımdan doğru olduğu açıkça görülmektedir. Somut, farklı belirlemelerin sentezi, yani birliği olduğu için somuttur. Bundan dolayıdır ki, somut, gerçek bir hareket noktası, yani dolaysız alının ve tasavvurun hareket noktası olmasına rağmen, düşüncede hareket noktası olarak değil, bir sentez süreci, bir sonuç olarak görünür. **Birinci yöntem**, yani tasavvur edilmiş somuttan gittikçe basitlenen somutlamalara geçme metodu, görünüşün bütünselliğini soyut bir be-

-
6. Bilim yönteminin sözü edilen üç yönü ile ilgili olarak bk. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 92-108; Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, s. 188; Kuzinen ve arkadaşları, **Marksizmin-Leninizmin İlkeleri I**, s. 151-186; Lenin, **Materyalizm ve Ampiryokritisizm**, s. 32-98; Lenin, **Felsefe Defterleri I**, s. 378-379, Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, s. 164-185; Marx-Engels-Lenin, **Marksist Felsefe Yazıları** s. 154-204; Marx-Engels-Lenin, **Evrensel Çelişke ve Tarihsel Maddecilik I**, s. 271 vd. ; Engels, **Anti-Dühring**, s. 85-230; Mao, **Teori ve Pratik**, Çev. N. Solukçu, Sol Yayınları, 2. bs. Ankara 1969 s. 7-73; Henri Lefebvre, **Karl Marx, Hayatı ve Eserleri Cilt I**, s. 51-67; Henri Lefebvre, **Lenin'in Hayatı, Filozofik, Ekonomik ve Politik Düşüncesi**, Cilt 1, s. 190-196, 268-279; M. Rosenthal ve P. Yudin, **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, s. 60-62; İdris Küçükömer, **İktisat İlkelerine Yeniden Bakış**, Cilt I, İÜİF, İstanbul 1972, Önsöz Behice Boran, **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, DTCF Ankara 1945, s. 1-22; Oskar Lange, **Ekonomi Politik'ın Metodu**, Cilt II, Çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabevi, İstanbul 1966, s. 21-29, 64-78; İbrahim Armağan, **Bilgi Sosyolojisine Giriş**, s. 202-206; Doğan Ergün, **Sosyoloji ve Tarih**, s. 134-141; Doğan Ergün, **Sosyoloji El Kitabı**, 2.bs. s. 150-166; Bertrand Russell, **Bilimden Beklediğimiz**, Çev. Avni Yakalıoğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1962, s. 56-68; Selahattin Hilav, **Diyaletik Düşüncenin Tarihi**, s. 173-180; Necat Erder, **Siyasi İlimlerde Teori ve Metod Hakkında Bazı Genel Düşünceler**, SBFY, Ankara 1962, s. 9; Hilmi Ziya Ülken, **İlim Felsefesi I**, AÜEF, Ankara 1969, s. 162-271; Emre Kongar, **Toplumsal Değişme**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s. 21-35; Yavuz Cizmeci, **Bilim ve Bilimsellik Üzerine Bir Deneme**, Biri-

lirlenim haline getirir. **İkincisinde** soyut belirlenimlerin, somuttan düşünce yolu ile tekrar üretilmesini sağlar... Soyuttan somuta yükselmekten ibaret olan metot, somutu kavrayış tarzından ve onu düşünülmüş bir somut olarak tekrar üretmekten başka bir şey değildir.”⁷

Görüldüğü gibi burada da soyut ve somutun birbirlerine olan etkileri ve bütünsellikleri ortaya konulmaktadır.

Burada kısaca şunu ifade edebiliriz: Düşünceler dış dünyada bizi çevreleyen şeylerin ve olguların zihnimizde (beynimizde) bıraktığı izlerdir, fikirlerdir. Bu fikirlerin bazıları duyularımızdan ve algılarımızdan gelir. Bunlar dış dünyada maddi bir şeye tekabül ederler; masa, ev, fabrika, tarla, karasaban, Türk halkı, Kürt halkı, İngiliz vs. gibi. Maddi bir şeye tekabül etmeyen fikirler de vardır. Düşüncenin bizzat kendisi böyle bir fikirdir. Uzay, sonsuzluk, tanrı, felsefe gibi fikirler de maddi bir şeye tekabül etmezler. Bunların yanında bir de kavramlar vardır. Duyularımızın ve algılarımızın zihnimizde bıraktığı izler, fikirler üzerine, onlar aracılığı ile ve onlar yardımı ile elde edilirler. Kavramlar, şeylerin ve olguların birbirinden kopuk, birbirlerinden ayrı aşamaları ile ilgilenmez. Birbirlerinden kopukmuş gibi görülen şey ve olguların iç çelişmeleri, çeşitli süreçleri, iç ve dış ilişkileri ve bağlantıları, bütünlükleri ile ilgilenir. Örneğin, karasaban, tarla, öküz, toprak sahibi, topraksız köylü gibi duyum ve algılar aracılığı ile feodalizm kavramı elde edilir. Jandarma, karakol, kırbaç, yerli dilin yasaklanması, halkın ulusal kıstlığına baskı, yabancı bir dil ve kültürün zorla kabul ettiril-

kim, Sayı 2, Nisan 1975, s. 7-8; **Marksist Yöntem Üzerine**, Devrimci Gençlik Yayınları 1, Ankara 1974; Cem Eroğul, **Diyaletliğe Giriş**, s. 284-296; Hilmi Yavuz, **Küçükömer ve Bilim Felsefesi, Felsefe ve Ulusal Kültür**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1976, s. 118-125; **Kitle**, Siyasi Eğitimin Temelleri 4 Bilimsellik, **Kitle** Sayı 79, 13 Ekim 1975 s. 9-10; **Kitle**, Siyasi Eğitimin Temelleri 9, Gerçeğin Kavranmasının Diyaletliği, **Kitle**, Sayı 85, 24 Kasım 1975, s. 9-10; **Kitle**, Siyasi Eğitimin Temelleri 10, Pratik ve Bilginin İşlevi, **Kitle**, Sayı 86, 1 Aralık 1975, s. 9-10; **Kitle**, Siyasi Eğitimin Temelleri 11, Hakikatın Somutluğu, **Kitle**, Sayı 87, 8 Aralık 1975, s. 9-10.

7. Marx, **Ekonomi Politüğün Eleştirilmesine Katkı**, Çev. Orhan Suda, May Yayınları, 2. bs. İstanbul 1974, s. 214-215.

meye çalışılması, doğal kaynakların taşınması... gibi duyum ve algılardan da sömürgecilik kavramı oluşturulur. Emperyalizm, faşizm, kapitalizm, demokrasi gibi kavramlar da böyle elde edilir. Kavramlar, zihinsel süreçler sonunda elde edilir. Dış dünyada, masa, ev, tarla gibi örneklerde olduğu gibi maddi bir şeye tekabül etmezler. Burada önemli olan nokta şudur: **Kavramsal sistemlerin doğru olarak kurulabilmesi için dış dünyanın, yani objektif gerçeğin doğru algılanması gerekir.**

O halde, “gerçek somut” ile, “düşünülmüş somut”u birbirinden ayırmak gerekir. Örneğin, öküz, kağı, karasaban, tarla, topraksız köylü, toprak sahibi, ev, ... gibi kavramlar “gerçek somut”u ifade eden kavramlardır. Feodalizm ise “düşünülmüş somut”u ifade eden bir kavramdır. Feodalizm kavramı ile, birbirinden kopuk olgular gibi gözüken, öküz, karasaban, kağı, topraksız köylü, toprak sahibi gibi şeyler arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Böylece nesnel gerçek bütün iç ve dış ilişkileriyle, bütün çeşitlilikleriyle ele alınmış, bütünleştirilmiştir. Ve bu somut, düşünülerek ortaya konulmuştur.

BİLİM NEDİR? BİLİMİN BAZI ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

Bu açıklamaların ışığında bilime bir tarif vermek istenirse, şöyle söyleyebiliriz: **Bilim**, gözlenebilen olguları betimleme, olgular ve olgular arasındaki ilişkileri açıklayarak genel ilkelere varma ve bu genel ilkeleri ve genellemeleri tekrar olgulara dönerek test etme, yani doğrulama veya yanlışlama sürecidir.⁸

O halde bilimin gerçek amacı, duyumlar ve algılar yolu ile düşünceye ulaşmadır. Daha sonra da duyumlar ve algılar yolu ile elde edilen düşünceler sayesinde nesnel şeylerin ve olguların iç çelişmelerini, çeşitli süreçlerini, iç ve dış ilişki ve bağlantılarını anlayacak, yavaş yavaş ve derece derece bütünsel bir bilgiye varacaktır.

Bu tariftten sonra **bilimin temel özelliklerini** kısaca açıklayalım:

-
8. Bilimin çeşitli tarifleri için bk. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 13-18; İbrahim Armağanoğlu, **Bilgi Sosyolojisine Giriş**, s. 9-14; Bertrand Russell, **Bilimden Beklediğimiz**, s. 56; H. Poincaré, **Bilimin Değeri**, Çev. Fethi Yücel, MEB, İstanbul, (tarihsiz) s. 208; Edmonda Boutry, **Bilimsel Hakikat**, Çev. Avni Yakalıoğlu, MEB, İstanbul 1952, s. 13 vd.; Edmond Goblot, **İlimler Sistemi**, Çev. Fethi Yücel, MEB, İstanbul 1954, s. 9-10; Henri Le Châtelier, **Tecrübi İlimlerde Metoda Dair**, Çev. Avni Yakalıoğlu, MEB, İstanbul 1955, s. 11 vd.; W. Goode ve P. Hatt, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Metotları**, s. 9; Pauline V.

**1. Bilim Varlık Alanı Olarak Gerçeği,
Gerçek Somutu Kabul Eder. Gerçeğe Saygılıdır.
Bilim Nesnel Gerçeğe Dönüktür ve Olgusaldır.**

Bilim **nesnel gerçeğe** dönüktür ve **olgusaldır**. Nesnel gerçekten anlaşılması gereken şey şudur: Nesnel gerçek düşüncede ya da kavramlarda değil, somut olarak vardır. Bir durum olarak vardır, bir şey, bir nesne olarak vardır, bir nitelik olarak vardır. O halde nesnel gerçek "kavramsal"ın, "ideal"ın, "mümkün"ün karşıtıdır. "Hayali"nin, "dış görüş"ün de karşıtıdır. Nesnel gerçek kişiye özgü bir duygu değildir. Kişinin dışında, kişinin iradesinden ve arzularından bağımsız olarak vardır ve somut olarak vardır. Nesnel gerçek kamunun gözlem ve incelemesine ve eleştirisine daima açıktır. Sübjektifle ilgili değildir. Objektiftir. Doğa, madde veya varlık, duyumlarımızın ve algılarımızın bize gösterdikleri veya bize sundukları şeylerin ve olguların tümüdür. Genel olarak dış dünya dediğimiz ve bizi çevreleyen şeylerin bütünüdür. Objektif gerçek, nesnel gerçek budur. Nesnel yani objektif kavramını, günlük hayatta bu kelimelerin karşılığı olarak kullanılan "tarafsız" anlamında kullanmadığımız açıktır. Nesnel gerçek ile, "hakiki"yi, "hakikat"ı, yani "doğru"yu da birbirine karıştırmamak gerekir. Hakikat, hakiki, yani doğru, özne ile nesne arasındaki bir ilişkidir. Bilginin nesnel gerçeğe uygunluğudur. Nesnel gerçek ile onu ifade eden bilgiler arasında bir uygunluk var ise, hakikat, doğru, saptanmış olur. Hakikat, yani doğru; algılar, kavramlar, hi-

Young, **Bilimsel Sosyal İncelemeler ve Araştırma**, Çevirenler, G. Bingöl ve N. İşçil, SSYB, Ankara 1968, s. 132-136; Hilmi Ziya Ülken, **İlim Felsefesi I**, s. 2-3; Yavuz Çizmecici, **Bilim ve Bilimsellik Üstüne Bir Deneme**, s. 7; Tuncer Bulutay, **Bilim Üzerine Bazı Düşünceler**, SBFD Cilt 27 Sayı 3 (Cem Sar'a Armağan) 1972, s. 465; TİB, **Bilim, İktisat, İdeoloji ve Üniversiteler**, TİB Aylık Bülteni, Sayı 12, Haziran 1965, s. 1-16; Adnan Adivar, **Tarih Boyunca İlim ve Din**, 2. bs. Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s. 29-44; M. Buhr-A. Kosing, **Felsefe Sözlüğü**, s. 41-46, Marx-Engels-Lenin, **Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddecilik**, s. 272 vd.; Marx-Engels-Lenin, **Marksist Felsefe Yazıları**, s. 154-204; Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, s. 170-175.; Laurent Schwarz, **Marksçılık ve Bilimsel Düşünce**, Çev. Vedat Günyol, Çan Yayınları, İstanbul 1975, s. 13-53.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

potezler ve teoriler ile, nesnel gerçek arasındaki uygunluktur. Nesnel gerçek ise, düşüncenin karşısında olan, yani düşüncenin yöneldiği şeydir. Nesnel gerçek varlığın bir özelliğidir. Varoluş şeklidir. Açıkça görüldüğü gibi, somut ve nesnel varlık anlamına gelen gerçek, yani nesnel gerçek ile, hakikat, doğru, ayrı ayrı kategorilerdir ve niteliklerdir.

Araştırmamızın ikinci bölümünde, bunu, “gerçek somut” ve “düşünülmüş somut” olarak ifade etmiştik. Düşünülmüş somut, gerçek somutu yansıtabiliyorsa, elde edilen bilgi doğru bir bilgidir. Düşünülmüş somut, elbette, birçok gerçek somutun biraraya gelmesinden, birçok gerçek somut arasındaki ilişkilerin, bunların iç ve dış çelişmelerin yakalanmasından sonra elde edilmiştir. Gerçek somut özele ait bir bilgi olduğu halde, düşünülmüş somut genele ait bir bilgidir.

Bilgi, objektif realiteyi insan bilincine doğru olarak yansıtan bir süreçtir. Bilim de gerçeğin bilinmesinin yöntemidir. Şu halde, bilgi, objektif bir gerçeği insan bilincine doğru olarak yansıttığı gibi, yanlış olarak da yansıtabilir. **Yanlış yansıma doğrusundan nasıl ayrılır?**

“Doğru bir yansıma, gerçek bilgi, her şeyden önce, eğer bilincimizin içeriği, ilgili objektif gerçek ile uygunluk halindeyse, gerçek bir karar, ya da bir gerçeğin sadeleştirilmesi olağandır. O zaman gerçek bir düşünceyi anlatmış oluruz.”

“Yalanın tersi olarak gerçek insanların arasında bilgi ve ayrıntıların alışverişinde yalan kandiliğinden ortaya çıkar. Bilgi teorisi kategorileri olan “yalan” ve “gerçek” yansımanın iki ilişkisi içinde gerçekliğe varmada karşılıklı ilişki içindedirler. Gerçek ve yalan bilgi teorisi anlayışında, objektif gerçeğin anlatılması ile uygunluk derecesi oranında anlaşılır.”⁹

-
9. Marx-Engels-Lenin, **Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddecilik** s. 272, s. 286-287; Marx-Engels-Lenin, **Marksist Felsefe Yazıları**, s. 157-160; Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, s. 80-81; Kuzinen ve arkadaşları, **Marksizm-Leninizmin İlkeleri I**, s. 166-169; Lenin, **Materyalizm ve Ampiryokritisizm**, s. 127-138, Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, s. 186-195; Nusret Hızır, **Hakikat Kavramı Üzerine, Felsefe Yazıları**, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1976, s. 287-291; Lenin, **Felsefe Defterleri**, s. 158.

Örneğin, Doğu'da araştırmalar ve incelemeler yapan bir kişi, hep Kürtlerle konuştuğu ve görüştüğü halde, bunları, "Türk" diye anlamaya çalışırsa objektif gerçek ile bilinç içeriği arasında bir çelişme var, demektir. Burada objektif gerçek Kürt varlığıdır. Bilinç içeriği ise, Kürt varlığının "Türk" olarak algılanmasıdır. Bu durumda bilinç içeriği yanlıştır. Bilinç içeriğinin doğru olması, objektif gerçek olan Kürt varlığının, Kürt olarak algılanmasıdır. Ancak böyle bir doğru algılama sonunda, objektif gerçek ile bilinç içeriği birbirine denk düşer.

Bilim "olgusal"dır derken, olgudan anlaşılması gereken şey ise şudur: Olgu gözlem ve deney sonuçları tarafından sağlanmış bir veridir. Olgu gerçektir ve gerçekleşmiştir. "İmkân dahilinde" değildir. "Hayali olana" veya "mümkün olana" da karşıdır. Çünkü gerçektir ve gerçekleşmiştir. O halde, olgu evrende var olan, dolaylı ve dolaysız yollardan gözleme ve deneye konu olabilen herhangi bir oluşumdur. gözleme ve deneye konu olabilen olgular nesnel niteliktedir. Bilim, ancak, nesnel nitelikteki olgularla ilgilenir.

Bilim nesnel gerçeğe dönüktür. Ve olgusaldır.

"... Bilimsel önermelerin tamamı doğrudan doğruya veya dolayısıyla gözlenebilir olguları ve olgusal ilişkileri ifade eder. Bu önermelerin doğru ya da yanlış olması ifade ettikleri olguların ve olgusal ilişkilerin var olup olmamasına bağlıdır. Bilimde hiçbir hipotez veya teori gözlem ve deney sonuçlarına dayanılarak kanıtlamadıkça doğru kabul edilmez. Bilim kendiliğinden doğru sayılan ya da tanım gereğince doğru olan önermelerle uğraşmaz."¹⁰

Bilimin nesnel gerçeğe ve olgulara dönük olan bu özelliğini örneklerle belirtmeye ve açıklamaya çalışalım: Örneğin, 1916-1919 yıllarında oluşturulmaya başlanan, Lozan Anlaşması ile resmi ifadesini bulan, 1926 yılında da noktalanmış bir süreç içinde, Kürdistan emperyalist bir bölüşmeye tabi tutulmuştur. Bu emperyalist bölüşüm nesnel gerçektir ve olgusaldır. Bunu ifade eden önermeler de nesnel gerçeğe dönük olan önermelerdir. Bu olgu, yani Kürdistan'ın

10. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 18.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

paylaşılması olgusu, kişilerin istek ve iradesinin dışında, somut olarak vardır. Gerçektir ve gerçekleşmiştir. Bu bölüşümü ve sonuçlarını doğrudan doğruya gözlemlmek mümkündür. Fakat böylesine bir emperyalist bölüşümü gerçekleştiren güçler arasındaki ilişkilerin saptanması doğrudan doğruya gözlemlerle mümkün olmayabilir. Emperyalist bölüşümün hazırlanması süreci, bu süreç içinde emperyalist sömürgeci güçlerin (İngiliz emperyalizmi, Fransız emperyalizmi, Türkiye Cumhuriyeti devleti, İran monarşisi) ekonomik çıkar ilişkileri, ancak dolaylı yollardan gözlenebilen olgulardır. Bu süreç içinde yapılan anlaşmalar, sözleşmeler, tavizler, elde edilen kazançlar, ancak dolaylı yollardan gözlenebilir.

Bu emperyalist bölüşmeye karşı Kürdistan'ın çeşitli yerlerinde tepki ve direnmelerin olduğu yine nesnel gerçektir ve olgudur. Örneğin 1919-1920'lerden itibaren Kürdistan'ın Irak manda yönetimi bünyesinde bırakılan kesiminde, İngiliz emperyalizminin sömürgeci yönetimine karşı sürekli bir Kürt direnmesi vardır. Bu direnmeler manda yönetimi sona erdikten sonra, Irak iktidarlarına karşı da devam etmiştir. Bütün bu olgular nesnel gerçeğe dönük olgulardır. Bilimsel önermelere, araştırma ve incelemelere konu olabilirler. Bu hareketleri doğrudan doğruya gözleme mümkündür.

Bu hareketlerin, karşıtı olan iktidarlara karşı bazı taleplerinin olduğu yine somut ve nesnel nitelikte olgulardır. Bütün bu olgular gözlenme niteliğine sahiptirler. Bilime konu olabilirler. Bu olguları ifade eden önermeler de doğrulanma veya yanlışlanma niteliğine sahiptir.

Yukarıda sayılan olgulara bağlı olarak, Kürdistan'ı paylaşan devletlerin Kürt ulusal demokratik taleplerine şiddetle karşı koydukları, yine nesnel gerçeğe dönük olan olgulardır. Bu talepleri bastırmak için son tahlilde ortak hareket ettikleri dolaylı ve doğrudan doğruya yollarla gözlenebilir.

Bütün bu olgular, olgusal ilişkiler, bilimsel önermelere, araştırma ve incelemelere konu olabilir. Çağımızda özellikle emperyalist-sömürgeci politikaların etki alanı içinde bırakılan bölgelerde ulusal kurtuluş savaşları çok önemli olan olgulardır. Bu olgular; kişilerin, kurumların, emperyalist-sömürgeci devletlerin istek ve iradelerinin dışında objektif

olarak, somut olarak vardılar. Bu olgular; istek ve iradelerden, devlet ideolojilerinden bağımsız olarak oluşmaktadırlar. Bilimsel incelemelere ve önermelere her zaman konu olabilirler.

Bilimin, nesnel gerçeğe dönük olması, olgusal olması, onun en önemli özelliğidir. Gözlenebilir nitelikte olmayan olgular bilime konu alamazlar. Kişisel kalan, sübjektif olan olgular, bilime konu alamazlar. Kendiliğinden doğru sayılan, veya doğru sanılması istenilen önermeler bilime konu olamaz. Örneğin, **“Kürt diye bir halk yoktur, Kürtler Türktür”**, şeklinde ifade edilen bir önermeyi ele alalım. Bu görüş, Türkiye’de, devlet tarafından hararetle ileri sürülmüştür. 1922-1923 yıllarından itibaren ileri sürülen, gittikçe hararetie benimsenen bu görüş, çeşitli kurumlara, çeşitli biçimlerde empoze edilmiştir. Üniversiteler, mahkemeler, siyasal partiler, sendikalar, dernekler, kamu kuruluşları bu görüşü ve bunu ifade eden önermeyi tartışmasız bir şekilde benimsemişlerdir. Bunun, “tek doğru” olduğuna inanmışlardır. Tartışılmaz tek doğrunun bu olduğunu söylemişlerdir. Fakat üniversitelerin, siyasal partilerin, yargı organlarının bunu böyle sanmaları, bu önerinin bilimsel olduğunu göstermez. Bu konuda büyük bir kabul ve benimseme var diye, öneri bilimsel olamaz. Çünkü, bilim, daima gözlenebilen, ölçülebilen, karşılaştırmalı gözlemi yapılabilen olgularla ilgilenir, ancak böylesine olguları ifade eden önermelerin doğrulanma veya yanlışlanma niteliği vardır. Biz, tarihte Kürdistan diye bilinen bölgeye baktığımız zaman, orada, dil ve kültürü; Arap, Türk, Fars, Ermeni, Süryani, Yahudi gibi toplumların, dilinden ve kültüründen ayrı bir Kürt toplumunun yaşadığını, halen de yaşamakta olduğunu, saptayabiliyoruz. O halde, Türkiye’de devlet tarafından geliştirilen ve üniversite gibi kurumlara da kabul ettirilen ve bu kurumlarca tartışmasız “tek doğru” olarak benimsenen, bu öneri, temelde yanlış ve bilimsizdir, inkârcıdır. Dogmatiktir. Sanmak, inanmak, olgulardan kopuk kavramlardır. Bunlar bilimin kavramları değildir. Sanmak, inanmak, kişisel düzeyde ve sübjektif kalan zihinsel faaliyetlerdir. Bilimsel önermelere konu olamazlar. Nesnel gerçeği inkâr eden bir görüş bilimsel görüş değildir. Bilimsel görüş düşüncenin maddeden sonra geldiğini belirtir. Düşünce herhangi bir somut şeyin olgunun düşün-

cesidir. Madde, şey, olgu, insan düşüncesinin ve aklının ötesinde objektif olarak vardır. Objektif gerçek, insanın istek ve iradesinden, arzularından bağımsız olarak vardır. Yine, bilimsel görüşe göre bilim, gözlem ve deney yolu ile objektif gerçeği kavramaya imkân verir.

Varlık alanı olarak gerçeği, yani objektif gerçeği yani gerçek somutu reddetmek, kabul etmemek, yok saymak ise, katı surette bilimsel bir görüş olamaz. İnsan bilincinin objektif gerçeği yaratabileceğini, yok sayabileceğini, yok edebileceğini kabul eder ki, bu mümkün değildir. Doğanın, toplumun ve insanların bilincimizin dışında ve ötesinde olmadığını söyler ki, böyle bir görüşün kabulüne imkân yoktur.

O halde, bilimin uğraştığı, kendisine konu edindiği gerçek, objektif gerçektir. Gerçek somuttur. Yani nesnel gerçektir. Nesnel gerçek, düşüncemizin, aklımızın ve irademizin dışında objektif olarak vardır. Bilim, öznel gerçeklerle, yani, sadece düşüncemizde olanla, sübjektif istek ve iradelerle uğraşmaz. **Lenin**, olguların ve olgusal ilişkilerin, bütün çeşitlilikleri ile ve çok yanlılıkları ile incelenmesi gerektiği konusunda şöyle diyor:

"... Bir şeyi bilmek için, bütün yanlarını, bütün bağlantılarını ve ara bağlantılarını kavramamız, incelememiz gerekir. Bunu tam olarak asla başaramayacaksa da, çok yanlılık, yanılgılara ve katılığa karşı en iyi bir güvencedir."¹¹

Mao ise aynı konuda şöyle demektedir:

"... Bir kimse çelişmelerin özelliklerini bütünyle ve her aşamayı ayrı ayrı incelemezse, olaya nüfuz etme ve çelişmenin en ince özelliklerini inceleme gereğini inkâr eder. Sadece uzaktan bir göz atmakla, çelişmenin bazı görünüşlerini kaba taslak görmekle yetinir. Ve onu çözümlemeye (bir soruyu cevaplandırmaya, bir anlaşmazlığı halle, bir görevi yapmaya, ya da askeri bir harekâtı yönetmeye) kalkışırsa, işte buna baştan savma iş yapmak denir. İşler böyle ele alındı mı, bela

11. Sözedden Mao Tse Tung, **Teori ve Pratik**, Çev. N. Solukçu, 2. bs. Sol Yayınları, Ankara 1969, s. 45.

hazırdır. **Doktrinerizm ve ampirizm** ile illetli arkadaşlarımızın hata yapmalarının sebebi, şeylere bakış yollarının öznel, tek taraflı ve üstünkörü olmasıdır. Tek taraflılık da, üstünkürlük de özneliktir ve öznel bir metot gerektirir. Çünkü gerçekteki her şeyin, aralarında bir bağ ve herbirinin bir iç gerekliliği varken, bazı kimseler bu şartları oldukları gibi görmezler, şeylere tek taraflı ve üstünkörü bakarak, ne bunların aralarındaki ilişkileri anlarlar, ne de iç gerekliliklerini. Bir şeyin bütün gelişme sürecindeki zıtların hareketinde, sadece iç bağların özel görünüşlerini ve çeşitli aşamalarının şartlarını değil, gelişme sürecindeki her aşamanın özelliklerini de dikkatle gözetlemeliyiz."¹²

Bu kısımda, son olarak bir noktaya daha değinmekte yarar vardır. O da şu: Nesnel gerçeğin, gerçek somutun inkâr edilmesi, yok sayılması yöntemi, metafizik olan idealist düşünce biçimi ile ilgili değildir. Çünkü metafizik, doğrulanamayan veya yanlışlanamayan önermeler bütünüdür. Metafizik önermeler bilgi veriyorlarmış gibi görünmelerine rağmen, bilgi vermezler. Halbuki, herhangi bir somut şeyin veya olgunun reddedilmesi, yok sayılması, inkâr edilmesi metafizik bir yöntemle ilgili değildir. Çünkü idealizmin de bir yöntemi vardır ve bu yöntem kendi içinde bütünlük arzeder. Bu yöntemin adına metafizik yöntem diyoruz. Bu yöntemde doğayı ve toplumu insan bilincinin yarattığı iddia edilir. İnsan bilincinin dışında, bunların bağımsız olarak var olamayacağı iddia edilir. Halbuki, nesnel gerçeği, gerçek somutu reddetmek, inkâr etmek, yok saymak doğrudan doğruya yanlışlanabilir bir önermeden hareket etmektir. O halde, bilimsel bilgiler, açıkseçik bir şekilde yanlışlanabilir bir önerme üzerine bina edilmeye çalışmaktadır. Bu ise, yani bu yolla bilimsel bilgiler üretilmesi ise, mümkün değildir. Bilimsel önermelerin doğrulanabilir veya yanlışlanabilir önermeler olduğu şüphesizdir. Fakat yanlışlanması son derece kolay olan bir önerme aracılığı ile bilimsel bilgi elde edilemeyeceği de açıktır. Aslında, yanlışlanması her zaman mümkün olan önermelerin ayakta tutulması **resmi devlet ideolojisi** (sömürgeci ideoloji) kavramı ile ilgilidir.

2. Bilim Objektiftir

Bilimin ikinci özelliği **objektif** olmasıdır.

“... Şüphesiz ki bilgin doğruyu arama çabasında kişisel eğilim, istek ve önyargılarının etkisi altında kalmamaya, olguları olduğu gibi saptamaya çalışacaktır. Ancak unutmamalıdır ki, bilim, sanat, edebiyat, felsefe gibi bir uğraşıdır. Hipotezlerin kurulmasında veya seçiminde bilim adamı, ister istemez bazı değer yargılarına, hatta bir ölçüde kişisel duygu ve beğenilere yer vermekten kaçınamaz. Yeni bir hipotez veya teorinin ortaya konması, aklımıza olduğu kadar, hatta belki daha fazla, sezgi ve muhayyilemize dayanan bir oluşumdur... Böyle olunca, bilimde objektifliği mutlak değil sınırlı anlamda yorumlamak gerekir. Bu da bilimsel olma iddiası taşıyan her sonuç veya doğrunun güvenilir olması, bir kişi veya grubun tekelinde değil, kamunun soruşturmasına açık ve elverişli olacak şekilde ifade edilmesi demektir.”¹³

Bilimde mutlak anlamda bir objektiflik olamayacağı doğrudur. Bu, özellikle toplumsal bilimlerde daha çok doğrudur. Fakat araştırmacının araştırmayı çarpıtabilecek, sonuçları değiştirebilecek değer yargılarından, ideallerden, kendisini mümkün olduğu kadar sıyırması gerekir. Araştırmacı a priori (doğruluğu gözleme gitmeksizin bilinen) bilgilerden çok, a posteriori (doğruluğu gözlemsel yollar aracılığı ile bilinebilen) bilgilere itibar etmelidir. Bunun yanında değer yargılarından, ideallerinden, ideolojik şartlanmışlıklarından, kendini mümkün olduğu ölçüde arındırma yollarını bulmalıdır. Örneğin; sırf resmi devlet ideolojisine uygun olsun diye yalan söylememeli, nesnel gerçekleri gözardı etmeye çalışmalıdır.

Burada objektiflik kavramı ile “**tarafsızlık**” durumunun anlatıldığı dikkatten uzak değildir. Bu, nesnel gerçeklerin, gerçek somutlarını olguların istenildiği gibi değil, oldukları gibi aksettirilmelerini şart koşar. Somut olgu ve şeyler, nes-

13. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 19-20; ayrıca bk. Tuncer Bulutay, **Bilim Üzerine Bazı Düşünceler**, s. 471 vd.; Oral Sander, **Tarihte Yöntem**, SBFD, Cilt 28, Sayı 1-7, 1973 s. 63.

nel gerçek yok sayılamaz, görmemezlikten gelinemez. Bilim yöntemini kullanan kişiler, kişisel istek ve arzularını, zihinsel tasarımlarını nesnel gerçeğin, yani somut olguların ve şeylerin yerine koyamazlar. Nesnel gerçeğin bazı yönlerine mübalağalı bir ağırlık verip, bazı yönlerini gözden uzak tutamazlar. Bilimsel faaliyet karmaşık olan ve rastgele gibi görünen olguların gerisindeki nesnel kanunları bulmaya çalışır. O halde, bilim yöntemini kullanan kişiler, nesnel gerçeğin bütün yönlerini çözümlemelerine dahil etmek zorundadırlar. Bunlardan hangilerinin önemli ve belirleme gücüne sahip olduğu, temelde durduğu bilimsel faaliyetin sonunda ortaya çıkar. Yine bunun gibi, hangilerinin ikinci dereceden öğeler olduğu, hangilerinin tayin edici rollerinin bulunmadığı, ancak böyle bir tahlil sonucu ortaya çıkar. O halde nesnel gerçek, olgular ve şeyler, arzu edildiği gibi değil, olduğu gibi anlatılmalıdır. Nesnel gerçeğin sadık bir tanıtıcısı olmak gerekir. Bilimde yalanın ve uydurmanın yeri olamaz. Objektif olmak, nesnel gerçeği, olguları ve şeyleri olduğu gibi görmek ve anlatmak demektir. Nesnel gerçeğe sadakat, başta yalan söylememeyi gerektirir. Olan şeyleri yok farzetmemek, olmayan şey ve olguları da var gibi göstermemek gerekir. Bu tür davranışlar, bilim yöntemine temelden zıt olan tutumlardır.

Şimdiye kadar birçok kere ifade ettiğimiz gibi, bilim yönteminde en önemli teknik **gözlemdir**. Olguları ve olgular arasındaki ilişkileri ancak gözlem sayesinde anlar ve kavrayabiliriz. Bu bakımdan gözlem olmadan bilim olmaz. Çünkü, bilimde doğrunun ya da hakikatın ölçüsü, ancak olgulardır. Hipotezler ve teoriler, bunları ifade eden önermeler, ancak olgular tarafından doğrulandığı sürece bilimsel bir bilgi haline gelir, doğru kabul edilir. Olguları kavramak ise, ancak gözlem yolu ile olur. Bu bakımdan gözlem, bilim yönteminde asla vazgeçilmeyecek bir tekniktir. Gözlemin önemini bu şekilde belirttikten sonra, gözlenen olguların doğru algılanıp algılanmadığının, giderek doğru yazılıp yazılmadığının önemini de belirtmek gerekir.

Gözlem, olguları, olgusal ilişkileri, görmek, anlamak ve kavramak için yapıldığına göre, gözlenen olguları, şeyleri, somut olarak algılamak ve olduğu gibi anlatmak da gerekir.

Örneğin Bitlis, Muş, Diyarbakır, Hakkâri, Van, Mardin gibi Doğu ve Güneydoğu illerinde araştırma yapan bir araştırmacıyı ele alalım. Buralar Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdir. Ve doğaldır ki bu araştırmacı, araştırması sırasında Kürt olan, Kürtçe konuşan pek çok insanla tanışacak ve konuşacaktır. Objektiflik, objektif olmak gözlenen olguların ve olgusal ilişkilerin aynen anlatılmasını gerektirir. Kürt toplumunu gözleyen, Kürtçe konuşmalar duyan bu araştırmacı, gözlediği halkı Kürt olarak değil de Türk olarak sunarsa, objektiflik temelden yok olmuş demektir. Bu araştırmacının çeşitli nedenlerin etkisi altında, gözlediği olguları ve olgusal ilişkileri doğru olarak anlatamadığını ortaya koyar. Veya halkın Kürt olma özelliğine hiç dokunmadan, bu özelliği gözardı etmeye çalışmak, yine aynı kapıya çıkan bir davranıştır. Eğer, gözlenen, ölçülen, herhangi bir olgu ve olgusal ilişki gözlemlendiği, algılandığı gibi anlatılamıyorsa, o zaman gözlem yapmanın ne gibi bir faydası vardır? Aslında hiçbir faydası yoktur. Çünkü, gözlem, bizè, olguyu ve olgusal ilişkileri anlama, kavrama ve açıklama olanağı veren bir tekniktir. Gözlenen olgular ve olgusal ilişkiler de doğru olarak algılanamadığına, anlatılamadığına göre, gözlem yapmaya gerek yoktur. Aslında bilimsel faaliyette bulunmanın da gereği yoktur. Çünkü, burada, bir değer yargısının, bir idealin, bir "ideolojinin", açıkça bilimsel faaliyetlere egemen olduğu görülmektedir. Burada objektiflik yok olduğu gibi, bilim yöntemi sürecini sürdürmenin olanağı da yoktur. Çünkü resmi gerici ideolojiden kaynaklanan bir değer yargısı nesnel gerçeği ve olguları gizleme amacını gütmektedir. Ve bu ideoloji bilim yöntemine egemen olmaktadır. Halbuki, bilimin amacı, doğruyu, yani hakikatı ortaya çıkarmaktır. Burada ise, hakikatı bulmak değil, maksatlı ve art niyetli algılamalarla ve anlatımlarla onu gizlemek temel hedef olmaktadır. Bu, artık bilimsel bir faaliyet değildir. Ve objektif olmak temelden yok olmuştur. Yine bunun gibi, *"Türk köyünün sorunları"*, *"Türk toplumunun sosyoekonomik yapısı"*, *"Türk kadının sorunları"*, *"Türk köyünün yapısı ve sorunları"*, *"Türk tarımının geleceği"*, vb... gibi belirlemelerden sonra, örneğin, Hakkâri, Diyarbakır gibi yörelerde, bu sorunların ve durumların biçimlerini anlatmaya çalışmak, objektif olmak için hiç dikkat sarfedilmediğini gösterir. Bu tür anlatımlarda, artık bilim yönteminin-

den söz etmek mümkün değildir. Çünkü, burada araştırma yapan kişi, **"Türkiye'de yaşayan herkes Türktür, Kürt diye bilinen bir millet yoktur"** görüşünden hareket etmektedir. Veya somut olarak Kürt ulusal varlığını görse bile, "Türkleşmesi gerekir" gibi normatif bir değerden, yani olması gereken bir durumdan hareketle, onu, Türk olarak algılamaya çalışmaktadır. Bunu tartışılmaz tek doğru kabul ettiği için, Kürt görse bile onu Türk algılamakta ve Türk olarak anlatmaktadır. Burada, artık, bilimsel alanın dışına çıkılmakta, resmi devlet ideolojisinin çerçevelediği bir alana girilmektedir. Bu bakımdan, bu tutum normatif bir tutum bile değildir.¹⁴

Objektif olmanın, olguların ve olgusal ilişkilerin istenildiği gibi değil, olduğu gibi, bütün çeşitlilikleri ve bağlantıları ile anlatılması demek olduğunu ifade etmiştik. Araştırmayı yapan kişinin kendi zihinsel tasarruflarını, ideallerini, istek ve arzularını, somut gerçeğin yerine koyamayacağını da belirtmiştik. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri inceleyen bir araştırmacı düşünelim; bu araştırmacı, Amasya Tamimi, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi, Amasya Protokolü, Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve ondan sonraki olayları izleyen gelişmeleri, birbirini izleyen bir süreç içinde ele alsın. Bu süreç içinde hareketin, Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Refet Bey, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Bekir Sami Bey gibi liderlerinin, hem birbirleriyle, hem Osmanlı Hükümeti'yle, hem de dış hükümetlerle ilişkilerinin araştırılması, çok önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Liderlerin bu ilişkileri sırasında, "ileride Kürtlerin sahip olacakları hak

-
14. **Bilimsel Yöntem, Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlişkileri Açısından İSMAIL BEŞİKÇİ DAVASI I**, Komal Yayınevi, Ankara 1975, s. 512-529; **Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası I**, DDKO, Ankara 1975, s. 261-272, 316-317; Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Komal Yayınevi, Ankara 1975, s. 5; Kitle, **Siyasi Eğitimin Temelleri 9, Gerçeğin Kavranmasının Diyalektiği**, Kitle, Sayı 85, 24 Kasım 1975, s. 9; Maurice Duverger, **Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş**, Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, Ankara 1973, s. 31-35.

ve özgürlüklerden" veya "Kürtlere ilişkin sorunların nasıl halledileceğinden" söz eden olguların ve olgusal ilişkilerin varlığının saptandığını düşünelim. Çeşitli tarihsel belgeler bunları açıkça ortaya koysun. Bu durumda, günümüzde bu olguları ve olgusal ilişkileri anlamak, kavramak ve açıklamak isteyen bir araştırmacının tavrı ne olmalıdır? Bilim yöntemi nesnel gerçeğin bütün yönleri ile, bütün çeşitlikleriyle, iç ve dış bağlantılarıyla, somut olarak olduğu gibi anlatılmasını gerektirir. Olguların bazılarını mübalağalı bir şekilde öne çıkararak, bazılarını da yok farzederek, olmamış farzederek anlatımlarda bulunmak, bilim yöntemine zıt bir davranıştır. Fakat, sözü edilen araştırmacı, günümüzdeki resmi ideolojiye uygun değil diye, Kürtlere verilmiş sözleri, Kürtlerle ilişkileri gözardı etmeye çalışırsa; Kürt sorununa ilişkin olguları ve olgusal ilişkileri görmemezlikten gelirse, artık objektif olmaktan söz edilmez.(*). Yine bunun gibi, tarihsel belgeler tahrif edilerek, bu tür olgular gizlenirse, çarpıtılarak verilirse, objektiflik yine yok olur.

"Kürt diye bilinen bir millet yoktur, Kürt olarak bilinenler Türktür" şeklinde, bir sanı ve inanç gereğince, tarihsel belgelerde geçen bütün "**Kürt**" sözlerini "**Türk**" olarak aktarmak, bilim yöntemi ile temelden çelişen bir davranıştır. Veya Kürtlerden sözeden, Kürtlerin siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerini anlatan kısımları gizlemeye çalışmak, bu tür belgeleri yok saymak yine aynı kapıya varır.

O halde kısaca şu söylenebilir: Bilim yönteminde objektif olmak mutlak olarak sağlanamazsa da araştırmacı kendini değer yargılarından mümkün olduğu kadar kurtarmalı-

(*) Burjuva ve küçükburjuva yönetimlerinin verdikleri söze çoğu zaman sadık olmadıklarını biliyoruz. Devrimcilerin de, onların verdikleri söze, sonuna kadar sadık kalacaklarına inanmaları mümkün değildir. Burada belirtilen husus da zaten bu değildir. Vurgulamaya çalışılan husus, bilimsel araştırmalar yapan kişinin bu tür belgeleri gözardı edemeyeceğidir. Eğer iki siyasal güç arasında yazılı veya sözlü birtakım anlaşmalar yapılmışsa, bunun nedenleri ve sonuçları elbette incelenmelidir. Bunun gibi daha sonraları, bu anlaşmaya riayet edilmemişse, uygulanmamışsa, verilen sözler yerine getirilmemişse, onun nedenleri ve sonuçları da araştırılmalıdır.

dır. Hele, devletin, **yalana dayalı resmi ideolojisine** (*) uygun değer yargılarına, bilim adamı katı surette itibar edemez. Üstelik, objektif bir gerçeğin reddedilmesi, inkâr edilmesi, yok sayılması, değer yargıları ile ilgili bir husus da sayılamaz. Çünkü, değer yargılarına inanılır. Değer yargıları tartışılmaz. Herkesin bir değer yargısı vardır. Nesnel gerçek ise; resmi ideoloji veya o ideolojiyi benimseyen kişiler istedikleri gibi yok saysınlar, dalma tartışılır. Ve gerçeklikleri, somutlukları ortaya konur. Öte yandan, farklı bir dil ve kültür ortamında bulunan bir kimse, devamlı olarak Kürtçe konuşmalar duyan bir kimse, *"ben Kürt diye bilinen bir halkın varlığına, varolduğuna inanmıyorum"* diyemez. Çünkü, olgular karşısında bu inancın sarsılması, yokolması gerekir. Burada, sadece, resmi ideolojinin bilim yöntemine olan kesin egemenliğinden söz edilir.

Bütün bunların yanında, **demokrasi, özgürlük, eşitlik, emperyalizme ve sömürgecilliğe** karşı koyma, sınıfları, sıfatları, statüleri, meslekleri ne olursa olsun; çağdaş toplumlarda, hiç kimsenin, hiçbir zaman vazgeçemeyeceği değerlerdir. Gözlediğini, algıladığını olduğu gibi anlatabilecek kadar dürüst olmak, belgeleri ve olguları tahrif etmeyecek kadar dürüst olmak, yalan söylememek, yalana dayalı bir resmi

(*) Bu incelemede "yalana dayalı ideoloji" kavramı, bazı yerlerde kullanılmıştır. Burada "yalan" sözü, bilgi teorisinin bir kategorisi ve kavramı olarak ele alınmıştır. Bilindiği gibi, "doğru", "yanlış" da bilgi teorisinin kategorisi ve kavramlarıdır. "Doğru", "yanlış", "yalan" ahlâk teorisinin kavramları olarak da kullanılmaktadır. Burada daha çok bilgi teorisi ile ilgili yönü dikkate alınmıştır.

Kürt halkının varlığını reddeden, yok sayan bir ideolojiye "yanlış bir ideoloji" demek, durumu gerektiği gibi açık bir şekilde ifade edememektedir. Nesnel gerçek çeşitli nedenlerle yanlış algılanabilir. Örneğin; tekniğin gelişmediği dönemlerde doğa hep yanlış algılanmıştır. Halbuki burada, bilinçli bir red ve yok sayma işlemi vardır. Bilinçli bir red ve yok sayma işlemi olduğu için "yalana dayalı ideoloji" demeyi daha uygun gördük. Bu bakımdan burada, "yalan" kelimesini, felsefi bir kategori olarak ele aldığımızı belirtelim. (Marks-Engels-Lenin, **Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddecilik**, s. 287; Engels, **Anti-Dühring**, s. 157-168; Lenin, **Materyalizm ve Ampiryokrıtsizm**, s. 137-144; Nusret Hızır, **Hakikat Kavramı Üzerine, Felsefe Yazıları**, s. 271-276)

ideolojyly hiçbir zaman bilim yöntemine üstün tutmamak, resmi ideolojinin bu tür bilim dışı eylemlerine karşı bilimsel gerekçeler aramaya çalışmak, yine vazgeçilemeyecek değerlerdir.

3. Bilim Dogmatizme karşıdır.

Eleştirici ve Özeleştiricidir:

Bilimin üçüncü bir özelliği **dogmacılığa** karşı durması, **eleştirici** ve **özeleştirici** olmasıdır. Bilimin gelişmesi, doğrunun, yani hakikatın aranması, ancak, eleştiri ve özeleştirilme yönteminin dinamik bir süreç haline getirilmesi ile mümkündür. Bu ise, dogmacılığa karşı çıkmayı gerektirir.

"... Dogmatizm kuşuculuğun tam karşı kutbudur. Bu bakımdan önkoşulu, insanlarca bilinebilecek nesnel gerçeklerin varolduğu yolundaki, epistemolojik, ontolojik bir metafiziği kabul etmektir. Bundan sonra, nitekim o gerçeklik, falan kurumla, **yanılmaz, sarsılmaz** bir biçimde kavranmıştır, dersek dogmatik bir tutum takınmış oluruz. Verdiğim tanımda önemli olan, yanılmazlık, sarsılmazlık iddiasıdır. Yoksa, onun yerine, Hipotetik bir tutum takınılsa, pekâlâ bilimsel kalıba uyulmuş olurdu. Daha basitçe, dogmatizm kavramının herhangi bir kuram üstünde inatla direnmek anlamına geldiğini görüyoruz."

"... Her türlü düşünce gerçeğe erişmek ister. Ama gerçeği bilgi yolu ile değil de inanç yolu ile kavramaya çalışan yaklaşımlarda, yani bilime karşı dinde dogmatizm doğaldır. Bilim alanında akıl, din alanında duygu egemen olduğu için, inanılan gerçeklerse, ancak yanlışlıkları ortaya çıkarılınca ya değin, öyle imişler gibi kabul edilir..."¹⁵

Bilimin dogmatizme karşı durması, eleştirici ve özeleştirici olması, bilim yönteminin en önemli özelliklerinden biridir. Bilimin kendi kendini, yani ulaştığı sonuçları eleştirme

-
15. Mete Tuncay, **Doğmatizm**, Felsefe Kurumu tarafından, Hacettepe Üniversitesinde 24-25 Ekim 1974 tarihleri arasında düzenlenen **Günümüzün Sorunları**, isimli seminere sunulan tebliğ, s. 1-2; Cem Eroğul, **Diyalektikçe Giriş**, s. 198-199.

özelliği, ona, kendini yenileme ve geliştirme olanağı verir. Bilim, eleştiriye ve özeleştiriye hem kendi içinde yürütür, hem de kendi dışındaki, bilim dışı görüşlere karşı yürütür. Bilimde, doğruların, yani hakikatin tek ölçütü vardır: Olgulardır. Hipotez ve teoriler ile, olgular arasındaki uygunluktur. Olgulara dayanmayan, olgular tarafından doğrulanmayan hiçbir önerme, hipotez veya teori doğru kabul edilemez. Bir zamanlar doğru kabul edilen, fakat yeni ortaya çıkan olguları veya olgusal ilişkileri açıklama yeteneğine sahip olmayan hipotez veya teoriler hemen eleştiriye tabi tutulur, yeni olguları da açıklayıcı biçimde geliştirilir. Mümkün değilse reddedilir.

Bilimsel çözümün başlıca üç ölçütü vardır. Bunlardan **birincisi**: çözümün mantıksal yönden kabul edilebilir olması, yani düşünce kurallarına uygun olmasıdır. **İkincisi**: çözümün doğru olması, yani gözlem ve deney sonuçlarına uygun olması gerekir. **Üçüncü ölçüt** ise: çözümün güvenilir, gözlem ve deney sonuçları ile doğrulanabilir nitelikte olmasıdır. Bilim dışı çözümlerin hiçbiri bu üç koşulu tam olarak karşılayamaz. Örneğin, metafizik çözümlerde yalnız birinci ölçüte önem verilmektedir. Dinsel ve mitolojik çözümlerde ise, hiçbir ölçüt gözönüne alınmamaktadır. Burada, insanların, akıldışı sayılması gereken, korku, kaygı, güvensizlik, güven, ümit etme gibi duygularına, yüce bir kuvvete sığınma ihtiyacı gibi, bazı psikolojik taraflarına seslenilmektedir. Bu duyguları ifade eden önermeleri doğrulamak veya yanlışlamak mümkün değildir.¹⁶

Bilim yöntemi, her zaman dogmatizme karşı durur. Çünkü, dogmatizmde **yanılmaz, sarsılmaz** doğrular vardır. Mademki, doğru, hakikat bulunmuştur. Artık araştırma ve inceleme yapmaya gerek yoktur. Bu doğrular, yanılmaz ve sarsılmaz doğrulardır.

Ortaçağdaki Hristiyan düşüncesine dogmatik karakterini veren, yanılmaz ve sarsılmaz doğrulara, hakikatlere varmış olması şeklindeki inancıydı. Yine ortaçağ Hristiyan düşüncesinde doğrunun, yani hakikatin ölçütü, yukarıda ikinci ve üçüncü ölçüt olarak sıralamaya çalıştığımız olgular

16. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 81-82; İbrahim Armağan, **Bilgi Sosyolojisine Giriş**, s. 12-14.

değildi. Hakikatin tek ölçütü Eflatun'un yazdıkları idi. Doğrunun, hakikatin yegane ölçütü, Eflatun'un Hristiyan düşüncesine ulaşan kitaplarıydı. Bunun yanında kilisenin görüşleri de doğrunun ölçütü olarak kullanılıyordu. Aristo'nun kitapları bile yasaklanmıştı. Aristo'nun düşüncesi, ancak İslam kanalı ile, Hristiyanlık dünyasına girdi ve büyük tepkilerle karşılaştı.

Ortaçağdaki Hristiyan düşüncesinde, herhangi bir önermenin doğruluğu ya da yanlışlığı, olgulara dayanarak saptanmıyordu. Herhangi bir önerme, Eflatun'un kitaplarındaki yazılanlara uygun ise, doğru deniyor, uymuyorsa yanlış diye reddediliyordu. "Üstad dedi ki" görüşü egemendi. Bir fikir, kilise tarafından konulmuş görüş ve kurallara, dogmalara uygun ise, doğru deniyor, uymuyorsa yanlış diye reddediliyordu. Bilimin gelişmesinde, bu tür dogmatizmlere karşı yapılan mücadele, önemli bir yer tutar. Zaten bilimin gelişmesi, başlı başına bu tür dogmatizmlere karşı verilen mücadelenin tarihinden ibarettir.¹⁷ Herhangi bir bilgi, sarsılmaz, yanılmaz, tek doğru olarak kabul edildimi, artık fikir üretmek mümkün değildir. Fikir üretmeyi olanaksız görme ise, bilimsel gelişmeyi durdurur. Bu bakımdan dogmatizm bilim düşmanı bir tutumdur. Bilim ise **göreseldir**. Bilimin ortaya koyduğu bulgular, hiçbir zaman değişmez ve mutlak değildir. Bilimin **olasılık** niteliğini hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. Çok iyi ispatlanmış bir hipotez veya teori için, ancak, olasılık gücü yüksek bir doğru diyebiliriz. Fakat "kesin" gözü ile bakamayız.

Bilim yönteminde, doğrunun, yani hakikatin ölçütünün olgular olduğunu söyledik. Dogmatizmin ise, doğruyu resmileşmiş ideolojilerde, (ortaçağın Hristiyan dünyasında kilise ideolojisinin yanılmaz, sarsılmaz olarak belirlediği bilgilerde) aradığını belirtmiştik. **Bunu bir iki örnekle açıklayalım:** Örneğin "Ortadoğu'da Kürtler, silahsız, savunmasız bırakılmış, bütün ulusal demokratik hak ve özgürlükleri gasp edilmiş, bölünmüş ve parçalanmış, sömürgeleştirilmiş bir toplumdur" şeklindeki bir önermeyi ele alalım. Bu önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını, olguların ve olgusal ilişkile-

17. Cemal Yıldırım, **100 Soruda Bilim Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1974. s. 7-13, 77-86.

rın sistematik bir gözlem ve izlemi ile anlayabiliriz. Sistematik gözlem ve izlem verileri, bu önermeyi doğruluyorsa kabul eder, aksi halde reddederiz. O halde, burada Kürt toplumunun, Arap, Fars ve Türk toplumları ile ilişkilerini açıklamak son derece önemli olmaktadır. Kürt toplumunun, Arap, Fars ve Türk toplumları ile, **politik, idari, askerî, ekonomik, toplumsal, kültürel** ilişkileri nedir? Kürdistan'ın doğal kaynakları kim tarafından ve kimin adına işletilmektedir? Kim tarafından denetlenmektedir? Bu yönetim ve işletmede, Kürtlerin söz hakkı var mıdır? Kürdistan'ın toprak ağası, şeyh, seyit, aşiret reisi gibi tutucu sınıflarının merkezi otoritelerde etkinlikleri var mıdır? Bu tür tutucu sınıflar sadece Kürdistan'da mı vardır? Yoksa, "Çağdaş" Türk, Arap ve Fars toplumlarında da var mıdır? Bu tür egemen sınıfların Kürdistan'ın doğal kaynaklarının işletilmesinde ve kullanılmasında söz hakları var mıdır? Kürdistan'da gelişmiş, dinamik ve etkin sanayii var mıdır? Yoksa bu bölge, merkezi otoriteler tarafından pazar olarak mı kullanılmaktadır? Kürdistan ucuz işgücü deposu olarak kullanılıyor mu? Yoksa nüfusun Kürdistan'da kalmasını sağlayacak tedbirler alınmış mı? Kürt diline ve kültürüne baskı yapılıyor mu? Yoksa Kürt dilinin gelişme ve serpilme olanakları var mı? Merkezi otoriteler tarafından, bu gelişme için tedbirler getirilmiş mi? Türk, Arap, Fars, dil ve kültürleri çeşitli biçimlerde Kürtlere empoze ediliyor mu? Kürtlerin folklor zenginlikleri, değerli kitapları, Kürt etnografyasının canlı kanıtları, tarihsel belge ve anıtları, merkezi otoriteler tarafından alınıp götürülmüş mü? Bu Kürt ulusal zenginlikleri egemen ulusun kendi kültür ve turizmleri için mi kullanılıyor? "Kürt kişiliği"ne, "Kürdistan kişiliği"ne, "Kürt onuru"na saygı var mı?.. **O halde bütün bu ilişkilerin var olup olmadığı, ilişkilerin biçimi ve yoğunluğu, ancak somut olguların ve somut durumların somut tahlili sonunda ortaya konulabilir.** Bu ise, sistematik izlem ve gözlemlerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Böylece, nesnel gerçek, bütün çeşitlilikleriyle, iç ve dış bağlantılarıyla, çelişme ve değişimleriyle somut olarak kavranılabilir. Böylece, olguları ve olgular arasındaki ilişkilerin sadece dış görünüşleri değil, onlara canlılık veren ve ilişkileri dinamik kılan iç çelişmeler ve ilişkileri de ortaya çıkarılır. Çözümleir.

Bilim yönteminin gerekleri bu iken, bunları bir tarafa bırakıp, soruna Kürdistan'ı paylaşmış olan devletlerin resmi ideolojileriyle yaklaşmak ve sorunun varlığını reddetmek veya varlığını gizlemek dogmatik bir tutumdur. Örneğin: Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi haline gelen **Kemalist ideolojiyi ele alalım: Kemalist ideolojiye göre Kürt olarak bilinen bir halk yoktur.** "Kürtler Türktür", "Kürtçe diye bir dil yoktur, Türkçenin bir şivesidir", "Türk olmaktan dolayı mutludurlar, 'Ne mutlu Türküm diyene' dedikleri oranda daha da mutlu olacaklardır." **Kemalist ideolojinin** Kürt halkına dönük olan yönü bu şekilde özetlenebilir. **Kemalist ideolojinin** ileri sürdüğü bu önermeleri, olgulara dayanarak doğrulamak ya da yanlışlamak yerine, olguları bir kenara iterek, yanılmazlığına ve sarsılmazlığına inanılan bir bilgi ile, yani bir inanç ile yaklaşmak, böyle bir inancı ifade eden bir ideoloji ile yaklaşmak dogmatik bir tutumdur. **Kemalist ideolojiye** göre, Kürt milletinin olmadığı, Kürtlerin Türk olduğu yanılmaz ve sarsılmaz bir doğrudur. **Kemalizm** böyle-sine bir doğrudan en ufak bir şüphe dahi duyulmamasını ister. Bu doğru ancak bilinir ve buna göre hareket edilir. Başka bir hareket tarzında bulunmak, bu bilgiden şüphe etmek mümkün değildir. Bu, kesinlikle dogmatik bir tutumdur. Dolayısıyla bilim düşmanıdır. Çünkü fikir üretmeyi olanaklı görmemekte ve bilimsel gelişmeyi durdurmaktadır. Doğrunun ve hakikatın ölçütü olarak, olguların yerine, **Kemalist ideolojinin** yanılmaz ve sarsılmaz olarak bilinmesini istediği kabullerini almak, dogmatizmi ifade eden bir tutumdur. Bunun ortaçağ Hristiyanlığındaki doğru ölçütünden hiçbir farkı yoktur. O zaman doğrunun tek ölçütü olarak kilisenin öğretisi, Eflatun'un kitapları alınıyordu. Burada ise, doğrunun ölçütü olarak yine olgular değil, **Kemalist ideolojinin** kabulleri ve Mustafa Kemal'in söyledikleri.(*)

(*) Kemalizm deyince, sadece Mustafa Kemal'in yazdıklarını ve söylediklerini dikkate almak şüphesiz ki eksik bir davranıştır. Bazı kişiler Mustafa Kemal hayattayken, ona yakın olmak ve böylece önemli bir mevki elde etmek için, onu, söylediklerini ve yazdıklarını mübalağalı bir şekilde överek "dalkavukluk" süreci içine girmiştir. Bu, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra da devam etmiştir. Kemalist ideolojinin olu-

Bütün bunların ötesinde, **Kemalizm**, bu görüşlerden kuşku duyulmasını, başka türlü düşünülmesini, örneğin: Türkiye'de Kürtlerin varlığından söz edilmesini cezaya da bağlamıştır. Ortaçağ Hristiyan dünyasında, kilisenin öğretilerine ve dogmalarına karşı gelenlerin cezalandırıldığı gibi. Bu ise, ceza yasaları ile, ceza tehditleri ile, dogmatizmi egemen kılmaya çalışmaktan başka bir anlama gelemmez. Bilimsel gelişmeyi ceza yasası ile engellemeye çalışmaktan ve ceza tehdidi altında tutmaktan başka bir şey değildir. Bu tür bir ceza anlayışı ile ve bunu hükme bağlamakla, dogmatizm, ideoloji, bilime açıkça egemen kılınmıştır. **648 Sayılı Siyasal Partiler Kanunu** ile, bu dogmatizm siyasal faaliyetlere de egemen kılınmıştır. "Türkiye'de Türk dilinden ayrı bir dilin, Türk kültüründen ayrı bir kültürün varolduğu, yazılamaz, savunulamaz, ifade edilemez..." (madde 89). Görüldüğü gibi, siyasal partiler **Kemalist ideolojinin** kabullerine olduğu gibi inanmaya zorlanmaktadır. Türkiye'nin siyasal partilerce yorumlanması yasaklanmakta ve engellenmektedir. Zira, aksine hareket eden siyasal partilerin kapatılacakları ifade edilmektedir. Bu, koyu bir dogmatizmdir. Böylece, Türkiye'de, demokrasinin vazgeçilemeyen, onlarsız olunulamaz olarak kabul ettiği siyasal partilerin, Türkiye hakkında yorum getirmeleri somut olarak tehdit altında tutulmaktadır.

Bu tür bir dogmatizmin, üniversite tarafından hararetle benimsenmesi, onu fikir üretme zahmetinden kurtarmıştır. Yargı organları tarafından benimsenmesi, onları resmi ideolojiyi yapan ve yayan kurumlar haline getirmiştir. Siyasal Partiler, sendikalar, dernekler tarafından benimsenmesi halinde ise, onları Türkiye'yi bütün çeşitlilikleri ile, bütün iç-dış bağlantılarıyla yorumlayabilmekten uzak hale getirmiştir.

Hakikatin, doğrunun ölçütü olarak, olgulardan başka bir ölçüt alındığı zaman, dogmatizme karşı koymak mümkün değildir. Dogmatizm ise, bilime karşı duran ve bilim düşmanı olan bir tutumdur.

şumunda, bu mübalağalı tavırların da rolü vardır. D. Mehmet Doğan, Batılşma İhaneti (Dergah Yayınları, 2. bs. İstanbul 1976) kitabında bu tavırlardan ilginç örnekler vermektedir. s. 37 vd.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranteoy.org>

"Dogmatik olmak için, çoğu kez, uslu bir çocuk gibi söz dinlemek yeter, dogmatik olmamak için ise, dene-ye-yanıla düşünmeyi öğrenmek gerekir."¹⁸

Bilim yönteminde eleştirici ve özeleştirici olmak esastır. Tabulaştırma, dogmatizm, kişileri bağımlı kılar. Kişiler, özgür, yani, bilim yöntemi gereğince düşündükçe bağımsızlaşır. Tabulaştırma bu süreç içinde yıkılır. Ve kişilerin yaratıcı olabilmeleri, ancak bağımsız olabildikleri ve dogmatizme karşı mücadele ettikleri sürece mümkündür. **Geçmişl durmadan övmek hiçbir işe yaramaz. Bu tutum kişileri ve toplumu pasifleştirir. Geçmişl eleştirmek ise, kişileri ve toplumu dinamik ve yaratıcı kılar.** Bunun gibi, örneğin: **Kemalizmi** övmek de kişileri ve toplumu pasifleştiren, bilgi üretimini durduran bir tutumdur. **Kemalizmi eleştirmek gerekir.** Kişilerin ve toplumun dinamik ve yaratıcı kılınması, bilimin gelişmesi ancak bu süreç içinde mümkündür.

Batı'da burjuva demokrat toplumlarda, bilimsel düşünce, hızla gelişmiştir ve yoğunlaşmıştır. İslam dünyasında ise, böyle bir yoğun birikim göremiyoruz. Bunun başlıca nedenlerinden biri, Batı'da ve İslam'da eleştiri kurumlarına verilen önem ile ilgilidir. İslam, kutsal kitap Kur'an'da dinsel ve ahlaki prensipler yanında hukuki kaideler de getirmiştir. Hukuk, ahlak ve din kaideleri birbiri içindedir. Bu fikirler arasında, devlet örgütü ile ilgili, İslam devletinin başı ile ilgili siyasal fikirler de vardır. Böyle olunca herhangi bir İslam devletinin başı, bütün bu, dini, ahlaki ve siyasal sistemin bir yürütücüsü olarak belirlemektedir. Adeta, Tanrı'nın yeryüzündeki bir temsilcisidir. O halde, İslam devleti, hanedan, devletin öteki görevlileri eleştiriden masumdur. Bütün bunlar kutsal varlıklardır. Eleştirilemezler. Bunların eleştirilmesi, Tanrı'nın eleştirilmesidir. Bu ise suçtur; mümkün değildir. Bu durum İslam'daki "laiklik" kavramı ile de sıkı sıkıya ilgilidir. Dini iktidarın ve siyasal iktidarın aynı kişide temerküzü, yani aynı organda temerküzü devletin dini bir görünüm almasının temel nedenidir.

Görüldüğü gibi, İslam'da eleştiri yöntemi işlememek-

18. Mete Tuncay, Yukarıda sözü geçen tebliğ s. 6
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://fantey.org>

tedir. Böyle olunca bilimsel bilgi de üretilmemektedir. Toplum "laikleşmemektedir." Halbuki, Batı'da, Hristiyanlık'ta, dini iktidarı ve siyasal iktidarı yürüten kurumlar ayrı ayrıdır. Dini iktidar veya siyasal iktidar aynı kişide veya aynı kurumda temerküz etmemiştir. Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil, genel olarak dini ve ahlaki bilgiler bütünü olarak görülmektedir. Siyasal iktidarın örgütlenmesine, devlet başkanının hak ve görevlerine ilişkin fikirler yoktur. Fakat ortaçağ boyunca, dini iktidarı yürüten kişi ve kurumlar, siyasal iktidarı yürüten kişi ve kurumlar üzerinde kesin bir söz hakkına sahiptir. Kilise ve papalar krallara karşı egemendir. Bütün bunlara rağmen bu farklılaşma, eleştiri yöntemini geliştirmiştir. Devlet görevlisi kişi ve kurumları eleştirenler, bir anlamda hoşgörü ile karşılanmıştır. **Batı'da eleştiri yönteminin gelişmesi, bilgi üretiminin başlıca nedenlerindendir.** Yine Batı'da siyasal ve dinsel güçlerin farklılaşması, siyasal iktidarın giderek toplumun laikleşmesinin de temel etkenidir. Bu süreç içinde Kilise'nin devlet gücü üzerindeki egemenliği de yavaş yavaş zayıflamıştır.

Eleştiri, bütün kişi, kurum veya fikirler için geçerlidir. Bazı kişiler, kurumlar veya fikirler eleştirilemez, bazıları ise eleştirilebilir anlayışı, eleştiri anlayışı ile bağdaşmamaktadır.

4. Bilim Seçicidir.

Bilimin başka bir özelliği **seçici** olmasıdır. Bilim evrende olup biten tüm olgularla ilgilenmez. Ancak önemli gördükleri ile ilgilenir. Bir olgunun bilime konu olabilmesi için, inceleme konusu olan soruna ilişkin olması gerekir. Veya test edilen bir hipotez veya teoriyi kanıtlama niteliğine sahip olması gerekir.

İnsanlar, toplumlar, günlük yaşantıları sırasında pek çok olgu ile karşı karşıya gelirler. Bunların bir kısmını bizzat yaşarlar. Bilimin görevi olguları ve olgular arasındaki ilişkileri belirlemek ve açıklamaktır. Fakat bilim, olguların hepsiyle ilgilenmez. Bilim adamı sadece, incelediği soruna ilişkin olguları seçer ve bu olgular aracılığıyla hipotezini kurar. Ve olguları kavramlaştırır. Olgulara dönerek hipotezini test ederken kanıt niteliğine sahip olan olguları kullanır.

Bilim yönteminde, araştırmacının kendisini meşgul eden

sorunlara ilişkin olguları seçmesi yöntemin bir gereğidir. Fakat araştırmacının, "... şu biçimlerdeki, şu kategorilerdeki olgular incelensin, şöyle şöyle biçimlerde ve kategorilerde olanlar incelenmesin" şeklinde bir ayırım yapmaya katı surette yetkisi yoktur. "Siyasi iktidarlar, yahut resmi ideoloji şu biçimlerdeki olguların ve olgusal ilişkilerin araştırılmasına izin verir, şu biçimlerde ve kategorilerde olanların incelenmesine izin vermez, onlar tabu olarak tutulmalıdır" şeklinde önceden yapılmış, resmi veya gayri resmi hiçbir ayırma bilim yönteminde itibar edilemez. Bu ayırımlar sübjektif ve ideolojik niyetleri aksettirir. Bu bakımdan bilim her türlü olguyu ve olgusal ilişkileri inceleyebilir, kavrayabilir, anlatabilir. Bu, bilim için aynı zamanda bir görevdir. Bilim yönteminde olguların seçici olma özelliği, olguların araştırılan konuya ilişkin olup olmamasıdır. Hipotezlerin ve teorilerin test edilmesinde, olguların kanıtlama gücüne sahip olup olmaması ile ilgilidir. Yoksa olgular arasında seçim yapmak, "... şu tür olguların ele alınması tehlikelidir, incelenmemelidir; falan olguların ele alınması tehlikeli değildir, incelenebilir" şeklinde mekanik bir seçim değildir. Bunun gibi olguları "demokratik" veya "antidemokratik", veya "ilerici" veya "tutucu" diye ayırarak bilime konu yapılabileceğine veya yapılamayacağına karar vermek, bilim yöntemine ters tutumlardır. Bilimsel tutumlardır. Olanı değil, olması gerekenleri konu edindiği için, normatif yaklaşımlardır diyebiliriz.

5. Bilimsel Yöntem, Birbirlerinden Kopukmuş Gibi Gözüken Olgular Arasında Problem Gören, Aykırılıkları Yakalayan Bir Bakıştır.

Olgulara ve olgusal ilişkilere bilimsel bakış, problem gören, aykırılıkları yakalayan bir bakıştır. Bilimde, araştırmacı, bir sorunu, bir aykırılığı yakalar ve onu araştırmaya konu edinir.

Bilim birbirinden kopukmuş gibi görünen, birbirleri arasında ilişki yokmuş izlenimini veren olgular ve şeyler arasındaki ilişkiyi ve bütünlüğü kurmaya çalışır. Nesnel gerçeğin anlaşılmasının ve bilinmesinin anlamı budur. Bilim, olgular ve şeylerin iç çelişmelerini, iç ve dış bağlantılarının bütün-

lüklerini kurmaya çalışır. Bu bilimin temel özelliklerinden biridir. Yani: doğadaki, toplumdaki, veya tarihteki bütün şeyler ve olgular birbirlerine bağlıdırlar. Hiçbir şey veya olgu ötekinden bağımsız değildir. Bütün bunlar diyalektik bir bütünlük içinde birbirleri ile ilişkilidirler. Her olgu veya şey öteki olgu veya şeyleri etkilediği gibi, kendisi dışındaki olgu ve şeyler tarafından da etkilenir. Öyleyse, bilimsel bir tahlilde, bütün olgu ve şeyler dikkate alınmak zorundadır. Bazı olgu veya şeyleri mübalağalı bir şekilde öne çıkarıp, gerektiğinden daha fazla ağırlık verip, bazılarını görmemek veya yok saymak bilim yöntemine ters bir davranıştır.

Bilimin, bu temel özelliklerine bağlı olarak, ikinci bir özelliği daha vardır. O da, her şey veya olgunun değiştiği, hiçbir şeyin sabit kalmadığıdır. Bu, bilime, özellikle toplumsal bilime, tarihsel bir özellik verir. (*) Kısaca, toplumsal bilimler deneysel değil, tarihsel bilimlerdir. Ekonomik, toplumsal, siyasal hayatta veya hayatın öteki ilişki biçimlerinde hiçbir şey veya olguyu yeniden yaratmaya, yeniden yaşanmaya olanak yoktur. Halbuki, bir fizikçi, fiziki olayları laboratuvarında tekrarlayabilir. Bu bakımdan, fizik bilimleri deneysel bilimlerdir. Toplumsal bilimler ise tarihseldir. O halde, **bugünü anlamak için, dünü bilmek gerekir. Yarını bilmek için ise, bugünü bilmek gerekir. Dün, bugün ve yarın diyalektik bir bütünlük içindedir.**

Toplumu, doğayı, tarihi veya insanı değiştiren, harekete getiren neden ise, şey veya olguların yapısında mevcut olan iç çelişmelerdir. Dış etkenlerin, dış müdahalelerin de, bu değişimde rol oynadığı bilinmektedir. Toplumlarda veya tarihteki gelişmenin ve değişimin yönünü tayin eden faktörün ise, hangisinin olduğu, her toplum için ayrı ayrı incelenmesi gereken ilişkilerdir.

Bilim yöntemini kullanan bir araştırmacının, sahip olması gereken bir takım özellikler vardır. Çok önemli olan bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz: **Birinci olarak**, araştırmacı, araştırdığı konu hakkında gerekli ön bilgilere sahip olmalı-

(*) Burada toplumsal bilimler kavramı geniş anlamda kullanılmaktadır. Toplumsal bilimler kavramı, yaşantının, toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel, askeri vs. bütün yönlerini kucaklamaktadır. Çeşitli ilişkileri bir bütün olarak kavramaya çalışmaktadır.

dır. Araştırmacı, önce, herhangi bir sorunla, bir olgu ile karşılaşır. Giderek sorunu yaratan durumun temellerine inmeye, bağlantılarını bulmaya çalışır. Bu süreç içinde sorun ortaya çıkarılır. Yani güçlük yaratan durum farkedilir. Aykırılık saptanır. Araştırmacı inceleme yapacağı konuda muhakkak ön bilgilere sahiptir. Bu bilgiler de, çoğu zaman, kılaplardan ve çeşitli yazılardan elde edilen bilgiler değildir. Bu bilgilerin daha çok, toplumsal yaşantının araştırmacı kimsede üzerinde yaptığı etkilerle oluşur. Araştırmacı, herhangi bir soruna, "şu şu konularda şimdiye kadar birçok araştırma yapıldı, fakat şu şu konularda hiç yapılmadı, ben de o konuya yaklaşıyım, bakalım ne var ne yok" zihniyeti ile yaklaşamaz. Bilimsel araştırma, ortamın ihtiyaçlarından doğar. Bu ise toplumsal bilinçlenme ile ilgilidir. Toplumsal bilinçlenme sayesinde herhangi bir sorunu bütün ilişkileri ve bütünselliği içinde nesnel olarak tanımak mümkündür.

"... Bilinçlenme psikolojik bir gerçektir, fakat bir tutum içerir, bu tutum uyanıklık tutumudur, soruşturma tutumudur. İnsanlar davranış ve işlerinin yapılmasında engellerle karşılaştıkça, bilinçlenirler. Başka bir deyişle insan, toplumsal gerçek içinde, olanaklarının gerçekleşmesinde, ihtiyaçlarının giderilmesinde engellerle ve saptırmalarla karşılaştıkça bilinçlenmektedir. Bireyin bilinçlenmesi başka, bilincin nesnesini, yani ihtiyacını sağlayıp sağlayamaması başkadır. Her tarihsel ve toplumsal bilimde olduğu gibi, sosyolojide de özellikle, bilinçlenme 'olanaklı bilinç' olarak incelenecektir. 'Olanaklı bilinç', tarihsel evrim boyunca gerçekleştirilmesi, insanların ve toplumların olanağı içinde olan bilincidir ki, buna sosyolojik bilinçlenme diyoruz. İnsanların ve toplumların olanağı içinde olduğu halde, gerçekleşmesi yabancılaşma olarak sonuçlanan bu yaşantı, sosyolojinin tarihsel olma nedenlerinin en önemlisini ortaya koyar. Toplum olarak geri kalmamız yabancılaşmadır. Mühendis veya doktor olacak yetenekte olan bir öğrencinin İmam-Hatip Okulu'na giderek imam olması yabancılaşmadır. Ülkemizde işsizlik yabancılaşmadır. Mühendis ya da doktor olacak nitelikte olmadığı halde, bir öğrencinin, sonunda mühendis ya da doktor olması

da yabancılaşmadır. Bu yabancılaşmalar hangi tarihsel koşullara bağlıdır? Bir toplumda hangi güçler yüzünden bu yabancılaşmalar olmuştur? İşte, sosyolojik bilinçlenme, yabancılaşmaları meydana getiren engeller karşısında, soruşturma tutumuna girecektir... Kısacası, sosyolojik bilinçlenme bilim adamı olarak, sosyoloğun bilinçlenmesidir. Ya da sosyolojik düşüncesi olan kimselerin bilinçlenmesidir... Başka bir deyişle sosyolojik bilinçlenme, bilim içinde bir bilinçlenmedir. Bilimin engelini tanımak ve bu engeli kaldırmaktır.”¹⁹

Madde durmadan değişiyor. Toplumsal hayat durmadan değişiyor. Bu değişikliklerin kişilerin düşüncelerine ve zihinsel faaliyetlerine yansımaması mümkün değildir. Maddede ki, yani toplumdaki bu değişmelerin, kişileri, bu arada araştırmacıları etkilememesi mümkün değildir. Araştırmacı birtakım sorunlar gördüğü, toplumdan etkilendiği, sorunlara çözümler aradığı için, herhangi bir konuyu incelemeye girmektedir. O halde, araştırmacıların, herhangi bir soruna yaklaşmaları, sübjektif kararları, kişisel istek ve arzuları sonucunda olmamaktadır. Araştırmacı, bir sorun, bir aykırılık yakaladığı için incelemeye girmektedir. Bütün bunlardan dolayı, kişilere, araştırmacılara, “şu konuda araştırma yap”, “şu konular araştırıldı, sen de şu konuyu araştır”, “başka bir sürü konu varken neden bu konuda çalışıyorsun”, gibi ikaz ve uyarılarda bulunulması bilimsel bir davranış değildir. Maddenin ve toplumun hiç değişmediğini kabul etmektir. Bu değişikliklerin, araştırmacıları, hiç etkilemeyeceğini kabul etmektir.

Türkiye'nin her tarafında, Türkçenin dışındaki çeşitli dillerde eğitim yapan kurumlar varken, kültürel faaliyetler sürdürülürken, Kürtçenin yasaklanmasının toplumsal bilinç yaratmaması mümkün değildir. TRT'de çeşitli dillerde müzik çalınırken, Kürt müziğinin engellenmesinin, Kürtçe şarkı söyleyenlerin hapishanelere gönderilmesinin toplumsal bilinç yaratmaması olanaksızdır. Türk'ün onurundan, şerefinden, büyüklüğünden söz edilirken, “Kürt kişiliği”ne ve “Kürt onuru”na karşı sürekli bir aşağılama politikasının yürütülmesi, toplumsal bilinç yaratmakta geri kalmaz. Kürt bölgele-

19. Doğan Ergün, **Sosyoloji ve Tarih**, s. 27-28.

rinin geri kalması, Kürdistan'ın doğal kaynaklarından Kürtlerin yararlanamaması, yine toplumları ve kişileri bilinçlendiren unsurlardır.

Kürtler için *"soyca Türk olanlar"*, *"özbe öz Türk olanlar"* gibi deyimlerin kullanıldığı bilinmektedir. T.C. Hükümetlerinin Türk olanlar için büyük fedakârlıklara giriştiği, bunun için savaşı bile göze aldığı yine biliniyor. Örneğin: Kıbrıs Türklerinin *"hak ve hukukunu"*, *"Türk toplumu olma"* özelliklerini korumak için, her türlü gayreti gösterdiği biliniyor. Bu durum karşısında, Kürtlerin (merkezi otoritenin ifadesi ile özbe öz Türklerin) Irak'taki ulusal kurtuluş savaşına neden yardım etmediği, sorulmayacak, soruşturulmayacak mıdır? Yardım etmek şöyle dursun, neden düşmanca tavır takınıp, sınırları kapadığı, zulümden, katliamdan kaçıp gelen, kadın ve çocuklara, ihtiyaçlara, mülteci olma hakkını bile vermediği olgusunun, toplumsal bilincin gelişmesine neden olmaması mümkün müdür? Bu olguların ve olgusal ilişkilerin nedenleri araştırılmayacak, soruşturulmayacak mıdır?

Bütün bunlar toplumsal hareketlerdir. Ve ferdin bilinci-ne yansır. Bu bilinçlenme, ister istemez sorun yaratan durumların, nesnel olarak ortaya çıkarılmasını gerektirir. Sorun yaratan durum ve durumlara ilişkin olguların iç ve dış bağlantıları, çelişme ve değişimleri bütünsellik içinde ortaya konulmaya çalışılır. Bu çabaların engellerle karşılaşması, bu konulara dokunulmamasının istenmesi, ceza tehditleri vs. araştırmacının sosyolojik bilincini geniş ölçüde arttırır, geliştirir, yoğunlaştırır. Kürtlerin dili, tarihi, kültürü, Kürdistan'ın sosyoekonomik yapısı gibi, incelemelere karşı getirilen engeller ve ceza tehditleri bu konudaki bilinçlenmeyi yoğun bir şekilde arttırmıştır.

Görüldüğü gibi, araştırmacı, araştırmasına herhangi bir sorunu farkederek ve aykırılığı yakalayarak başlıyor. Burada rol oynayan en önemli faktör, araştırmacı kişinin, sorunlar, engeller ve ihtiyaçlar hakkındaki bilincinin gittikçe artması ve yoğunlaşmasıdır. O halde, araştırmacıya, "şu şu konularda araştırma yap" gibi empozelerde bulunulamaz. Araştırmacı, yaşam içinde ve sosyolojik yönden bilinçlenmesi süreci içinde, neyin sorun olduğunu kendisi kavrar ve araştırır.

Halkın veya araştırmacıların bu tür bilinçlenmelerine kar-

şı. merkezi otorite tarafından tedbirler getirilmesi de, dış dünya ile ilgili bir harekettir. Bu yolla bilinçlenmenin ve bilinçlenmenin yarattığı etkinliğin sonuçlarının kınılması istenmektedir. Merkezi otorite, sömürgeleştirip, kendi yönetimi içine aldığı bir bölgede veya ülkede, ulusal bilincin gelişmesini çeşitli yollardan engelleyebilir. Uluslaşmanın önüne geçebilir. Örneğin, **“nurculuk”** gibi İslam Enternasyonalizmi’ni amaçlayan bir akımı geliştirebilir. Çünkü, nurculuğun ideolojisinde, uluslar gerçeğini aşmayı ve giderek yoketmeyi amaçlayan bir anlayış vardır. **“Önemli olan İslam olmaktır, insan olmaktır. İyiliksever olmaktır, faziletli olmaktır. Önemli olan kardeşliktir. Türk olmak, Arap olmak, Kürt olmak önemli değildir. Bu engeller aşılmalı, bütün müslümanlar kardeş olmalıdır.”** Bu ideoloji, devlet tarafından Doğu’da gizlikapaklı yollardan geliştirilir, teşvik edilir. Bu teşvikin nedeni, Kürt ulusal demokratik hareketini parçalamaktan başka bir şey değildir. Bu ideolojinin, örneğin: Türk ulusunun ulusallığına hiçbir zarar veremeyeceği şüphesizdir. Devletin amacı, zaten, Türk ulusal özelliğini korumaktır. Türk ulusal özelliklerinin, Kürt ulusallığı üzerindeki denetimini sürdürmektir. Bu ideoloji Türkiye’nin bazı yerlerinde, başka amaçları gerçekleştirmek için de kullanılabilir. (Örneğin Türk proleteryanın sosyalist mücadelesini saptırmak.)

Toplumun sosyoekonomik yapısı ile organik bağları olmayan, somut durumun tahlili sonucu elde edilmiş bilgilere dayanmayan, kitlenin somut taleplerine cevap vermeyen bir “solculuk” da, yer yer ve zaman teşvik edilebilir. Örneğin: sömürge olduğu birçok bakımlardan kanıtlanmış bir bölgeyi veya ülkeyi ele alalım. Sanayileşmemiş, işçi sınıfı teşekkül etmemiş, sanayileşmesi bilinçli olarak engellenmiş, kırsal yaşamın ağır bastığı bir ülke veya bölge. Somut durum bu iken, proletaryanın fiili öncülüğünde sosyalist hareketten söz edilmesi, dil ve kültür gibi unsarların gasp edilmesinin önemli sorunlar olmadığıнын, devrimcilerin bu gibi sorunlarla uğraşmayıp daima enternasyonalizm için seferber edilmesi gerektiği anlayışının yaygınlaştırılması da, uluslaşmayı gerileten bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslaşması çeşitli baskılar karşısında engellenmiş, uluslaşmasını ta-

mamlayamamış bir toplumda, soyut bir işçi sınıfı enternasyonalizminden söz etmek, kişileri veya örgütleri toplumun sosyoekonomik yapısından koparmak demektir. Onları, temelsiz ve dayanaksız bırakmak demektir. Kaldı ki, **herhangi bir halkın uluslaşmasını tamamlamadan, enternasyonale katılması da mümkün değildir.** Zira enternasyonalde, bütün uluslar, diller, ulusal özellikler eşittir. Enternasyonalizmin amacı uluslar ve diller gerçeğini ortadan kaldırmak değildir. Başka bir ulusa veya ulusal dile imtiyaz verilerek enternasyonale girilemez. Herhangi bir imtiyazın olduğu yerde, zaten, enternasyonalden de söz edilemez.

O halde, somut durumun somut tahlilini çok iyi yapmak gerekir. Doğayı, toplumu ve insanı; **değiştirici, harekete getirici ve örgütleyici** fikirler, ancak; somut durumun, somut tahlili sonucu elde edilmiş fikirlerdir. .

Bütün bunların yanında, araştırmacı kimsenin, olaylara bakışında; sınıfsal, toplumsal ve psikolojik etkenlerin rol oynadığı da bilinmektedir. Araştırmacı kimsenin; ekonomik, politik çıkarları; hangi toplumsal sınıfın üyesi olduğu; yani, hangi toplumsal sınıfın bilincini ve olaylara bakış perspektifini taşıdığı; başta sayılması gereken bir etkidir. Bu arada, araştırmacının, hangi ulusal ya da etnik gruba mensup olduğu da, olaylara bakış da son derece önerimli bir etkidir. Toplumdaki egemen ideolojinin, araştırmacı kimse üzerindeki etkisi yine çok önemlidir. Araştırmacının bu ideolojiye karşı tavrı, onu benimseyip benimsemediği, eleştirip eleştirmediği, üzerinde durulması gereken konulardır. Bunun yanında, araştırmacı kimsenin doğuştan getirdiği yetenekler, rastlantılar, alışkanlıklar da, olgulara ve olgusal ilişkilere bakış açısını etkileyen faktörlerdir.

Araştırmacı kimsede bulunması gereken ikinci bir özellik; o zamana kadar okuduklarını şüphe ile karşılamasıdır. Bu şüphe, daha önceleri de belirtildiği gibi, dogmatizme karşı duran bir şüphedir. Bilgiye dayalı bir şüphedir. Öte yandan, araştırmacı meşgul olduğu sorun ile ilgili olarak, kendisinininkinden önce yapılmış olan araştırmaları da yargılamak ve bir sonuca ulaşmak durumundadır. İşte, bu bilgilerle, toplum yapısı arasında hâlâ bir çelişme varsa, o zamana kadar çözümlenmemiş bir durum var demektir. Ve

araştıncının gözlediği olgular problemleşir. Böylece problemi veya problemleri tanımlama olanağı ortaya çıkar. Olguların ve olgusal ilişkilerin sistematik gözlemi, varsayımların sap-tanması, hipotezlerin kurulması, ancak, böyle bir aykırılığı ve çelişmeyi yakaladıktan sonra mümkün olur. Olgulardan ve olgusal ilişkilerin gözleminden, hipotez ve teoriler aracılığı ile mantıksal çıkarımlar yapılması, bunların olgulara dönü-lerek test edilmesi, red veya kabulü, yine böyle bir aykırılığı yakalama noktasından sonra başlayabilir.

Araştırmacıda bulunması gerekli üçüncü bir özellik de; incelenen konunun bitiminde gerekli yorumları yapabi-lecek yeteneğe sahip olmasıdır.²⁰

Demek ki; toplumsal bilimlerde veya genel olarak bilim-de, günlük yaşantıda rastlanan olgular ve olgusal ilişkiler arasında; çelişmeler yakalamak, herhangi bir soruna yakla-sımda önemli bir adımdır. Toplumlara ileriye götüren etken-lerin, bu çelişmelerin çözümü olduğu şüphesizdir. Kısaca, herhangi bir çelişme, bir aykırılık yakalamadan, bilimsel bir çalışma mümkün olmaz.

Şu olguları gözden geçirelim:

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin demokratik bir devlet olduğu, uluslararası ilkeleri savunduğu, insan haklarına ve eşitlik ilkelerine kesinlikle riayetkâr olduğu, bu ilkelerin anayasada açıkça yer aldığı, yöneticiler tarafından sık sık ifade edilen önermelerdir.

Bunlar, toplumsal, siyasal olgulardır.

Bunun yanında, Anadolu'nun özellikle doğu kesimlerin-de, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün rakamlarına göre üç milyon, fiili olarak ise en azından 7-8 milyon Kürt asıllı va-tandaşların yaşadığı, yine toplumsal bir olgudur. Başka bir toplumsal olgu da, Kürt halkının kendi ana dilini, yani, Kürtçeyi ve buna bağlı olan haklarını, ulusal demokratik haklarını kullanamadığıdır. Bu hakların baskı altında tutul-

20. Erol Başar, **Deneyisel Bilimlerde Felsefi Görüş Açısının Katkıları**, Yukarıda sözü edilen **Günümüzün Sorunları**, Konulu Felsefe semi-nerine sunulan tebliğ, s. 1-3; Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 18; İbrahim Armağan, **Bilgi Sosyolojisine Giriş**, s. 14; Tuncer Bulutay, **Bilim Üzerine Bazı Düşünceler**, s. 471 vd.

duğudur. "Ben Kürdüm" diyen kişilerin, fiilen antidemokratik baskılara ve cezaî koğuşurmalara uğratıldığı, anayasanın "eşitlik" ilkesinden yararlanamadığıdır. Kürt halkının, anayasanın tanıdığı eşitlik ilkesinden faydalanmasının kendi özünü, dilini ve kültürünü reddetmesi, yani, kendi kendine, kendi ulusuna ve kendi halkına tamamen yabancılaşması koşuluna bağlanması olgusu, günlük hayatımızda sık sık rastladığımız olgulardır.

O halde, T. C. Devleti'nin demokratik ve özgürlükçü bir devlet olduğu beyanları ile Kürt halkının temel demokratik hak ve özgürlüklerinin gasp edilmesi birbirleriyle çelişen olgulardır. Bir aykırılıktır. Bir sorundur. Böyle bir aykırılık bilimsel bir incelemeye yaklaşımda önemli rol oynayabilir.

Bunun gibi, gerek T. C. Devleti yöneticilerinin, gerek üniversitelerin, gerek mahkemelerin, gerek kitle haberleşme araçlarının ve gerekse, siyasal partiler, dernekler, sendikalar gibi öteki kurumların, "Kürt diye bir şey yoktur, herkes Türktür ve Türklüğünden dolayı mutludur" şeklindeki, objektif gerçeğe kesinlikle aykırı, yalana dayalı bir ideolojinin (*) yapıcılığı ve yayıcılığını yaptıkları, yine toplumsal siyasal olgulardır.

Bununla beraber, mahkemeler, bağımsız ve hakikatı ortaya çıkarıp buna göre adalet dağıtan ve bu biçimde düzeni koruyan kurumlar olarak tanımlanır. Üniversitelerin özerk ve nesnel gerçeği her türlü siyasal baskıdan uzak bir şekilde arayan kurumlar olduğu söylenir. Basının hür olduğu ifade edilir. Bütün bu önermeler, ifade ve beyanlar, günlük yaşamımızda sık sık rastladığımız ve izlediğimiz olgulardır. Burada da bir çelişmenin, bir aykırılığın olduğu şüphesizdir. Hem doğruyu arayan ve bulmaya çalışan kişi ve kurumlar olmak, hem de nesnel gerçeği bastırmaya ve gizlemeye çalışmak veya bu işi yapanlara yardımcı olmak, birbirleriyle çelişen davranışlardır. Aykırı bir durumdur. Sosyolojik yönden bilinçlenmeye başlayan kişiler, bu aykırılığı kolayca kavrarlar.

Bütün bunların ötesinde, devlet yöneticileri ve öteki yetkili kişi ve kurumlar sık sık, "Dürüst olalım, doğru olalım, yalanla dolanla mücadele edelim. Doğruyu söylemekten hiç-

(*) Bakınız; Sahife: 42'deki (*) dipnot.

bir zaman yılmayalım, açık sözlü olalım. Bu ilkeler, toplumsal hayatın, siyasal faaliyetlerin vazgeçilmez koşullandır" şeklinde önermelerde bulunmaktadırlar. Bu ifade ve beyanları da günlük yaşantımızda sık sık izliyoruz. Burada da bir çelişme ve aykırılık vardır. Hem nesnel gerçeği yok sayabilmek veya reddedebilmek için yalan söylemek, hem de "doğru olalım, dürüst olalım, gerçeği söylemekten çekinmeyelim" demek, aykırılığı açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde, Avrupa Konseyi'nde, çeşitli uluslararası kuruluş ve toplantılarda, insan haklarını savunduğunu ifade etmektedir. Buna ilişkin belgelerin altına imza atmaktadır. Fakat ülkede ise, Kürt halkının temel ulusal demokratik hak ve özgürlüklerini gasp etmiş bir durumu vardır. Bu iki olgu arasındaki çelişmenin ve aykırılığın kavranması, bilimsel çalışmada önemli bir yaklaşım sağlamaktadır.

Yine bunun gibi, uluslararası planda, zaman zaman ulusal kurtuluş savaşlarına yandaş olduğundan söz etmektedir. Ülkede ise, "**halklara özgürlük**" sloganına büyük bir tepki gösterilmektedir. Bu sloganı ifade eden kişi ve kuruluşlara karşı şiddetli bir baskı politikası uygulanmaktadır.

Kıbrıs'ta, Türk mültecilerinin yerlerine dönmeleri için, uluslararası planda propaganda yapılmaktadır. İnsan haklarını zedelediği için, Rum yönetimi ve İngiliz yönetimi kınanmakta ve şikayet edilmektedir. Fakat, büyük bir zulüm ve katliamdan kaçarak, sınırlara kadar gelen Kürtler, mülteci olarak kabul edilmemektedir. Bütün bunlar çelişkili durumlardır. Ve aykırılık yaratan olgulardır. Araştırmacı, bu çelişmeler ve aykırılık yaratan durumlar hakkında, bilinçlendikçe, bunları daha iyi kavramakta ve araştırmasına konu yapmaktadır.

Bu örnekleri uzatmak mümkündür.

Bilimin görevi, rastgeleymiş gibi, birbirinden kopukmuş gibi görünen, bu olguları ve olgular arasındaki ilişkileri, bir bütün olarak kavramaktır. Bu olguları ve olgusal ilişkileri bütünsellik içinde kavrayarak nesnel gerçeğin bütün çeşitliliklerini, iç ve dış bağlantılarını, çelişme ve değişmelerini ortaya koymaktır.

Toplumsal bilimler, sadece bu olguları saptamakla yeti-

nemez. Birbirlerinden kopuk, birbirlerinden ayrı gibi görünen, bu olgular arasındaki ilişkileri yakalamak da bilimsel düşüncenin kaçınılmaz bir işlemidir. Sadece gözlem ve başka yollarla, olguları saptayıp, olguları ve olgusal ilişkileri açıklamamak, kuşkusuz çok eksik olan bir bilimsel çabadır. Anayasa ve öteki yazılı hukuk metinleri karşısında, T. C. Devletinin demokratik bir devlet olduğu, insan hakları, eşitlik gibi evrensel ilkelere saygı duyulduğu, gözlem ve akıl yolu ile saptanabilen bir olgudur. Anadolu'nun doğusunda yaşayan, Kürt halkının anayasal, demokratik haklarını ve özgürlüklerini, yani, Kürt toplumu olma özellikleri ile ilgili hak ve özgürlüklerini kullanamadığı da şüphesizdir. Bu hak ve özgürlüklerin, antidemokratik yollarla baskı altında tutulduğu, hak ve özgürlükleri baskı altında tutabilmek için, antidemokratik baskı politikalarının izlendiği, yine olaylara dayalı gözlem ve izlem ve akıl yolu ile saptanabilir.

İşte, toplumsal bilimlerin buradaki görevi, birbirinden kopuk, birbirinden bağımsız, birbirinden ayrı gibi görünen bu olguları, olgular arasındaki ilişkileri belirlemek, açıklamak ve bütünlüğe varmaktır. O halde, "demokratik olduğu, insan hakları, eşitlik gibi evrensel ilkelere dayandığı her zaman ifade edilen bir devlette, yedi sekiz (en azından) milyon civarında olduğu bilinen bir kitlenin en demokratik hakkı olan, -vazgeçilemez, devredilemez, onsuz olunmaz olan- ana dilini ve buna bağlı olan hak ve özgürlüklerini kullanma ve geliştirme hakkı, kendi öz varlığını ve kültürünü geliştirme hakkı, kendi özüne yabancılaşmama hak ve özgürlüğü, neden antidemokratik baskı yöntemleri ile yokedilmeye çalışılıyor?" sorusu sorulmalıdır. Bu soru her zaman için sorulmaya ve cevabı aranmaya değer bir sorudur. Bu, aslında anayasa, anayasa hukuku, insan hakları, kamu hürriyetleri, ceza hukuku, sosyoloji, hukuk sosyolojisi, eğitim... gibi bilim dalları ile uğraşanları temelden ilgilendirmesi gereken bir sorundur. Ve bu açıklama, her türlü metafizik ve ideolojik verinin ötesinde kesinlikle, nesnel gerçeğe ve olgulara dönük bilimsel bir açıklama olmalıdır. "Türkiye'de Kürt olarak anılan bir unsur yoktur, herkes Türktür ve bundan dolayı mutludur. Dolayısıyla, olmayan şeylerin demokratik talebi de olamaz" şeklinde açıklama, gerçeğe ve olgulara dayalı bi-

limsel bir açıklama değildir. Bu çeşit bir açıklama, sadece, siyasi iktidarlar tarafından; üniversitelere, yargı organlarına, kitle haberleşme araçlarına, siyasal partilere, sendikalara vs. çeşitli biçimlerde empoze edilen resmi ideolojiyi tekrarlamak olur. Bir halkı yok saymak, inkâr etmek suretiyle, onun, en demokratik haklarını, varoluşunun özü ile ilgili haklarını gasp etmek ve bu gasp işlemini meşru göstermeye çalışmak, bilim dışı bir çabadır. Antidemokratik bir tutumdur. Bilim yöntemi, bu ideolojinin yapıcılığında ve yayıcılığında vasıta olarak kullanılamaz.

Bütün bunlar, bilgi elde etme ve bilgi edinme sürecinin iki aşaması olduğunu, fakat, iki aşamada da, pratikten gerçek somutun anlatımından yani olgudan tavız verilemeyeceğini göstermektedir. **Lenin:**

"... maddenin soyutlanması; bir tabiat kanununun, bir değer in soyutlanması; kısaca bütün bilimsel soyutlamalar, tabiatı daha derinden, daha doğru ve daha tam olarak yansıtır" diyor.²¹

"... Marksizm-Leninizm, bilgi sürecinin iki aşamasının ayırt edici niteliklerinin, alt aşamada bilginin algı biçiminde, üst aşamada ise mantikî biçimde ortaya çıktığını, fakat her iki aşamanın da bilginin tek bir sürece ait olduğunu kabul eder. Algı ile yargı aslında birbirinden farklıdır, fakat birbirinden ayrı değildir. Bunlar pratik esasında birleşiktirler. Denemelerimiz, algıladığımız şeylerin kolayca anlaşılmadığını, sadece, anlaşılan şeylerin daha derinden algılanabildiğini göstermiştir. Algılama yalnız olgu meşalesini çözer. Öze ulaşma ancak, yargılama ile mümkündür. Her iki meselenin de çözümlenmesinde, pratikten en ufak bir ayrılma yapılamaz. Bir şeyi bilmek isteyen insan, onunla temasa gelmeksizin, onun çevresinde yaşamaksızın, onu uygulamadan bu işi başaramaz."²²

21. Sözedden Mao Tse Tung, **Teori ve Pratik**, s. 12.

22. Mao Tse Tung, **Teori ve Pratik**, s. 12-13.

6. Bilim Genelleyicidir ve Genel Arayıcıdır.

Bilim **Genelleyicidir** ve **Genel arayıcıdır**. Bilim, tek tek olgularla değil, olgu türleri ile ilgilenir. Bir olgunun yalnız başına önemi yoktur. Olgular, ancak bir genellenmenin doğrulanmasında veya yanlışlanmasında, bir ispat vasıtası olarak kullanılıyorsa önemlidir. O halde, bilim elde ettiği sonuçları, genel bir şekilde ifade etmeye çalışır. Belirli bir olgu ile değil, belli bir türdeki olgular ve olgular arasındaki ilişkilerle uğraşır. Bilim yöntemi, benzer koşullar altında aynı yöntem ile, aynı sonuçların elde edileceğini bildirir. Zaten bilim, “eğer şu şu şartlar var ise, şöyle şöyle olur” şeklinde önermeler yapmak olanağı veren bir düşünce ve tahlil yöntemidir. Bilim genelleyici olduğu gibi, genel arayıcıdır da. Kamunun denetimine ve eleştirisine açık olmayan, bulgu veya doğrular, ne kadar önemli olursa olsunlar, bilimsel sayılmazlar. Bilimin sonuçlarının kamuya açık olması ise, onun, belirli bir dil, belirli bir ifade ile anlatılır olmasını gerektirir.²³

Bilim, genellemelerini daha ziyade teoriler aracılığı ile yapar. Teoriler, belirli bir olguyu değil, olgular kümesini açıklayan genel önermelerdir. Teoriler, gözlem ve izlem yolu ile doğrulanmış, birçok bilginin bir araya gelmesi ile oluşur.

7. Bilim Mantıksaldır.

Bilimin önemli bir özelliği de mantıksal olmasıdır. Bilimin mantıksal olma özelliğini, iki yönden açıklamak mümkündür. **Biricisi şu**: Bilim ulaştığı sonuçları her türlü çelişkidenden uzak bir şekilde sunmalıdır. Örneğin: birbirini izleyen iki önerme birbirleri ile çeliştiyorsa, mantıksallık yok demektir. Ve bu önermeler doğru kabul edilemez. Şu önermelere bakalım:

“X partisi, bir bildiri yayınlayarak, dünyanın çeşitli yerlerindeki ulusal kurtuluş hareketlerine yandaş olduğunu belirtti. Bildiride ulusal kurtuluş mücadelesi veren halkların desteklenecekleri ifade edildi. Yine aynı bildi-

23. W. Goode ve P. Hatt, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Metotları**, s. 9; Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 21; İbrahim Armağan, **Bilgi Sosyolojisine Giriş** s. 14.

ride, sön günlerde ülkede geliştirilmeye çalışılan, halklara özgürlük sloganına şiddetle karşı çıkıldı. Bu sloganı ifade edenlere karşı şiddet önerildi. Bu sloganı ifade edenlere hiçbir müsamahananın gösterilmeyeceği, bunlara karşı şiddetle mücadele edilmesi gerektiği bildirildi."

Açıkça görüldüğü gibi, bu iki öneri birbiri ile çelişmektedir. Bir siyasal partinin bildirisinde, bu tür mantıksal hatalar hoş görülebilir, fakat bütün önermelerinde ve anlatımlarında tutarlı olmak zorundadır.

"... Bilginin gerçek amacı, algılama yolu ile düşünceye ulaşma, nesnel şeylerin iç-çelişmelerini, kanunlarını, çeşitli süreçlerin ilişkilerini, yavaş yavaş anlayarak, mantıki bilgiye varmaktır. Mantıki bilgi ile, algılarımızla elde edilen bilgi arasındaki fark, algı bilgisinin, tek tek olaylarla, şeylerin dış ilişkileri ile ilgilenmesine karşılık, mantıki bilginin, büyük bir adım atarak bütüne varması, şeylerin özünü, iç ilişkilerini kavraması ve bizi çevreleyen alemin iç-çelişmelerini açıklamasıdır. Böylece, o, çevremizdeki alemin gelişmesini, bütün aşamalar arasındaki iç-ilişkileri kavrayabilir." ²⁴

Bilimin mantıksal olmasının ikinci bir yönü de; teori ve hipotezlerden, gözlenebilir sonuçlar çıkarmak süreci ile ilgilidir. Bilindiği gibi, bir hipotez veya teoriyi test etmek için, gözlem yoluna başvurmak gerekir. Fakat, olgulara başvurabilmek için, teoriden veya hipotezden, gözlenebilir sonuçlar çıkarmak gerekir. Bu çıkarım işlemleri ise, mantık kurallarına dayanılarak yapılır. ²⁵

Klasik mantığın üç önemli ilkesi vardır: Bunlar;

1. Özdeşlik ilkesi,
2. Çelişmezlik ilkesi,
3. Üçüncüyü dışta bırakma ilkesi, yani, üçüncünün imkânsızlığı ilkesidir.

Mantığın bu ilkeleri, günümüzde yetersizliğine rağmen

24. Mao Tse Tung, **Teori ve Pratik**, s. 12.

25. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, s. 12; Cemal Yıldırım, **100 Soruda Mantık El Kitabı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976, s. 9 vd.; İbrahim Armağan, **Bilgi Sosyolojisine Giriş**, s. 13.

pratik hayattaki düşüncenin vazgeçilmez ilkeleridir. Birinci prensip olan **özdeşlik ilkesine göre**; bir şey ne ise yalnız kendisidir. Yani, kendisi ile özdeşdir. Hayvan hayvandır. Bitki bitkidir. İnsan insandır. Bunu mantıkçılar, "a, a'dır", formülü ile ifade ediyorlar. **Çelişmezlik ilkesine göre ise**, bir şey aynı zamanda hem kendisi hem de başkası olamaz. İnsan hayvan değildir, hayvan da insan değildir. Mantıkçılar bunu da, "a, a olmayan değildir", diye formülleştiriyorlar. **Üçüncünün olamayacağı ilkesi** ise şudur: "Herhangi bir varlık, ya bitkidir, hayvandır, üçüncü bir olanak mevcut değildir. Bunun formülü de şudur: "Herhangi bir şey, ya a'dır, ya a olmayandır."

Klasik mantığın, bu temel ilkelerini kısaca belirttikten sonra, konumuza dönelim: Araştırması sırasında, objektif olarak mevcut olan Kürt varlığını Türk olarak algılamaya çalışan ve Türk olarak anlatan kişi, klasik mantığın bu temel ilkelerine bile daha temelden ters düşmektedir. Çünkü, **özdeşlik ilkesine göre**, bir şey ne ise odur. Türk, Türk'tür. Kürt, Kürt'tür. **Çelişmezlik ilkesine göre ise**, bir şey hem kendisi hem başkası olamaz. Türk, Kürt olamaz. Kürt, Türk olamaz. **Üçüncü ilkeye göre ise**, bir şey ya kendisidir, ya değildir. Herhangi bir kişi ya Kürt'tür, ya değildir.

Burada şu sonuca varabiliriz: Bilimde mantıksal olmak esastır. Fakat varlık alanı olarak gerçeği, yani, objektif gerçeği reddeden kişi, daha temelde, mantıksal olmaktan uzaklaşmış demektir.²⁶

8. Bilim Gelecek Hakkında Öngöründe Bulunur.

Bilim sadece mevcut durumu kavramak, betimlemek ve açıklamakla yetinemez. Gelecekte olacaklar, hakkında da bilgi verir. Öngöründe, yani, gelecek hakkında bazı yorumlarda, belirlemelerde bulunur. Bilimin gelecek hakkında bazı öngörülerde, yorumlarda, belirlemelerde bulunması, kuşkusuz, "kehanette bulunmak" anlamında değildir. Geçmişin ve bugünün olgularına dayanarak; doğanın, tarihin, toplumun ve insanın gelişim doğrultusunu göstermektir.

26. Klasik mantığın işlevi hakkında bk. Nusret Hızır, Eski Mantık Yeni Mantık, **Felsefe Yazıları**, s. 235-247; Cemal Yıldırım, **Mantık El Kitabı**, s. 7-33; Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, s. 43-44.

Bilindiği gibi, geçmiş, bugün ve gelecek, diyalektik bir bütünlük meydana getirirler. Bu bütünlük, hem şey ve olguların iç bağlantılarında, hem de öteki olgularla olan dışilişkilerinde mevcuttur. Bugünü anlamak için, geçmişteki somut olguların somut tahlilini yaparız. Geçmiş kavramadan, bugünü kavramaya çalışmak mümkün değildir. İşte, bugün ne kadar iyi ve sağlam bir şekilde bilinirse, gelecek hakkında yorumlarda, belirlemelerde bulunmak da, o nisbette mümkündür. Bu, hiçbir zaman geleceği tam olarak bilmek anlamına gelmez. Zaten bilimin, her şeyi tam ve kesin olarak bildiği, bildiği şeylerin değişmediği, mutlak olduğu iddiası yoktur. Bilimin ürettiği bilgiler, her zaman nisbi doğrularla, nisbi gerçeklerle ilgilidir. Fakat, her nisbi gerçeğin, mutlak gerçeğe yaklaşımda bir adım olduğu da bilinmektedir. Bunun yanında, bilimin, diyalektik bir süreç içinde geliştiğini; geçmiş, bugün ve geleceğin, diyalektik bir bütünlük meydana getirdiklerini de unutmamak gerekir.²⁷

9. Bilim Toplumsal İhtiyaçlardan Doğar. Dinamik Bir Etkinliğe Sahiptir.

Bilim, **toplumsal ihtiyaçlardan doğar** ve **dinamik bir etkinliğe** sahiptir. Bilimin toplumsal ihtiyaçlardan doğması, onun en önemli özelliklerinden biridir. Üretim sürecinde, sorunlar ve ihtiyaçlar sürekli olarak kendini hissettirir. Yaşantı içinde, toplumsal yönden bilinçlenen kişiler, sorunları inceleme ve çözme gayreti içine girmektedir. Toplum için, yaşantı için, kısaca, üretim süreci için, gerekli olan bilgileri üretmeye çalışmaktadır. Bilimsel bilginin artması ve yoğunlaşması, toplumsal bilincin gelişmesini de hızlandırmaktadır. Bu süreç içinde, hem bilim adamının bilinci, hem de toplumsal sınıf ve tabakaların bilinci artar. Bu bakımdan, bilim üretme süreci, önemli bir toplumsal etkinliği geliştirme sürecidir.

Toplumdaki üretim faaliyeti, basamak basamak yükselerek gelişir. Tabiat üzerinde olsun, insan üzerinde olsun, insan bilgisi de buna paralel olarak gittikçe yükselir. Yüzey-

27. Bu konu ile ilgili olarak bk. Nusret Hızır, Olasılık Kavramının Bilgi için Önemi, **Felsefe Yazıları**, s. 253-260.

den derine, tek yanlılıktan çok yanlılığa erişir. Tarihte uzun bir dönem insan, bir yandan sömürücü sınıfların toplum tarihini yalan yanlış yorumlamaları, öte yandan, ufak ölçüdeki üretimin insan görüşünü daraltması nedeni ile, toplum tarihini tek taraflı anlamaya mahkum edilmiştir. Endüstrinin gelişmesiyle, büyük üretim güçlerinin, modern proletaryanın ortaya çıkışı sonunda, insan, toplumun gelişmesini daha etrafıca ve tarihi akış içinde kavrayabilmiştir.²⁸

O halde, bilginin artması ile, üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişmesi arasında doğru bir orantı vardır. Bu iki etken, birbirlerini yoğun bir şekilde geliştirme yeteneğine sahiptir. Bilim geliştikçe, üretim güçleri gelişir. Üretim güçleri üretim ilişkilerini zorlar ve giderek değiştirir. Üretim ilişkileri geliştikçe, insanlar tek yanlı ve dar bir bakış açısı içinde düşünmekten kurtulur. Dinamik bir düşünce biçimine erişir. Şeyleri ve olguları bütün çeşitlilikleri ile, iççelişkileriyle, dışbağlantılarıyla, bütünsellik içinde kavramaya çalışır. Bu bakımdan bilimin yoğun bir toplumsal etkinliği vardır. Siyasi iktidarlar tarafından, bazı düşüncelerin suç sayılması, bilimin bu toplumsal etkinliğini kırmak ve engellemek içindir. Bu konuda **Berthol Brecht** şöyle söylüyor:

“... Bilimlerin gelişmesi, sektörler arasındaki hız farklarına rağmen bir tutarlılık gösterir ve yöneticiler, her şeyi kontrol edemezler. Gerçeğin savunucuları, düşman gözlerin nispeten göremeyeceği mücadele alanları seçebilirler. Aslolan doğru düşünme metodu- nu, yani her şeyde ve her fenomende, değişen ve değişebilen veçheleri gün ışığına çıkaran bir metodu öğrenmektir. Yöneticiler büyük değişikliklerden nefret ederler. Her şeyin olduğu gibi kalmasını, binlerce yıl devam etmesini isterler. **Göçüp gitmekte olanı ortaya koyan bir araştırma metodu, ezilenleri yüreklen- dirmenin en kestirme yoludur.** Durmadan değişen birçok şey arasında, bir bağlılık bulunduğunu ve her şeyin bir çelişkiler bütünü olduğunu ileri sürmek, dikta-

28. Mao Tse Tung, **Teori ve Pratik**, s. 9; Ayrıca bk. **Birlikim**, Gelişmede İktisadın Rolü Sorunu, **Birlikim**, Sayı 14, Nisan 1976, s. 34-35; Nathan Rosenberg, Karl Marx'da Bilimin İktisadi Rolü, Çev. Faik Seyhan, **Birlikim**, Sayı 14, Nisan 1976 s. 36-44.

törlerin hiç hoşlanmadıkları ve çok tehlikeli buldukları bir tutumdur. Kitleleri sefalete mahkum eden yöneticiler, bu sefalete kendilerinin sebep olduklarının bilinmemesini isterler. Kaderden söz ederler, bol bol. Sefalet onların hatası değil, kaderin cilvesidir. Bunun aksini söyleyenler ve düzendeki bozuklukların sebeplerini araştıranlar, çoğu zaman kodesi boylar."²⁹

Bilimlerin amacı, mevcut düzeni, mevcut ilişkileri korumak değildir. Bilim, toplumları daha ileri götürmek, kişileri ve ilişkileri dinamik kılmak için gerekli olan düşünce yöntemidir. Bilimsel düşüncenin gelişmesinin engellendiği yerde dogmatizm vardır. Bu ise, toplumları durağan kılar. Fikir üretimi fonksiyonlarını tamamen durdurur. Dokunulamaz, sözedilemez tabular ortaya çıkarır.

Bilimler, devamlı olarak iki yönlü bir soruşturmayı sürdürürler ve bu soruşturmalarını yeni tanımlarla tamamlarlar. Bu soruşturmanın bir yanı; toplumların ve insanların ihtiyaçları ile ilgilidir. İkinci yanı ise; bu ihtiyaçları karşılayacak kaynaklar ve bu kaynakların kullanılma yöntemleri hakkındadır. Gözlemsel ve kavramsal bir bütünlük içinde yürütülen bu soruşturmalar sonunda yeni tanımlara varılır. Soruşturma ve tanımlama faaliyeti dinamik bir süreçtir. Bu süreç içinde, kendi toplumunun sorunlarını, çağdaş gelişmeler ile birlikte yorumlayabilecek ve anlatabilecek yeni kadrolar ortaya çıkar. Bilimlerin gelişmesi, bu tür dinamik ilişkilerin yoğunlaşmasına neden olacağı gibi, bu ilişkilerin de üretimi artıracığı, üretim güçlerini ve üretim ilişkilerini geliştireceği şüphesizdir. Demek ki, toplumların gelişmesi ve modernleşmesinde, demokratikleşmesinde bilimsel düşünce çok önemli bir rol oynamaktadır.

Bilimsel düşüncenin, bilim yönteminin etkinliği, ortaya koyduğu bilgilerden dolayıdır. İnsanlar ve toplumlar, çağlar boyunca, özlem ve arzularını gerçekleştirememiş, ihtiyaçlarını karşılayamamışlarsa; vasıtalarını, yolunu ve yöntemini bilemedikleri içindir. Eğer bir toplum, bir ulus, şimdiye kadar sömürge düzeyinde tutulmuş ve halkın, sömürgeciliğin farkına bile varmaması sağlanmışsa, bu, o top-

29. Berthol Brecht, Gerçeği Yazmanın Beş Güçlüğü, Çev. Orhan Suda, Yeni Adımlar, Sayı 1 Ocak 1973, s. 9-10.

lum hakkında somut bilgiler elde edilmesinin engellenmesinden başka bir şey değildir. Bir halk, şimdiye kadar sömürge olarak kalmış, fakat sömürge olduğunun farkına bile varmamışsa, kendi toplumu hakkındaki bilgilerinin noksanlığındandır.

Bilgi en büyük güçtür. Bilimsel bilgi ve onun yarattığı bilinç; toptan, tüfekten, füzeden, tanktan çok daha etkili bir silahtır. Yığınlarda ifadesini bulduğu zaman, maddi bir güç olarak ortaya çıkar. Bilgisizlik ortadan kalktıkça, toplumun sosyoekonomik yapısı ve değişimleri hakkında bilimsel bilgiler çoğaldıkça, insanlar toplumsal ve ekonomik ilişkilerinin daha çok bilincine varırlar. Kendi toplumsal ve ekonomik koşullarını, çevredeki toplumların ekonomik ve toplumsal koşulları ile birlikte yorumlama yeteneğine sahip oldukları zaman, insanların ve toplumların bilgi düzeyleri yoğun bir şekilde gelişmiş olur. Özellikle, geri bırakılmış veya sömürge düzeyinde tutulmuş ülkelerde veya bölgelerde, "**intelligentia**" denen kadroların görevi, halkın bu yeteneğini geliştirmektir. Kendi sosyoekonomik koşullarını, çevredeki veya ilişki halinde olduğu toplumların sosyoekonomik koşulları ile birlikte yorumlamak ve bu yorumları kendi halk yığınlarına anlatabilmek. Siyasal iktidarların bazı düşüncelere yasak koyması, bilimin bu tür etkinliklerini kısımtır. Mevcut düzenin değişmeden aynen devam etmesini sağlamaktır.

İnsanlar, kendi toplumsal koşulları, çevredeki toplumların koşulları, toplumun iç ve dış ilişkileri hakkında, toplumun sosyoekonomik yapısındaki temel çelişmeler ve değişmeler hakkında bilimsel bilgilere sahip oldukları ölçüde, bu koşulları değiştirebilme ve umutlarını gerçekleştirme olanaklarına sahip olurlar. Bu tür yeteneklerini geliştirebilirler.

Burada şunu ilave etmekte de yarar vardır. Bilim bir inandırma aracı, bir propaganda usulü değildir. Fakat, bilimsel bilginin ortaya koyduğu sonuçlar, toplumları ve doğayı ve insanı harekete geçirici, değiştirici ve örgütleyici bir öze sahiptirler. Bu, üretilen bilgilerin objektif koşullara uygunluğu ile ilgilidir. Üretilen bilgilerle, objektif koşullar arasında büyük bir mütakabiliyet, yani, özdeşlik varsa; bilimin, doğayı, toplumları ve insanları değiştirici, örgütlendirici ve harekete geçirici etkileri çok yüksek olur. Zaten bilimi, gerçeğin

objektif bilgisi olarak tarif etmiştik. Başka bir deyişle bilim, gerçeğin bilinmesinin diyalektik yöntemidir. Bilim objektif gerçeğin bilinmesidir. Objektif gerçeği aksettirmeyen bilgilerin, harekete geçirici, değiştirici ve rgtlendirici fonksiyonları olamaz.

Örneğin; sömürgeleştirilmiş, bütün zenginlikleri, ulusal demokratik hakları gasp edilmiş bir toplumu ele alalım: Bu toplum hakkında üretilen bilgiler, sömürge koşullarını aksettiriyorsa, sömürge-sömürgeci ilişkilerini açıklığa kavuşturuyorsa, bu bilgiler nesnel gerçeği belirleyen bilgilerdir. Bu bilgilerin ilgili toplumu harekete geçirici, değiştirici ve örgütleyici fonksiyonları yüksektir. Fakat, objektif gerçeği aksettirmeyen, gerçeğin objektif bilgisi olmayan bilgilerin, bu tür fonksiyonları yoktur. Bu tür bilgiler, yani, toplumun sosyoe-konomik yapısı ile organik bağı olmayan fikirler, harekete getirici, değiştirici, örgütleyici ve yenileştirici fonksiyonlara sahip olamazlar. Bu fikirler genel planda doğru olabilir. Yani, toplumun somut koşulları ile ilgili olmayan genel doğruları tekrarlayabilir. nemli olan, genel doğrulardan yararlanarak, somut sorunlara çözümler aramaktır. İlişkilerin somut olanlarını çözümlemek dururken, bunları bir tarafa bırakarak, genel doğruları tekrarlamak anlamlı değildir. İşte, bilimsel bilgi, toplumları, doğayı ve insanı harekete geçirici, değiştirici, yenileştirici ve örgütleyici etkiler yapar. Bu fonksiyonları son derece yoğun bir şekilde geliştirir.

BİLİM-İDEOLOJİ VE DOKTRİN GÖZLEMSEL VE KAVRAMSALIN İLİŞKİSİ

Yukarıda bilimin en önemli özelliğinin nesnel gerçeklere ve olgulara dönük olduğunu belirtmiştik. Bilim yönteminin nesnel gerçeklere ve olgulara dayalı olması, onun asla vazgeçilemeyen, onsuz olunamaz olan bir özelliğidir. Zaten bilim yöntemini, bilgi edinmenin öteki yollarından olan, din, mitoloji, metafizik, ortakduyu (herhangi bir toplumun herhangi bir çağda, hiç tartışmadan geçerli ve doğru saydığı inanç ve düşünceler) sanat, edebiyat gibi düşünce biçimlerinden ayıran en önemli özelliği budur. Ve bu özelliği, bilim yöntemini, bilgi edinmenin bir yolu olması bakımından, kendisinden önceki düşünce biçimlerinden daha üstün kılmaktadır.

Bilim yöntemi süreci içinde, kullanılan en önemli tekniğin ise gözlem olduğunu yine ifade etmiştik. Gözlem ve izlem tekniklerini kullanmaksızın, bilimsel bir faaliyetin sürdürülmesi mümkün değildir. Bilim gözlemseldir. Ve bu, yöntemin hem özelliğidir, hem de gereğidir. Bilim yönteminde, gözlem ve izlem hem olguların saptanmasında, hem de olguların hipotez ve teoriler aracılığı ile kavramlaştırılması sırasında kullanılır. Hipotez ve teorilerden gözlenebilir sonuçlar çıkarıldıktan sonra, olgulara dönerek test etme safhasında, yine gözlem tekniği kullanılır. İşte bu noktada, son derece önemli bir sorunsala geliyoruz. O da şu: Gözlenen ve izlenen olgular bilinçli bir şekilde doğru algılanmazsa veya doğru ifade edil-

mezse durum ne olur? Örneğin, nesnel olarak işçi haklarının savunulması ile ilgili bir **gösteri yürüyüşünü** gözlediği halde, bunu, bilinçli olarak **düğün** şeklinde algılayan ve ifade eden kişinin davranışı nasıl bir davranıştır? Veya gözlediği ve algıladığı olguları ve olgusal ilişkileri hiç yokmuş gibi, olmamış, algılamamış gibi davranan kişinin, bu tutumunu nasıl değerlendirmek gerekir? Herhangi bir ideoloji veya yasak, herhangi bir nesnel gerçeğin ifade edilmesini engelliyorsa, üstelik bu ceza yasaları ile de belirli cezalara bağlanmışsa, bilim yönteminin tutumu ne olmalıdır? İfade edilmesi, konuşulması, tartışılması engellenen, cezaya bağlanan böylesine bir olguyu ve olgusal ilişkileri kavramlaştıran hipotezlere ve teorilere bilim yönteminin yaklaşımı nedir? Herhangi bir olgunun veya olgusal ilişkinin ifadesini, bir ideoloji veya yasak engelliyor diye, bu, bilime konu olmayacak mıdır? Bu olgular veya olgusal ilişkiler bilimsel önermelerle ifade edilmeyecek midir? Bunları kavramlaştıran hipotez ve teoriler ifade edilmeyecek midir? Bu olgular kavramlaştırılmayacak mıdır? Bu hipotezler ve teoriler tekrar olgulara dönülerek test edilmeyecek midir? Bunlar bilim tarihinde son derece önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilim yönteminin, bu sorulara verdiği cevap, son derece açıktır ve kesindir. Bilim yönteminden taviz verilemez. Nesnel gerçek, gerçek somut, daima ifade edilmelidir. Nesnel gerçeğe ve olgulara dayanmayan hiçbir önerme, hipotez veya teori bilimsel olamaz. Olgular tarafından kanıtlanmayan, hiçbir hipotez veya teori doğru sayılamaz. O halde, nesnel gerçeği doğru algılamak gerekir. Gözlenen ve izlenen olgunun ve olgusal ilişkilerin olduğu gibi anlatılması da şarttır. Bu bakımdan, nesnel gerçeği gözleyen kişi, gözlemine yaptığı olguları ve olgusal ilişkileri olduğu gibi anlatacak ve yalana iltifat etmeyecek kadar dürüst olmalıdır.

Nesnel gerçeği inkâr eden, kabul etmeyen, yok sayabilen kişinin tavrı, kesinlikle bilimsel bir tavır değildir. Resmi ideolojilere taviz veren kişinin tavrı da, bilimsel anlayıştan çok uzaktır. Çünkü bu, kişinin istek ve iradesinin, objektif gerçeği, nesnel gerçeği yok edebileceğini, ortadan kaldırabileceğini varsayan bir görüştür. İstek ve iradenin nesnel gerçeği yaratabileceğini, istediği zaman da ortadan kaldırabileceğini

kabul eden bir görüştür. Bu görüşlerin bilimsel olması mümkün değildir. Çünkü bilimsel görüş objektif gerçeğin, nesnel gerçeğin bilgisidir. Bilinç, objektif gerçeği değil, objektif gerçek bilinci yaratır.

Burada, çok önemli olan bir noktaya daha işaret etmekte yarar vardır. Hem nesnel gerçeğin reddedilmesi, yok sayılması; hem de reddedilen, inkâr edilen şeyler ve olgular üzerinde tahlil yapılması; inceleme ve araştırma yapan kişiyi zihinsel bir çelişki içine sokar. Bu çelişme, kişinin; objektif gerçekleri, "doğru" olarak algılayan ve kavramlaştıran bilinç içerikleri ile, objektif gerçekleri yanlış olarak algılayan ve yanlış olarak kavramlaştıran bilinç içerikleri arasındaki çelişmedir. Fakat, kişinin bilinci, bilinç içerikleri, parçalı değil, bir bütündür. Bilgi elde etme süreci bir bütünlük arzeder. Objektif gerçeğin reddedilmesi, ilgili çalışmalara etken olarak katılmaması, çalışmaların bilimsel olmadığını göstermesi bakımından yeterlidir. Bu bakımdan, böyle bilim dışı bir anlayışa göre, üretilen bilgilere dayalı olarak eylemde (*) bulunan kişilerin, çelişmeli davranışlarda bulunmaları kaçınılmazdır. Örneğin bazı sorunlara demokratik, bazı sorunlara antidemokratik bir yöntemle yaklaşırlar. Burada, kişinin bilincinin bir bütün olduğunu, bilgi edinme sürecinin bütünlük arzettiğini unutmamak gerekir. Halbuki, çelişme, insanın bilincinde, zihninde değil, olgularda ve şeylerdedir. Doğadaki, toplumdaki ve olgulardaki çelişme çözülerek, yeni yeni aşamalar ortaya çıkar. Gelişmenin dinamiği zaten budur. tez-antitez-sentez biçiminde formülleştirdiğimiz süreç budur. Nesnel gerçeği kabul etmeyen kişinin, fikir yapısındaki çelişme ise, sonsuza kadar devam eder. Bu, onu dogmatik kılar. Olgulardaki ve şeylerdeki çelişmeleri "doğru" olarak algılamak, bütünsel bilgilere varmak ise, temelde nesnel gerçeği, yani, somut olan şey ve olguyu kabul etmeyi gerektirir. İnkârın, reddin, bilim yönteminde yeri yoktur. O halde, bu tür kişilerin, bilinç içeriklerine egemen olan tarafın, bilim dışı yönleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu kişiler bilim yöntemine göre, fıkır üreten kişiler değildir. Eylemlerinde

(*) Eylem geniş kapsamlı bir terimdir. İnsanın üretim faaliyeti, sosyal, siyasal, ekonomik hayat, bilimsel faaliyet, sanat hareketleri... hep eylemdir.

egemen olan yön de, antidemokratik yönleridir. Çünkü, insanın bilgi edinme süreci bütünlük arzeder ve bilinci bir bütündür.

Yukarıda ifade edilen nesnel gerçek, toplumsal hayatta yaşanan, var olan olgunun bizzat kendisidir. Yoksa bu gerçeği bastırmaya ve gizlemeye çalışan ve yine nesnel gerçek olduğu şüphesiz olan antidemokratik baskının veya dogmatizmin kendisi değildir. O halde, “siyasi iktidar, bu konularda düşünmeyi yasaklamıştır, bu konudaki baskı, **hassasiyet** büyük bir gerçektir, bu gerçeği gözden uzak tutmayalım. Ona saygılı olalım” denemez. Nesnel gerçeğe dönük olmak derken, toplumsal olgunun bizzat kendisine dönük olmak anlamının ifade edildiği şüphesizdir. Fakat her türlü olgu bilime konu olduğuna göre, antidemokratik baskılar ve ‘**hassasiyetler**’ de birer nesnel gerçek olduklarından, onlar da ayrıca inceleme ve araştırma konusu yapılabilir. Antidemokratik baskının nedenleri, ‘**hassasiyetlerin**’ kaynakları, hangi sınıf ve tabakaların çıkarını gözettiği, etnik bakımlardan anlamı, bilimsel bir araştırma ve incelemeye konu yapılabilir. Fakat, antidemokratik baskıların varlığı, bazı çevrelerin ‘hassasiyeti’, bazı olguların ve olgusal ilişkilerin araştırılmasına, bilinmesine ve anlatılmasına engel olmamalıdır. Öte yandan, toplumsal olgunun bizzat kendisine, yani, nesnel gerçeğe dönük olmak bilimsel bir tavidir. Bunu bastırmaya ve gizlemeye çalışmak, antidemokratik baskıya itibar edip araştırma yapmamak veya vazgeçmek, olsa olsa politik (!) bir tavır olabilir. Veya ‘hassasiyetlere’ boyun eğmek yine aynı kapıya varır.

O halde, bilim yönteminde nesnel gerçeğe saygı esastır. Kepler’in bilim tarihindeki yerini açıklamaya çalışan Prof. Cemal Yıldırım bu konuda şöyle söylüyor:

“Kepler’in nesnel olgulara olan saygısı, sonunda kişisel ve duygusal beğeni ve eğilimlerine baskın çıkar. Kepler’in gerçek bilim adamı olarak büyüklüğünü, en başta şu iki özelliği kanıtlamaktadır:

1. Kaynağını antik otoritelerden alan, bazı düşünce ve inançların yanlış olabileceğini görmek ve bunları ortaya koyabilecek kadar dürüst ve cesur olmak,
2. Son tahlilde, beğeni ve eğilimlerimize uyan, bir

takım düşünce veya teorilere değil, fakat nesnel ve olgusal verilere bağlı kalmak. Teorileri olgulara tam uya-
cak şekilde değiştirmekten ne pahasına olursa olsun
kaçınmamak.

Birinci özelliği onun eleştirisel yargılama gücünü,
ikincisi, nesnel olgulara saygısını göstermektedir. İki-
si birlikte üstün bir bilim kafasını niteleyen özellikler-
dir.” 30

Görüldüğü gibi, bilim yönteminde, olguların, olgusal ilişkilerin, “gerçek somut”un ve “düşünülmüş somut”un, ya-
ni, nesnel gerçeğin dürüstçe anlatımı çok önemlidir. Bu ol-
madan bilim olmaz. Bilim tarihi, egemen siyasal otoritelere,
bu otoritelerin ideolojilerine karşı düşüncenin, yani, bilimin
gelişmesini örneklerle anlatmaktadır. Kepler'den başka, nice
bilim adamları egemen siyasal otoritelere karşı daima bilimi
savunmuşlardır. Olguların ve olgusal ilişkilerin anlatımın-
dan taviz vermemişlerdir. Örneğin; Galileo'yu ele alalım:
Dünyanın döndüğü olgusal bir gerçek idi. Bu gerçeğin ifade
edilmesi ise, kiliseyi çok rahatsız ediyordu. Ve kilise bu olgu-
ların ifade edilmesini engellemek için, çok ağır baskılar yapı-
yordu. Bu baskıların da bir gerçek olduğu şüphesiz. Olgusal
bir gerçek olan, bu baskıların da araştırmaya konu edilebil-
mesi yanında, bilimsel tavır, baskıya boyun eğmeyip, yine,
dünyanın yuvarlak olduğunu söyleyebilmektir. Ağır baskıla-
rın olması karşısında, araştırmacılar bilimsel tutumdan vaz-
geçmemelidirler! Gerçeğin ifade edilmesine karşı büyük ve
dayanılmaz bir baskı var diye, Galileo, gözlediği ve izlediği
olguların ve olgusal ilişkilerin ifade edilmesinden vazgeçsey-
di, bu bilimsel bir tavır olur muydu? Bu baskılara boyun
eğip gerçeği ifade etmekten kaçınsaydı, dogmatizme boyun
eğmiş olmaz mıydı?

“Bilim için rahat ve geniş bir ana cadde yoktur.” Bi-
lim yapmak gül bahçesinde dolaşmak değildir. Egemen ideo-
lojilerle, baskı yöntemleri ile mücadele edilmeden bilim yapı-
lamaz. Egemen resmi ideolojilere ve baskı yöntemlerine taviz
verilerek bilimsel bilgi üretilemez.

Olguların, olgusal ilişkilerin, yani, nesnel gerçeğin ifade

edilmesinin, çeşitli baskı yöntemleri ile engellenmesi karşısında; bilim yöntemini uygulamaya çalışan kişilerin göstereceği tavırlar, elbette dinamik tavırlar olmalıdır. Nesnel gerçeğin ifade edilmesinin türlü yollardan engellenmesi karşısında sınımk, boyun eğmek, çağdaş insana yaraşır bir davranış olamaz. Bu, köleleşmekten başka bir şey değildir. Dogmatizme açıkça taviz vermektir. Bilim yönteminde bu tür davranışların yeri yoktur. Zaten sınımk, boyun eğmek... gibi kavramlar bilimin kavramları da değildir.

Olguların, olgusal ilişkilerin ve nesnel gerçeğin ifade edilmesinin engellenmesini, iki safhada ele alabiliriz. **Birincisi**, bizzat olgunun varlık alanı olarak gerçeğin ifade edilmesinin engellenmesidir. Örneğin; "Kürt", "Kürt halkı", "Kürt ulusu", "Kürt toplumu", "Kürt dili", "Kürt kültürü", "Kürt folkloru", "Kürt tarihi", "Kürdistan", "Kürtçe"... gibi sözcüklerin ve bunların belirttiğı olguların ifade edilmelerine karşı şiddetli bir tepki gösterilmektedir. Bu gibi somut olguları ve durumları, yani gerçek somutları ifade edenler yargılanmakta ve cezalandırılmaktadır. **İkinci olarak** ise, bu gibi olguları ve olgusal ilişkileri, düşünülmüş somutları, yani, nesnel gerçeğı kavramlaştıran hipotez ve teorilerin, ifade edilmesinin engellenmesidir. Bu safha, birinci safhanın doğal bir sonucudur. Örneğin; "Ortadoğı'nda Kürtler, silahsız ve savunmasız bırakılmış, bütün demokratik ve ulusal hak ve özgürlükleri gasp edilmiş, bölünmüş ve parçalanmış, sömürgeleştirilmiş bir toplumdur" önermesi bu türlü bir önermedir. Yani düşünülmüş bir somuttur. Bu hipotez, somut olguları ve olgusal ilişkileri kavramlaştıyor. Ve daha kuvvetli bir açıklama gücü taşıyor. Birçok, fakat aynı tür olguların ve olgusal ilişkilerin bir sentezini meydana getiriyor. Bu bakımdan, buna, sentetik bir önerme denebilir.

O halde, hem somut olguların, yani, gerçek somutların ifadesi, hem de bunları kavramlaştıran hipotez ve teorilerin, yani, düşünülmüş somutların ifadesi çeşitli biçimlerde engellenebilir. Birinci safhada sözü edilen gerçek, nesnel olan olgu ile ilgilidir. Somut olan ile, yani, olgunun bizzat kendisi ile ilgilidir. Varlık alanı olarak, gerçeğin, gerçek somutun reddedilmesidir. İnkâr edilmesidir. İkinci safhadaki gerçek ise, olgusal ilişkileri ifade eden kavramsal bir sistemdir. Dü-

şünülmüş somutun ifadesi engellenmektedir. Buradaki gerçek, “doğru”, “hakikat” anlamındadır. Bilim yöntemi bu tür engellemelere karşı durmak zorundadır. Aksi halde bilim olmaz. Bu tür engellemelere boyun eğildiği zaman, bilimden söz etmek mümkün değildir. Görüldüğü gibi, bilim adamının başarı derecesinde, kişisel dürüstlük büyük bir rol oynamaktadır. Bilim yönteminin sağlıklı bir biçimde uygulanmasında, bilim adamının kişisel dürüstlüğü şarttır. Bilim adamı, gözlediği ve algıladığı somut olguları ifade edecek kadar dürüst olmak zorundadır. Olguların ve olgusal ilişkilerin bütünsellik içinde kavranması sırasında oluşan hipotez ve teorileri, kavramsal sistemleri, ifade etmek zorundadır. Nesnel gerçeğin veya bununla ilgili kavramsal sistemlerin ifade edilmesini engelleyen ideolojilere taviz vermemek durumundadır. Hele bu tür görüşlere itibar edip, o çerçeve içinde düşünmek, bilimde hiç yeri olmayan bir davranıştır. Bilim; elbette, dokunulamaz, tartışılmaz nitelikte, çok mükemmel bir sistem değildir. Ortaya koyduğu sonuçların yanılmazlık, sarsılmazlık iddiası yoktur. Yanılabileceği, kendi kendini düzeltebileceği bilimin önemli özelliklerindendir. Bunları da, önceki kısımlarda ifade etmiştik. Fakat bilim, bilgi edinmek bakımından insanlığın geliştirdiği en son ve en önemli yöntemdir. İnsanlar; doğa, tarih, toplum ve insan hakkında en geçerli, en sağlam ve en kalıcı bilgileri, ancak bilim yöntemi sayesinde elde ederler. Bu bakımdan, bilim yönteminde ısrar etmek, yöntemin bütün gereklerini yerine getirmek gerekir. Bilimdışı bütün görüşlere karşı mücadele etmek, bilim yönteminden katı surette taviz vermemek gerekir. Çünkü, bilim yönteminden bir kere taviz verildi mi, o tavizin nerelere kadar gideceğini kestirmek mümkün değildir. Tavizin muhtevası, şekli, boyutu kestirilemez.

“Bilimsel bilgi” kavramı, “toplumsal yarar” veya “toplumsal zarar” kavramları ile birlikte ele alınamaz. Toplumsal yarar ve toplumsal zarar kavramları değer yargılandır. İdeal-lerdir, inançlardır. “Kamu yararı”, “kamu düzeni”, “genel ahlak”, “milli güvenlik”, “genel sağlık” gibi kavramlar için de aşağıyukarı aynı şey söylenebilir. Bu tür kavramlara öncelik vererek, bilgi üretmeye çalışan kişiler, bilgi ürettiklerini sandıkları bir sırada, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde “muhbır”

de olabilirler. Giderek, bu kavramlar, bilgi üretimini kısıtlayan veya durduran, engellemeler ve yasaklamalar olarak da ortaya çıkar.

Bu pragmacı görüşlere göre, gerçeğin (doğrunun) özü, temel sadece yararlılıktır. Halbuki, doğrunun ölçütü, yararlılık değil, fikrin objektif gerçeğe uygunluğudur. Bilginin objektif gerçeğe doğru yansımaları, bilginin gerçekleşmesi, doğrulanması, denetlenmesidir. Pragmacı görüşlere göre gerçek, yani doğru ise, şöyle formüleleştirilebilir: "Gerçek şu anda, Mussolini'nin veya Hitler'in düşündüğüdür."

Bilimsiz görüşlere karşı, tavizin başladığı bir yerde, artık bilimden söz etmek mümkün değildir. Bu genel bir doğrudur; tartışılması gerekli değildir. Bir ideal, inanç, ideoloji veya yasak, somut olguların ifadesini engelliyorsa, bilim adamı da bu engellemeye boyun eğiyorsa, bu büyük bir tavizdir. Üretilen bilginin bilimsel değeri yoktur. O kişi de, artık bilim adamı olamaz. Bir ideoloji veya yasak, bazı hipotez ve teorilerin veya bazı kavramsal sistemlerin ifade edilmesini engelliyorsa, bilim adamı denilen kişi de bu engellemeler karşısında sınıyor ve boyun eğiyorsa, bu bir tavizdir. Böyle bir tavizin başladığı yerde bilim yine yoktur. Bilimsiz görüşler, baskılar, yasaklar, bilime egemen olmuşlardır. Bilim adamlığı vasfı, yine baskılar ve yasaklar karşısında erimiştir. Örneğin; Anadolu'nun Doğu veya Güneydoğu bölgelerinde incelemeler yapan bir kişi veya grubu ele alalım: Bu kişi veya grup, Kürt olgusunu gözlesin veya algılasın. Fakat resmi ideoloji (Kemalist ideoloji) "bunun ifade edilmesine engeldir, bu olguyu reddediyor" diye, Kürt olgusunun ifade edilmesinden kaçınılırsa bu büyük bir tavizdir. Veya, 'zaten böyle bir halk, bir ulus yoktur, herkes Türk'tür, Türk olduğundan dolayı da mutludur' ön yargısı ve inancı ile gidilirse, daha meselenin başında bilim yönteminden uzaklaşmış olur. Bilim yöntemine temelden ters düşüldüğü için, somut olgular inkâr edildiği için, hipotezler, teoriler, yani, kavramsal sistemler kurulması da mümkün değildir. Çünkü, biliminde hiçbir hipotez veya teori, olgular tarafından kanıtlanmadığı sürece kabul edilemez. Olgulara dayanmayan hiçbir hipotez veya teori bilimsel değildir. Olguları, olgusal ilişkileri ve nesnel gerçeği reddeden bir önermenin ise, bilim yöntemi ile uzak-

tan veya yakından bir ilişkisi yoktur. Böylesine bir hareket noktası olmadan bilim yöntemini kullanmak mümkün değildir. Bu bilim yöntemini, öteki düşünce biçimlerinden ayıran en önemli özelliktir. Bilimin nesnel gerçeğe dönük ve olgusal olması, gözlemsel olması, gözlenebilir, ölçülebilir şey ve olgularla ilgilenmesi bununla ilgilidir. Bilgi edinmenin öteki biçimleri olan, din, teoloji, mitoloji, metafizik, sanat-edebiyat gibi düşünce biçimlerinde bu özellik yoktur. Bu tür düşünce biçimleri ile dünya algılanırken ve kavranırken, somut olgulardan hareket etmek ilk koşul değildir. Bazen hiç koşul değildir. Örneğin; sanatı, edebiyatı ele alalım: Burada, sanatçının psikolojik yapısı sübjektif tavırları, yazılarında görülebilir. Somut olguları, gerçeği başka biçimlerde anlatmanın yollarını bulabilir. Olguları ve algıladığı şeyleri, sübjektif tavırları ve psikolojik yapısı içinde verebilir. Halbuki olguların ve olgusal ilişkilerin, nesnel gerçeğin olduğu gibi yazılması, anlatılması bilim yönteminin bir gereğidir.

Bilim nesnel gerçeği kavramlar aracılığı ile ifade eder. Sanat, edebiyat, tiyatro vs. ise, gerçeği; heyecan gücü ile, endişe, korku, sevgi, şefkat gibi imgelerle ifade eder.

Bu konuda, ilginç örneklerden biri de Machiavelli'dir. Machiavelli, 1469-1527 yılları arasında yaşamış Floransa'lı bir İtalyandır. Her şeyden önce aktif bir politikacıdır. 1594 yıllarında Floransa, Fransız ordusu tarafından işgal edilmiş ve Medici ailesi Floransa'dan kovulmuştur. Ondan sonra, Machiavelli'yi çok etkin iç ve dış politik görevlerde görüyoruz. Machiavelli'nin bu etkin politik görevleri, 1512 yılında Medici ailesinin tekrar Floransa'ya dönüp, yönetime el koymasına kadar devam eder. 1513 yılında en önemli eseri "Hükümdar"ı yazar.³¹

Machiavelli'nin Hükümdar'da yazdıklarından bir kaç örnek verelim:

"... Yeni Hükümdarın başvurması gereken en etkili

31. Mete Tuncay, *Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi, (Derleme) Cilt II, Yeni Çağ*, SBF, Ankara 1969, s. 3-5; George Sabine, *Siyasal Düşünceler Tarihi, Cilt 2, Yeni çağ*, TSİD, Ankara 1969, s. 1-23; Yavuz Abadan, *Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları*, SBF, Ankara, 1969, s. 183-187.

ve en tez çarelerden biri, kendisinin gidip oraya (işgal ettiği ülkeye) oturması olabilir. Ülkeyi elde tutmayı hem sürekli hem de emin kılabilecek şey budur. Türkler böyle yaptılar Yunanistan'da. Bu memleketi boyunduruk altında tutmak için, ne tedbirler almış olurlarsa olsunlar, oraya gidip oturmasalardı, bu işte başarılı olamazlardı. İyinin iyisi, başka bir çare de, memleketin kilit noktası olan bir iki yere göçmen topluluğu göndermektir. Ya bu tedbiri almak, ya da orada çok birlik bulundurmamak gerekir. Oysa, göçmen toplulukları az masrafa mal olur bir hükümdara. Bunlardan, cezaya çarptırılmaları istenenler, ya da korku verenler, veya geri gelenlere verilmek üzere; toprakları, evleri, ellerinden alınanlar zarar görürler ancak. Böyleleri, sayıca az olacakları, dağılmış ve yoksullaşmış bulunacakları için, artık kötülükleri dokunamaz. Öte yandan, kendilerine hiçbir zarar verilmeyenlerin hepsi rahat dururlar haliyle. Ya da, kımıldanmaya kalkıştıkları takdirde, çıplak bırakılanların haline düşmekten korkarlar. Göçmen topluluklarının az masrafa mal olacağını, hükümdara daha az masrafa mal olacağını, hükümdara daha fazla sadakat besleyeceklerini, ancak; soyulmuş, dağıtılmış, önce de söylediğim gibi, zararsız hale getirilmiş, çok az sayıdaki kimselerin gözlerine batacaklarını ben bundan çıkarıyorum. Çünkü, insanları ya kazanmak, ya da onlardan yakayı sıyırmak gerektiğini gözden kaybetmemelidir. Onlar, hafif kabahatların öcünü alabilirler. Ama, büyük suçlarınkini alamazlar. Böylece, bir insana karşı işlenecek kabahat öyle olmalı ki hükümdarın öçten yana korkusu olmasın."

"Ama, bir hükümdar zaptedilmiş bir yerde göçmen yerine sayısız birlikler tutarsa, masrafı çok daha fazla olur. Memleketin geliri muhafaza ve koruma yolunda erir gider... Uzak ve kendi yurdundan farklı bir ülkenin yeni başbuğu, en zayıf komşu kralların koruyucusu ve başkanı da olmalı. Aynı zamanda en güçlü komşu devleti nasıl zayıflatacağını da araştırmalıdır."

"... Romalılar zaptettikleri yerlerde bu usulleri titizlikle uyguladılar. Göçmen toplulukları yolladılar. Güçle-

rini artırmadan en zayıflarını korudular. Korkulabilecek gibi olan büyüklüklerinin kudretlerini azattılar.”³²

“... Ele geçirilmeden önce kendi öz yasaları ile yönetilen şehir veya krallıkları nasıl yönetmek gerekir? Ele geçirilen devlet kendi yasalarına alışıkça, sahip olanın, onu muhafaza için üç yol vardır elinde:

Birincisi onu yakıp yıkmak,

İkincisi gidip orada oturmak,

Üçüncüsü yasalarını ona bırakmak, bir haraç biçmek ve bir hükümet kurup oraya bu hükümeti sulh içinde tutabilecek az sayıda insan yerleştirmek... Özgürlüğe alışmış bir şehir kendi vatandaşları ile yönetilirse, daha kolaylıkla muhafaza edilir... Kim ki özgürlüğe sahip olmaya alışmış bir ülkeyi ele geçirir ve onu ortadan kaldırmazsa, kendisi onun tarafından ortadan kaldırılmayı beklemelidir.”³³

“... İyi olmayan sayısız insan arasında, tüm iyi olma sevdasına kapılacak bir adam, mahvolmaktan hiçbir zaman kurtulamaz. Şu halde, batmamak isteyen bir hükümdarın gerektiği zaman iyi olmamayı öğrenmesi şarttır.”³⁴

“... İleri sürdüğüm bu niteliklerin hepsine sahip olmana gerek yok. Yalnız onlara sahipmiş gibi görünmelisin. Bağışlayıcı, sözüne sadık, güleç, doğru ve dindar görünmelisin. Öyle ki, seni gören ve duyan, iyilik, sadakat, doğruluk, yumuşaklık ve din demenin sen demek olduğuna inansın. Yalnız bu son nitelikler en fazla sahip olman gerektir.”³⁵

Görüldüğü gibi, Machiavelli, kitabında hükümdara öğütler vermektedir. Kitabı baştanbaşa bu tür öğütlerle doludur. Kitap, 1512'den sonra Floransa'da iktidarı alan, Prens Medici'ye ithaf edilmiştir. Machiavelli'nin yazdıkları

32. Machiavelli, **Hükümdar ve Büyük Frederik'in Makyavel'i Çürütme Denemesi**, Çev. Vahdi Atay, Remzi Kitabevi, İstanbul (Tarihsiz) s. 18-20; Yavuz Abadan, a.g.e. s. 188-191.

33. Machiavelli, **Hükümdar**, a.g.e. Bölüm 5 s. 27-28.

34. Machiavelli, a.g.e. Bölüm 15 s. 61-62.

35. Machiavelli, a.g.e. Bölüm 18 s. 69.

“gaye için her vasıta, her şey mübahtır”, anlayışının kuramı olarak değerlendirilmektedir. Örneğin; Büyük Frederik, Machiavelli’yi; şiddetin, kötülüğün, aşağılık bir yaşantının zehirli ve mikrop lu tohumlarını saçan bir kişi olarak değerlendirmektedir. Onun için “kötülük örneği” demektedir.³⁶

Büyük Frederik:

“Hükümdarların ödevi, egemenliğinde yaşayan insanlara, her yönden; doğruluk, iyilik, yumuşaklık, hoşgörölülük, sözünden dönmeme zlik gibi hasletleri aşılarmaktır. Ve hükümdarlar bunları yapmaktadır. Yazarlar da bu hedefi gerçekleştirmek için iyi örnek sunmalıdır lar. Halbuki, Machiavelli insanlığa mikrop saçmaktadır.”

demektedir.

Kanımızca, Machiavelli hükümdarların nasıl olması gerektiğini, ne yapmaları gerektiğini anlatmıyor. Nasıl olduklarını, ne yaptıklarını anlatıyor. İktidara gelmek, ülkeler zaptetmek, halkları ve devletleri kendilerine boyun eğdirmek için ne yaptıklarını, ne gibi araçları kullandıklarını anlatıyor. Bu bilgileri de çeşitli zaman ve mekân boyutu içinde yaptığı incelemelerinden çıkartıyor. O halde, Machiavelli’nin yazılarını, “Hükümdar iktidarı korumak ve sürdürmek için zulüm yapmalıdır” şeklinde anlamamak gerekir. Machiavelli hükümdarların zulüm yaptıklarını, iktidarlarını bu yolla koruduklarını belirtiyor. Nitekim, Machiavelli’yi amansız bir şekilde eleştiren Büyük Frederik’in zamanında da, hükümdarlar aşağı yukarı Machiavelli’nin yazdıkları biçimde davranmışlardır. Günümüzde bile bu davranışların pek çok örneklerini görmek mümkündür.

Fakat, o günün politik koşulları içinde, Machiavelli bu eleştiriyi tam olarak yapamamaktadır. Engizisyon mahkemesinden, kilisenin dogmalarından çekinmektedir. Böylece eleştirilerini hükümdara öğütler veriyormuş şeklinde kaleme almakta ve kitabını hükümdara sunmaktadır. Bu politik bir davranıştır. Bu politik davranış sonucu bile, Machiavelli’nin, Medici sülalesi tarafından itibar gördüğü iddia edilemez.

36. Büyük Frederik, Machiavelli’yi Çürütme Denemesi, a.g.e. s. 94-229.

Görüldüğü gibi, politikacı (!) bir kişi, olguları, olgusal ilişkileri başka yollara da anlatma olanağına sahiptir. Sanatçının da bu tür olanakları vardır. Bilim ise, kamuoyunun inceleme, denetimine ve eleştirisine her zaman açık olmak zorundadır. Böyle olunca ulaştığı sonuçları açık olarak yazmak görevi ile karşı karşıyadır. Bilim, "kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" zihniyetiyle hareket edemez. **Çağımızda bilim yönteminin, kamunun inceleme, eleştirme ve denetimine açıklık özelliğini unutmamak gerekir.**

Demek ki, bilim yönteminin temel taşı, somut olgunun, giderek nesnel gerçeğin ifadesidir.

"Bilimin öne sürdüklerinin doğruluğu, yalnızca objektif gerçeğe uygunluklarına dayanır ki, bu da ancak pratikte, yani gerçeği değiştiren aksiyonda gerçekleştirilir."³⁷

Bu konuda **Berthol Brecht** şöyle diyor:

"... Yazar gerçeği söylemek cesaretinde olmalıdır. Yazarın gerçeği söylemesi, örtbas etmemesi, gerçeğe aykırı hiçbir yazı yazmaması gerektiği açıkça görülmektedir... Yazarın, gerçeği gün ışığına çıkarmak görevi de vardır. Baskı ve şiddet dönemlerinde gerçeği söylemek güçtür. Bu yüzden gerçeği söyleyip söylememek, birçoklarına göre sadece bir **namus** meselesidir. Onlar, bunun sadece bir **namus** meselesi olduğunu sanırlar. Halbuki, gerçeği söylemenin yanında onu gün ışığına çıkarmak da önemlidir."

"Önce hangi gerçeği söylemek gerektiğini keşfetmek bir hayli güçtür. Mesela bugün büyük bir devletin (Nazi Almanyası'nın) bütün dünyanın gözü önünde en aşağılık bir barbarlığın içine gömüldüğünü, üstelik en korkunç bir şekilde sürdürülen iç savaşın, belki de dünyayı bir enkaz yığını haline getirecek, genel bir savaşa yol açacağını herkes bilmektedir. Şüphesiz bir gerçektir bu. Ama bunun yanı sıra başka gerçekler de vardır. Mesela iskemlelerin insanlar otursun diye yapıl-

37. Oskar Lange, **Ekonomi Politik IV. Ekonomik Politikte Akımlar ve Bilimsel Bilgilerin Belirlenmesi**, Çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabevi, İstanbul 1968, s. 119.

diği, yağmurun gökten yere yağdığı yanlış değildir. Yazarların çoğu, bu tür gerçekleri dile getiriyorlar. Onlar batmakta olan bir geminin üzerine resim yapan resamlara benziyorlar. Sözüünü ettiğimiz ilk güçlüğü göze almıyorlar hiç. Ama, gene de vicdanları rahat. Zalimlerin hışmına uğramaksızın yapıyorlar resimlerini. Fakat, kurbanların çığlıkları ırgalamıyor onları. Buna rağmen dile getirdikleri gerçeklerin, iskemlelerin ne için yapıldığını ve yağmurun nasıl yağdığını belirtmekten başka bir şeye yaramadığını söylemek bile kolay değildir. Çünkü, gerçeklere bambaşka bir kılıf giydirmesini biliyorlar. Söyledikleri şey aslında şundan ibarettir: 'Iskemle iskemledir' ve 'hiç kimse yağmurun gökten yere yağmasını önleyemez.'³⁸

Bütün bunlar varlık alanı olarak gerçeği, gerçek somutu, yani, nesnel gerçeği olduğu gibi kabul etmeden, bilim yönteminin kullanılamayacağını göstermektedir. Nesnel gerçeğin yok farzedilmesinin, tahrif edilmesinin bilim dışı bir faaliyet olduğu şüphesizdir. İşte bu noktada, önemli bir sorunsal alana daha geliyoruz: Somut olgular üzerinde, nesnel gerçek üzerinde ısrar etmek, insanı dogmatikliğe götürür mü? Veya çeşitli baskı ve yasaklar karşısında nesnel gerçek üzerinde ısrar eden bir kişi "fikri sabit sahibi" olmakla suçlanabilir mi? Bunu, bilim tarihinden örneklerle açıklayalım:

Örneğin; aşağı yukarı aynı çağlarda İtalya'da yaşayan Galileo (1564-1642) ile, Almanya'da yaşayan Kepler'i (1571-1630), ele alalım: Bu çağlarda gerek Almanya'da, gerek İtalya'da kilisenin büyük bir etkinliği vardı. Kilisenin öğretilerinin, kilisenin ideolojisinin dışına çıkmak suç sayılırdı. Bu bakımdan çağın egemen ideolojisini yapan ve yayan kiliseye, onun öğretilerine karşı çıkılamazdı. Evrenin merkezinin dünya olduğu, dünyanın düz olduğu, sabit olduğu, kilisenin önemli öğretilerindendi. Bununla beraber **Kepler, Galileo** gibi bilim adamları, yaptıkları araştırmalar sırasında kilisenin bu öğretilerinin doğru olmadığı, gerçeği aksettirmediği sonucuna vardılar. Yaptıkları araştırmalar ve incelemelerle kendi görüşlerinin doğru olduğunu, gerçeği aksettirdiğini,

38. Berthol Brecht, **Gerçeği Yazmanın Beş Güçlüğü**, s. 5.

kilisenin öğretilerinin yanlış olduğunu defalarca ortaya koydular. Böylece dünya ve evren hakkında birbirleri ile hiç bağlantısı olmayan iki çeşit bilgi elde ediliyordu. **Biri**, dinsel ve aynı zamanda politik, ideolojik bir bilgi; **öbürü** bilimsel bir bilgi. Fakat dini mahiyetteki bilgi kilisenin bilgisi idi. Bilginin üreticisi, yayıcısı kilise olduğu için, bilginin ideolojik ve politik bir yönü de vardır. Çağın yani, ortaçağdaki Hristiyanlık dünyasının resmi ideolojisi, kilisenin ideolojisi idi. Kilise bütün evrenin merkezinin dünya olduğunu, dünyanın sabit olduğunu, dünyanın merkezinin de kilise, yani, papalık olduğunu söylüyordu. Böylece, her türlü politik, ekonomik, toplumsal ve askeri faaliyetlerin odak noktası olduğunu bildiriyordu. Bu ise, kilisenin hem halk yığınları üzerindeki, hem de feodal ve merkezi krallıklar üzerindeki etkinliğini büyük ölçüde artırıyordu.

Kepler ve Galileo'nin ortaya koydukları bilginin, en önemli özelliği, daima gözlenebilir ve izlenebilir olmasıdır. Ve olgular tarafından doğrulanmasıdır. Halbuki, kilisenin öğretilerine sadece inanmak gerekir. Doğru olup olmadığını tartışmak suçtur. Olgular tarafından da daima yanlışlanabilir.

O halde en önemli nokta şudur: Kilisenin ideolojisi; engelliyor, yasaklıyor, suç sayıyor, günah sayıyor, diye; Galileo ve Kepler bilimsel bilgilerini ifade edemeyecekler midir? Kilisenin, çağın egemen ideolojisinin bu derece engellemeleri, yasaklamaları ve tehditleri karşısında, evrenin merkezinin dünya olmadığı, dünyanın döndüğü olguları üzerinde ısrarla durulmayacak mıdır? Bu olgular ve olgusal ilişkiler üzerinde ısrarla durulması; bununla ilgili önermelerin ifade edilmeye çalışılması; bunlardan taviz verilmemesi; dogmatizm, fikri sabit veya "obsession" olarak nitelenebilir mi? Dogmatizme karşı mücadeleyi, dogmatizm olarak nitelendirmek mümkün müdür?

Dogmatizme karşı mücadele, bilim yönteminin bir gereğidir. Dogmatizme karşı mücadeleyi, dogmatizm olarak nitelendirmek; gizli kapaklı yollardan dogmatizmi, dogmatik düşüncüyü, bilme egemen kılmaktan başka bir anlam taşımaz. Bilimin olgulara ve nesnel gerçeklere dönük olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Olgulara dayanmayan hiçbir iddianın, hipotez veya teorinin bilimsel olmadığını, olgular tara-

fından kanıtlanmayan hiçbir hipotez veya teoremin kabul edilemeyeceğini ne kadar tekrarlasak azdır. Galileo'nin, "dünya dönüyor", şeklindeki nesnel gerçeği ifade etmekteki azım ve iradesini hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. Bunu ifade etmekteki ısrarından dolayı, engizisyon mahkemesi tarafından yargılanması, idama mahkum edilmesi, dogmatizme karşı mücadelenin ne biçim boyutlara ve sonuçlara ulaşabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Engizisyon mahkemesi, Galileo'ye "Eğer dünya dönüyor, diyerek yüce kiliseye karşı hata ettim, özür dilerim. Şimdi bu görüşümü reddediyorum, dünya kilisenin dediği gibi sabittir", dersin idamdan kurtulacaksın, diyor (*) Bu önerme ise, kilisenin öğretilerinin dinsel olmanın ötesinde ideolojik ve politik içerikleri olduğunu da göstermektedir. Dünyanın döndüğü, evrenin merkezinin dünya olmadığı anlayışı yaygınlaştıkça, kilise, politik ve ekonomik çıkarlarını yavaş yavaş kaybetmektedir. Burada amaç; kişilerin kahramanlaştırılması, kişilere hayranlık duyulması ile ilgili değildir. Dünyanın döndüğü olgusu üzerinde ısrarla durulması bilim yönteminin bir gereğidir. Bu ısrar "kahramanlık", "Donkişotluk" olarak nitelenemez. Bilimin başka türlü bir davranış ve ifade biçimi yoktur.

Gelelim Türkiye'ye. Kürt olgusunun ifade edilmesini resmi ideoloji, Kemalist ideoloji yasaklamış. Kemalist ideoloji, Kürt olgusunu inkâr ediyor, reddediyor. Bu olguyu ifade edenleri her zaman ceza kanunları ile, çeşitli baskı ve terör yöntemleri ile tehdit ediyor. Zaman zaman idam cezaları isteyen iddianamelerle yargılıyor, ağır cezalar veriyor. Aynı Ortaçağ'da Hıristiyan dünyasında, kilisenin öğretilerine ve ideolojisine karşı çıkanların yargılandığı gibi. Son 50 senedir, Kürtler hakkında siyasal suç isnadı ile düzenlenen iddianameler incelendiği zaman bu husus görülmektedir.

Bu durum karşısında resmi ideoloji yasaklamış diye, cezaya bağlamış diye, inkâr etmiş, reddetmiş diye, bu olgunun ifadesinden kaçınılabılır mı? Bilim alanında olduğumuzu

(*) **Galileo**, Engizisyon Mahkemesi karşısında, bu öneriyi kabul etmiştir. Böylece Engizisyon Mahkemesi onu idam etmemiştir. Fakat, mahkemenin kararını açıklamasından sonra, kapıdan dışarı adımını atarken "dünya şimdi bile dönüyor", diye mırıldanmıştır.

kati surette hatırdan çıkarmayalım. Bilimde ise doğrunun, "gerçeğin" yani, hakikatın tek ölçütü vardır. O da olgulardır. Bilimin ortaya koyduğu sonuçların olgular aracılığı ile gözle-
nebilir olması şarttır. Olgular tarafından kanıtlanmadan bi-
limsel doğruların elde edilmesi mümkün değildir. İdeoloji
hiçbir zaman doğrunun, hakikatın ölçütü olamaz. Adı Ke-
malist olsa da.

O halde, bilimin görevi dogmatizm ile mücadele etmek-
tir. Dogmatizm, resmi ideoloji çerçevesinde şekillenmişse,
onunla mücadele edilir. Bu tür mücadeleyi sürdürmeden bi-
limi geliştirmek mümkün değildir. Zira bilimin başka bir
yöntemi yoktur. Terör karşısında; sınımek, yalan söylemek,
görmemezlikten gelmek, boyun eğmek, bilimin yöntemi ola-
mazlar. Zaten bunlar bilimin kavramları da değildir.

O halde, herhangi bir kişinin varlık alanı olarak gerçek
üzerinde, gerçek somut üzerinde, olgular ve nesnel gerçek
üzerinde ısrar etmesi, bilim yönteminin bir gereğidir. Yalana
dayalı bir resmi ideoloji, yani, dogmatizm karşısında; olgular
ve nesnel gerçek üzerinde ısrar eden bir kimsenin tavrını,
dogmatizm, fikri sabit gibi deyimlerle nitelendirmeye çalış-
mak, aslında, dogmatizmi bilime egemen kılmaya çalışmak-
tır. Bilim üzerinde, özellikle toplumsal bilimler üzerinde iyice
egemenlik kurmuş olan dogmatizme hiç ses çıkarmamaktır.
Herhangi bir dogmatizm ile mücadele etmeyenlerin, boyun
eğenlerin ise, onu övmekten başka yapacakları hiçbir şey
yoktur.

Yukarıda, olguların, olgusal ilişkilerin ve nesnel gerçeğin
ifadesinin yasaklarla, ideolojilerle engellendiğini belirtmiştik.
İşte bu noktada bilim ile ideoloji arasındaki ilişkileri belirt-
mekte büyük bir yarar vardır.

İdeoloji ile bilim arasında büyük bir ayrılık, biraz da
benzerlik vardır. İdeoloji kavramı, çeşitli zamanlarda çeşitli
anlamlar verilmiş, zaman ve uzay boyutu içinde, muhtevası
en fazla değişikliğe uğratılmış kavramlardan biridir. İdeoloji
kavramı başlangıçta, "düşünceler bilimi" anlamında kullanı-
lıyordu. İdeoloji bilimi, düşüncelerin nereden geldiği, nasıl
elde edildiği konuları üzerinde duruyordu. Düşüncelerin ne-
reden geldiği sorusuna verilen cevap şudur: Duyumlardan.
Fakat duyumculuk kolayca inançlarla birleşebilir. Din inan-

cı, ruha olan inanç, giderek duyumculuk ile birleşti. (*) Böylece düşüncelerin bilimi olarak gelişen ideoloji, "belirli bir düşünceler ve inançlar sistemi" halini aldı.³⁹ Günümüzde ideoloji; daha çok, fikir, inanç, düşünce ve davranışların karışımı sonucu elde edilmiş, sistemlerin adı olarak kullanılmaktadır. Belirli bir sınıfın, sosyal tabakanın, devletin; kazanılmış çıkarlarını korumak, sürdürmek ve yeni yeni çıkarlar elde etmek için geliştirdiği; fikir, düşünce, inanç ve davranış sistemleri olarak kullanılmaktadır. Burada yeni gelişen güçlerin, gelişen sınıfların ideolojileri de vardır. Sömürgeci devletin ideolojisi olduğu gibi, sömürge halklarının da ideolojileri oluşur. Sömürge devletin ideolojisi sömürge ilişkilerini sonsuza kadar sürdürmek olduğu halde, sömürge halklarının geliştirmeye çalıştığı ideoloji sömürgeci boyunduruğu parçalamayı amaçlamaktadır.

İdeolojiler kısaca, fikir, düşünce, inanç ve davranış sistemleridir.⁴⁰

İdeoloji, belirli bir durum veya ilişki biçiminde davranışlara yön veren, fikirler ya da düşünceler ve inançlar bütünüdür. İdeolojiler, inançları, fikirleri ve davranışları birleştirmektedirler. Başka bir deyişle ideolojiler, belirli durumlarda ne yapılması gerektiğini, nasıl hareket edileceğini gösteren sistemlerdir. İdeolojiler üzerinde çalışarak, belirli durumlarda nasıl hareket edileceğini önceden kestirme olanaklarını bulabiliriz. Bu bakımdan ideoloji kavramı, doktrin kavramından daha kapsamlıdır. İdeoloji en geniş anlamda eylem-İLKE ilişkisini belirlemekte, bu ilişkiyi kurucu ve sürdürücü bir rol oynamaktadır. İdeoloji, bu rolünü ve fonksiyonunu İKİ yöride yürütmektedir. **Birincisi**, ideolojinin sosyal bir içerik taşımasıdır. İdeoloji; bir grubu, bir halkı, bir ulusu, bir sosyal sınıfı; belirli konularda biraraya getirmekte; ortak düşünce ve ortak eylem şekilleri ortaya koymaktadır. **İkinci** olarak ise, meydana getirilmeye çalışılan ortak düşünce ve

39. Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, s. 85.

40. Duverger, **Politikaya Giriş**, Çev. Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları İstanbul 1964 s. 80.

(*) Duyumculuk, Condillac'ın (1715-1780) savunduğu bir felsefedir. Buna göre, zihin işlemleri sadece duyumlara dayanır. Duyumculuğa göre, zihnin özerk faaliyeti yoktur.

eylem biçimlerinde, kişilerin rollerinin ne olacağını ve bu rollerin nasıl örgütleneceğini göstermektedir.⁴¹

İdeolojinin doktrinden daha kapsamlı olması ise, fikirler bütünü olmasından öte davranışlar konusunda da yol göstermesi, eylemleri ve eylemler içinde kişilerin rollerini örgütlemesi ile ilgilidir. Doktrinin ise, böyle bir eylemsel ve örgütsel bir rolü yoktur. O sadece fikirler düzeyinde gelişmektedir. Doktrin, bir felsefe veya edebiyat veya din okulunun, veya dinin dogmalarının meydana getirdiği fikirler bütünüdür. Doktrin değer yargılarına dayalıdır.

İdeolojiler, fikirlerin, inançların ve buna uygun davranışların belirli oranlarda birleşmesinden meydana gelen sistemlerdir. Bu, ideolojiyi bilimden ayıran son derece önemli bir farktır. Bilimde inançlar rol oynamaz. Bilim sadece fikirler düzeyinde gelişir. Bilimin ne tür fikir ve bilgiler üzerinde geliştiğini daha önceleri belirtmiştik. Öte yandan, ideolojiler sadece toplum için yapılır. Bilim ise, insanların, evreni, doğayı, tarihi, toplumu, şey ve olguları kavramaları için geliştirdikleri bir düşünce yöntemidir. Bilim sadece toplumlar üzerinde uğraşmaz. İdeolojinin bilimden farklı olan bu özelliğini şu tanım ile de belirtmek mümkündür:

"Siyasal ideoloji, bir ülke, devlet, millet, siyasal bir parti veya sosyal bir grup tarafından benimsenen, amacı belirli siyasal hedefleri gerçekleştirmek olan ve siyasal, sosyal, ekonomik olayları, kurumları bu amaçlara göre yorumlayan inançlar, fikirler bütünüdür."⁴²

İdeolojilerin ortaya çıkışının çeşitli nedenleri vardır. İdeolojiler, başta, bir grubun, bir sosyal sınıfın, bir ulusun kazanılmış çıkarlarını; korumak, savunmak ve geliştirmek için ortaya atılırlar. Diğer yandan, ideolojiler belirli bir sosyal sistem içinde bazı fonksiyonların değiştirilmesini amaçlayabilirler. İdeolojinin ortaya çıkışının başka bir nedeni toplumsal değişmeden zarar gören grupların ve sınıfların mevcut çıkarlarını korumak, savunmak ve sürdürmek için gösterdikleri çabadır.⁴³ Bütün bunların ötesinde herhangi bir devletin,

41. David Apter, sözeden, Gencay Şaylan, **Türkiye'de Kapitalizmin Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, TODAİE Ankara 1974, s. 9.

42. Bülent Daver, **Siyasal Bilime Giriş**, SBF, Ankara 1966, s. 246- 293.

43. Gencay Şaylan, a.g.e. s. 9.

egemenliğinde tuttuğu halklara, uluslara ve ülkelere karşı yürüttüğü politikayı sağlamlaştırmak için, ortaya atılan ideolojiler de vardır. Bu ideolojiler; halkları, ulusları ve ülkeleri boyunduruk altında ve sömürge yönetimi altında tutarak, devletin kazanılmış çıkarlarını korumakta, savunmakta ve geliştirmektedir. Görüleceği gibi, ideolojiler daima, kazanılmış çıkarları korumakta ve yeni çıkarlar elde etme noktasında odaklaşmaktadır. Bu da iki safhada olmaktadır. **Önce**; söz konusu çıkarları gerçekleştirmek için, belirli bir dünya görüşü ortaya atılmaktadır. **İkinci** olarak ise, bu dünya görüşünü egemen kılmak için, şu ya da bu biçimde eyleme geçilmektedir.

O halde, herhangi bir ideolojinin gücü iki etkene bağlı olmaktadır. **Birinci etken şudur:**

a. Tehdit edilen,

b. Savunulan,

c. Gerçekleştirilmeye çalışılan çıkarların, ekonomik, toplumsal ve politik içeriği nedir?

İkinci etken ise şu: Çıkarları tehdit eden, savunan, gerçekleştirmeye çalışan sosyal grubun, sosyal ve politik sistem içindeki kontrol gücü ne kadardır? Bu güç ekonomik, siyasal, toplumsal veya bunların karışması ve tek elde toplanması şeklindeki bir güç müdür?⁴⁴

İdeolojilerin hem pozitif, hem de negatif unsurları vardır. Eğer ideoloji, benimsediği, taraftarlığını yaptığı ve kitlelere götürmek istediği hareket için, belirli amaçlar gösteriyorsa; bu, ideolojinin pozitif unsurudur. Belirli bir düzene, rejime, siyasal sisteme karşı olmak ise, ideolojinin negatif unsuru ile ilgilidir.⁴⁵ Eğer, ideoloji, politik eylem alanında taraftarlarına yol gösteriyorsa, kılavuzluk ediyorsa; **araçsal** bir ideolojidir. Pratik eylem alanıyla yakın bir ilişkisi bulunmuyorsa; **anlatımsal** bir ideolojidir.⁴⁶

44. Gencay Şaylan, a.g.e. s. 10

45. Bülent Daver, a.g.e. s. 256-257.

46. Ergün Özbudun, **Siyasal Partiler**, SBD, Ankara 1974, s. 116-117, İdeolojiler için bk. Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, SBF, Ankara 1969, s. 5-27; Bülent Daver, **Çağdaş Siyasal Doktrinler**, SBF, Ankara 1970, s. 111 vd.; Gencay Şaylan, a.g.e. s. 9-10, 136 vd.; Hans J. Margenthu, **Uluslararası Politika**, Çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, TSBD,

Bu arada:

"Tarih bakımından organik, belirli bir yapı için zorunlu olan ideolojilerle, keyfi rasyonalist, 'kasıtlı' ideolojiler arasında da ayırım yapmak gerekir."

"Tarih bakımından zorunlu olmaları nedeni ile, bun-

Ankara 1970, s. 115-125; İbrahim Armağan, **Bilgi Sosyolojisine Giriş**, s. 196-201; Esat Çam, **Batı Demokrasilerinde Siyasal İktidar ile İktisadi İktidar**, İÜİF, İstanbul 1966, s. 38 vd.; Esat Çam, **Siyasal Bilime Giriş**, İÜİF, İstanbul 1975, s.; C. Friedrich-Z. Brezezinsky, **Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi**, Çev. Oğuz Onaran, TSBD Ankara 1964 s. 71-102; Seymour M. Lipset, **Siyasal İnsan**, TSBD Ankara 1964, s. 389-404; Suat Bilge, **Millîterarası Politika**, SBF, Ankara 1966, s. 246-293; Duverger, **Politikaya Giriş**, s. 81-85; Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul 1975, s. 113-181; J. M. Domenach, **Siyasal Propaganda**, Remzi Kitabevi, Kültür Serisi, Çev. Cevdet Perin, İstanbul 1961, s. 21-25; Gaston Bouthoul, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Ali Türkay Yazıcı, Remzi Kitabevi, Kültür Serisi, İstanbul 1968, s. 108-116; Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, AÜHF Ankara 1975, s. 65; J. S. Schapiro, **Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki**, Çevirenler, Mehmet Köksal-Mehmet Harmanlı, Köprü Yayınları, İstanbul 1966, s. 90-108; Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, 2. bs. SBF Ankara 1969, s. 131-150; Duverger, **Siyasal Partiler**, Çev. Ergün Özbudun, AÜHF Ankara 1970, s. 225-292. s. 368 vd.; Leslie Lipson, **Politika Biliminin Temel Sorunları**, Çev. Tuncer Karamustafaoğlu, AÜHF Ankara 1973, s. 22 vd.; Raimonda Luraghi, **Sömürgecilik Tarihi**, Çev. Halim İnal, E Yayınları, İstanbul 1975, s. 21-24; Baskın Oran, **Kara Afrika'da Az Gelişmiş Ülkelerin Milliyetçiliği**, (Basılmamış Doktora tezi), Ankara 1974, s. 130-223; Türkkaya Ataöv, **Afrika'da Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri**, SBF Ankara 1975, s. 561 vd.; Gusslav A. Wetter, **Bugünkü Sovyet İdeolojisi I**, BKMY Ankara 1972, s. 3 vd.; Erich From, **Çağımızın Özgürlük Sorunu**, Çev. Bozkurt Güvenç, Özgür İnsan Yayınları, Ankara 1973, s. 147-162; Politzer, **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Çev. Cem Eroğul, Sol Yayınları, Ankara 1966, s. 207-220; M. Rosenthal-P. Yudin, **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, s. 224; M. Buhr-A. Kosigin, **Felsefe Sözlüğü**, s. 137-138; Bahri Savcı, **Otoriter Bir İdeolojik Denemesi Üzerine Mütalalar**, SBF, Cilt 18, Sayı 3-4, s. 71-103; Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, İstanbul 1969, s. 982-992; Cemil Meriç, **İdeolojik Sosyolojik Dergisi**, İstanbul 1968, s. 119-142; İlhan Tekeli, **İdeoloji: Bir Toplumsal Yorumlama**, **Politika**, 3 Aralık 1975; Yavuz Abadan, **İdeolojiler ve İktisadi Sistemler**, **Cumhuriyet**, 29 Eylül-2 Ekim 1965.

ların bir geçerliği vardır. Bu da, psikolojik bir geçerliktir. Bu ideolojiler insan yığınlarını 'örgütler', insanların harekete geçecekleri, durumlarının bilincine erecekleri, savaşıacakları vb. zemini hazırlar. 'Keyfi' olanlar ise, 'bireysel hareketlerden', polemiklerden başka bir şey meydana getirmez. Bunlar da büsbütün yararsız değildir. Çünkü, hakikate karşı çıkan ve onu pekiştiren bir hata rolünü oynarlar."⁴⁷

Görüldüğü gibi ideolojiler, toplumsal yaşantıda, yeni yeni gelişen ve örgütlenen güçlerin mücadele aracı olarak bulunmaktadır. Yeni bir ideolojinin gelişmesi farklı çıkarların mevcudiyetini gerekli kılar. Farklı çıkarlar olmadan yeni bir ideolojinin gelişmesi olanaksızdır. İkinci olarak, bu farklı çıkarların bilincine de varmak gerekir. Farklı çıkarların bilincine varmadan, ideolojiyi mücadele silahı olarak kullanmak mümkün değildir. Bütün bunların ötesinde, farklı çıkarları gerçekleştirmek için, gerekli mücadele araçlarına da sahip olmak gerekir.

Marksist anlamdaki ideoloji ise, sınıf çıkarları ile özdeş olarak kullanılır. Marksist anlayışa göre, ideolojileri toplumsal sınıflar yaratırlar:

"Toplumsal ilişkileri, maddi üretim biçimlerine uygun olarak şekillendiren insanlar, fikirleri, kategorileri, yani, toplumsal ilişkilerin, ideal, soyut ifadelerini de şekillendirmektedirler."⁴⁸

İdeoloji sözcüğünü sık sık kullanan Marks ve Engels, 3 cilt tutan "Alman İdeolojisi" isimli esere de bu sözü başlık yapmışlardır.⁴⁹ Bu eserde, ideolojiler, toplumsal sınıfların durumlarını haklı göstermek amacını güden, düşüncelerden ve tasarımlardan meydana gelen sistemler olarak sunulmaktadır. Hukuk, ahlâk, eğitim, sanat, din vs. hep ideolojik üst yapı içindedir. Demek ki, Marksist anlamda ideolojiler, sınıf yapılarını yansıtmaktadır. Kapitalist devlete egemen sınıfın, öteki sınıflar üzerindeki tahakkümünü gizlemeye çalışmaktadır.

47. Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, s. 87.

48. Marx-Engels, **Felsefe İncelemeleri**, s. 137.

49. Marx-Engels, **Alman İdeolojisi**, Çev. Selahattin Hilav, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1968.

Sosyal ilişkilerin bilincine vardıkları alanlarda, insanların zihinlerinde, düşünceler, bu ilişkilerin bilincine biçimde vardıklarını yansıtan düşünceler doğar. Hukuki ve politik, moral ve dinsel, filozofik, bilimsel ve artistik düşünceler de doğar ki, insanlar sosyal ilişkileri, bu düşüncelere dayandırarak değerlendirirler. Bu düşüncelere sosyal düşünceler diyoruz. Bu düşüncelerin sistemleştirilmesi biçimine de ideoloji diyoruz.⁵⁰ Sınıf mücadeleleri, aynı zamanda ideolojik mücadelelerdir. Burjuvazinin ideolojisi tutucu, proletaryanın ideolojisi ilerici ideolojidir. Burjuvazinin ideolojisi aldatıcı olduğu halde, proletaryanın ideolojisi gerçeği çıkaran bir ideolojidir. Bu arada uzlaşmacı ideolojilerden de söz edilebilir.⁵¹

Demek ki, ideolojiler, daima belirli sınıfların ve tabakaların hizmetinde görev yapmaktadırlar.

Kapitalist sınıfın ideolojisiyse gerçeğin başaşağı, sakatlanmış ve eğri büğrü olmuş bir yansımasıdır.⁵² Marks ve

50. Oskar Lange, **Ekonomi Politik**, Çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabevi İstanbul 1965, s. 35-36.

51. Oskar Lange, **Ekonomi Politik, Ekonomi Politik'te Akımlar ve Bilimsel Bilgilerin Belirlenmesi**, IV, s. 120-145, Henri Lefebvre, **Marx'ın Sosyolojisi**, Öncü Kitabevi, İstanbul 1968, s. 73-105; Marx, **Marx'ın Toplum Kuramı**, Çevirenler, Özer Ozankaya-Mete Tuncay, Doğan Yayınevi, Ankara 1971; Doğan Ergün, **Sosyoloji ve Tarih**, s. 34-41; M. Bouvier, Ajam ve G. Mury, **Kapitalist Toplumda Sınıflar**, Çev. Erdoğan Bulutsuz, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1965, s. 62-73; Kuisinen, **Tarihi Materyalizm "Tarihi Maddecilik"**, Çev. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1966, s. 69-74; Politzer, **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Çev. Sevim Belli, 4. bs. Sol Yayınları, Ankara 1974, s. 201-239; Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, Çev. M. Ardos, Sol Yayınları, Ankara 1969, s. 316-329; Antonio Gramsci, **Felsefe ve Politika Sorunları**, s. 85-88; Marx-Engels-Lenin, **Marksist Felsefe Yazıları**, s. 223-225 238-241; Marx-Engels-Lenin, **Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddecilik**, s. 308-325; Kuzinen ve arkadaşları, **Marksizm - Leninizmin İlkeleri I**, s. 235-246; A. Spirkin-O. Yakhot, **Diyaliktik ve Tarihi Materyalizm**, s. 169-177; M. Rosenthal ve P. Yudin, **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, s. 224; Hubert Descamps. **Sömürge İmparatorluklarının Sonu**, Gelişim dizisi, İstanbul 1975, s. 62 - 68; M. Buhr-A. Kosing, **Felsefe Sözlüğü**, s. 46-47.

52. Henri Lefebvre, **Marx'ın Sosyolojisi**, s. 78.

Engels tarafından yapılan açıklamalarda, kapitalist sınıf ideolojilerinin şu özellikleri görülür:

a) İdeolojiler, belirli bir gerçeklikten hareket ederler. Ama, bu gerçeklik kısmı ve bölük pörçüktür.

b) İdeolojiler, hakim sınıflar ve gruplar tarafından seçilmiş ve kabul edilmiş, önceden mevcut tasavvurlar vasıtasıyla, nesnel gerçekliği başka bir biçimde göstermektedir.

c) İdeolojilerin içine giren gerçeklik ve gerçek dışılık nisbeti; çağlara, şartlara ve sınıf ilişkilerine göre değişir. İdeolojiler, yorumlanmış ve aktarılmış gerçekten hareket ederek ve genellemeler yaparak işe başlarlar.

d) İdeolojiler, bir yandan spekülâtif ve soyut, öte yandan belli, sınırlı ve özel menfaatleri temsil ederler. İdeolojiler, bütün sorulara, bütün problemlere cevap vermeye çalışırlar. Dünya görüşleri ileri sürerler. Aynı zamanda, yaşama ve davranma biçimleri, ahlâkî tutumlar, değerler kabul ettirirler.

e) Gerçeklikte, somut varlık alanında, bir dayanak noktaları olduğu için, ya da, daha doğrusu bir dayanak noktasına malik oldukları ölçüde, ideolojiler tamamen yanlış değildirler. Marks'a göre, ideoloji, hayal ve yalan arasında olduğu gibi; ideoloji, mitos ve ütopya arasında da fark gözetmek doğru olur. İdeolojiler, sınıf hayalleri ihtiva ettikleri, siyasi mücadelelerde apaçık yalanlara yardımcı oldukları halde, mitoslar ve ütopyalar ile ideolojiler arasında bazı ilintiler bulunduğu halde, bu farkı gözetmek gerekir. İdeolojilerin tarihinde, hayal ve aldatıcı tasavvurlar; taşıdıkları, gizledikleri, ortadan kaldırdıkları ya da ortaya çıkarmaya çalıştıkları bilgiler ile iç içedirler.

f) İdeolojiler, bilimsel olmayan soyutlamaları ihtiva ederler. Oysa kavramlar bilimsel soyutlamalardır. Artı değer, mübadele değeri, feodalizm, vs. Fakat ideolojiler, soyutlamaların elle tutulmaz dünyasında kalmazlar. Pratiğe de müdahale ederler. İdeolojiler, pratiğe iki şekilde karışırlar: Zorlama ile ve ikna ederek. Soyut fikirler, kendiliğinden hiçbir iktidara sahip değildirler. Fakat, ekonomik ya da politik iktidarı elinde tutanlar, yaptıkları işleri meşru göstermek için tasavvurlarından faydalanırlar.⁵³

53. Henri Lefebvre, a.g.e. s. 84-88.

"... İdeoloji dışarıdan bakılınca, kapalı ve tutarlı bir sistem gibi görünür. İçeriden ise, imana, inanışa katılmaya verir kendini. Fert ideolojiye bağlanır ve onda kendini bulacağına inanır. Ama, kendini gerçekleştireceği yerde kaybeder, yabancılaşır. Demek ki, ferdi, hayatlarla olan ilişkisinde, ideoloji birtakım gerekler ileri sürmektedir. Ama, bu gerekler, fert tarafından razı olunarak kabul edilmektedir. Eğer, fert, ideoloji uğruna fedakârlık yapmaya yönelmişse, eğer ideoloji ferdin üzerinde müeyyideler uyguluyorsa, fert onları bekler ve talep eder... Demek ki, baskı altında olanların ve sömürülenlerin, boyun eğişini, katlanmasını, rızasını sağlayan şey ideolojidir... İdeoloji, bu ideolojiyi kabul etmeyenleri küçümsemeyi, onları ideolojiye döndürmeyi, ya da mahkum etmeyi mümkün kılar..."⁵⁴

"Marks'a göre, Marksizm bir ideoloji değildir. Marksizm ideolojinin sonunu belirtir. Ve bu sonun gelişini hızlandırır. Marksizm, bir felsefe de değildir. Çünkü, felsefeyi aşar ve gerçekleştirir. Marksizm, bir ahlâk değildir, ama ahlâklar hakkında bir teoridir. Marksizm, bir estetik değildir, ama, eserler, eserlerin şartları, ortaya çıkışları ve yokoluşları hakkında bir teoriyi ihtiva eder."⁵⁵

Anlaşılabileceği üzere, ideoloji, bilimsel ya da bilimsel olmayan bir şeydir, nesnel gerçeğin doğru ya da yanlış yansıması da olabilir. Egemen sınıfların ideolojisi, bilimseldir. Emekçi yığınların ideolojisi ise, bilimden hareket eder. Sömürgeci devletlerin ideolojileri ise, bilimseldir. Sömürge halklarının ideolojileri ise, bilimden kaynaklanır. Bütün bunlara rağmen, ideoloji ile bilim hiçbir zaman birbirine karıştırmamak gerekir. İdeolojiler tutucu ya da ilerici olabilir. Bilimsel ya da bilimsel saptamalardan hareket edebilir. Bu, ideolojinin bilim ile aynı şey olduğunu göstermez. Çünkü, ideolojilere, artık, inanç ve davranış unsuru girmiştir. İnanç ve davranış unsurları, her türlü ideolojiyi katılaştırır. Çünkü, ideolojiler belirli durumlarda, nasıl davranış gösterileceği, nelere inan-

54. Henri Lefebvre, a.g.e. s. 91-97.

55. Henri Lefebvre, a.g.e. s. 103.

lup nelere inanılmayacağı... vs. konularda da kısıtlamalar getirmişlerdir. Bilimde ise, inanç ve davranış unsurlarının hiçbir rolü ve yeri yoktur. Marksizm, aslında; gerek Marks, Engels ve Lenin'in ifade ettikleri, gerekse, günümüzdeki bazı Marksistlerin, örneğın; Henri Lefebvre'in ifade ettiğı gibi, bir ideoloji değildir. Marksizm; doğaya, topluma, insana ve tarihe bir bakış yöntemidir. Ekonomik, toplumsal ve politik güçleri çözümleyiş biçimidir. Değer yargıları, inançlar bilim değildir.

RESMÎ İDEOLOJİ, DOGMATİZM, BİLİM İLİŞKİSİ

Bir toplum çeşitli sınıf ve tabakalardan meydana geldiğine göre, her sınıf ve tabakanın ayrı ayrı ideolojilerinin olması doğaldır. Sömürge olmaktan kurtulan, üretim güçleri ve üretim ilişkileri gittikçe gelişen ve modernleşen toplumlarda, yeni yeni sınıfların ortaya çıkması ve boy atması doğaldır. Bu tür toplumlarda yeni yeni gelişen, güçlenen, boyutlanan işçi sınıfının bir ideolojisi olduğu gibi, burjuvazinin de ideolojisi vardır. Belirli bir halkı veya ulusu veya bölgeyi sömürgeleştiren devletin bir ideolojisi olduğu gibi, sömürgeci ilişkilere karşı koyma, sömürgecilikle mücadele için de bir ideoloji gelişir. Modernleşen toplumlarda, ideolojiler, daima çarpışma halindedir. Bu arada köylülüğün, küçükburjuvazinin ideolojilerinin varlığı da belirtilmelidir. Çeşitli siyasal grupların, grupçukların ideolojilerinin varlığı da bir gerçektir. Fakat, bütün bu ideolojileri etki alanı içinde bulunduran ideoloji, egemen sınıf burjuvazinin veya sömürgeci devletin ideolojisidir. Bunlar şimdiye kadar, kazandıkları çıkarları savunmakta, korumakta, sürdürmektedirler. Yeni çıkarlar elde etmeye çalışmaktadırlar.

Bu ideolojilerden en güçlü olanı egemen ideolojidir. Bu egemen ideolojinin öteki bütün ideolojileri etkileme gücü vardır. Örneğin; Batı toplumlarında egemen güç burjuvazi-

dir. Ve onun ideolojisi de topluma egemendir. Burada ifade edilen güç kavramı, ideolojinin doğruluğu ya da yanlışlığı ile ilgili değildir. İdeolojinin kendisini kitlelere empoze etmek için kullandığı vasıtalarla ilgilidir. Çeşitli devlet olanaklarını, kitle haberleşme araçlarını, denetleyebilen ve kullanabilen bir ideoloji, güçlü bir ideolojidir. Hatta, basın, radyo, televizyon, sinema gibi kitle haberleşme araçlarını, en çok kullanabilen ve en çok denetleyebilen bir ideoloji, en güçlü bir ideolojidir, denilebilir. Egemen ideolojinin ortaya çıkışına, yapısına ve işleyişlerine geçmeden önce, ideolojinin; bilim, teori, doktrin gibi kavramlarla olan ilişkisine yeniden dönmekte yarar vardır.

Daha önceki kısımlarda, teori üzerinde dururken, onun bilimsel ve felsefi diye ayrılabilirliğini ifade etmiştik. Bilimsel teori, olgulara ve olgusal ilişkilere dayalıdır. Tekrar olgular tarafından kanıtlandığı zaman doğru sayılır. Bilimsel teoride, olması gerekenler, idealler, değer yargıları yoktur. Felsefi teori ise, olması gerekenler, idealler, değer yargıları üzerine kuruludur. Bu, idealist felsefi teoridir. Fakat, her iki halde de, teoriler soyut haldedir. Sadece kavramsal sistemlerdir. Bu derece soyut sistemleri, toplumda uygulamanın olanağı yoktur. Bu bakımdan, teorinin canlı kılınmasını olanaklı hale getiren bir yapıya ihtiyaç vardır. Bu yeni yapılara model denir.⁵⁶ İşte ideolojiler teorilerin birer modelidir. İdeolojiler genel olarak toplumlar için ileri sürülürler.

Teoriler dinamikler. Teorilerin, olgularla ve olgusal ilişkilerle sürekli bir bağı vardır. Bu bağ, teorilere esnek bir karakter vermektedir. Teoriler kendi kendilerini yenileyebilmektedirler. Değişip gelişebilme olanaklarına sahiptirler. İdeolojiler ise katılaşmışlardır. İdeolojiler katılaşmış teorilerdir. Statiktirler. Teorilerdeki dinamik yapı, ideolojilerde yoktur.

Teoriler, kitleleri eyleme geçirmek için yetersiz bir yapı-

56. Teori-İdeoloji-Model ilişkileri, Prof. Nusret Hızır tarafından geliştirilmiştir. Prof. Hızır, Mart 1975'deki derslerinde ve daha sonraki derslerinde bu konuya epey ağırlık vermiştir. Bu ders notları yakında yayınlanacaktır. Prof. Nusret Hızır'ın, **Felsefe Yazıları** (Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1976) isimli kitabı ayrı bir kitaptır. Sözü edilen notlar ayrıca yayınlanacaktır.

dadır. Bunun için, ideolojilere gerek vardır. İdeolojiler, mevcut toplumsal koşullara göre, elde edilmeye çalışılan ekonomik ve politik çıkarlara göre teorileri yorumlamakta, kitleleri seferber edebilmektedir. Fakat, ideolojilerde de tutarlılığı sağlayıcı elemanlar aranmakta ve bulunmaktadır.

Ortaçağ'da yaşamış Augustinus'un (354-430) "Tanrı Devleti" isimli eseri teorik bir eserdir. Mutlak krallıklar ise, bu teoriden faydalanılarak üretilmiş birer modeldir.⁵⁷ Bu model, yani, ideoloji, Augustinus'un fikirlerinin uygulanabilme olanağını vermektedir. Nietzsche'nin (1840-1900) "**Zerdüşt Dedi ki**", "**İktidar İradesi**" gibi, teorik mahiyetteki eserleri, Hitler için önemli bir model hazırlamıştır. Hitler'in ideolojisi bu teorilerden kaynaklanmaktadır.⁵⁸ Auguste Comte'un (1798-1857) öncülüğünde gelişen pozitivist anlayışın ve pozitivist teorinin ise, Avrupa'daki özellikle sağa dönük olan sosyaldemokrat harekete modellik ettiği ileri sürülebilir.⁵⁹

Demek ki, ideoloji bir yandan teori ile, bir yandan da uygulama, yani, eylem ile ilgilidir. İdeoloji, teoriyi eyleme geçirme niteliğine sahiptir. O halde şöyle bir sıralama yapabiliriz:

1. x, y, z gibi, ideallerden, değer yargılarından, olması gerekenlerden, çeşitli ekonomik ve politik çıkarlardan meydana gelen bir bilgiler bütünü olsun.

2. Bu bilgilerden meydana getirilecek teori, felsefi bir teoridir. Veya bu bilgiler içinden, olması gerekenleri, idealleri, değer yargılarını atarak sırf olgulara ve olgusal ilişkilere dayalı bir teori yapabiliriz. Bu bilimsel bir teori olur.

3. Böyle bir felsefi teoriyi veya bilimsel bir teoriyi uygu-

57. George Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi I Eski Çağ Orta Çağ**, Çev. Harun Rızatepe, TSİD Ankara 1969, s. 183-190; Mete Tunçay, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi I, Eski ve Orta Çağlar**, SBF Ankara 1969 s. 209-236; Yavuz Abadan, a.g.e. s. 103-108.

58. William Shirer, **Nazi İmparatorluğu, Doğuştan Yükselişi ve Çöküşü I**, Çev. Rasih Güran, Ağaoğlu Yayınevi, 2. bs. İstanbul 1970, s. 161-173; George Sabine, **Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt 3**, Çev. Özer Ozankaya, TSİD, Ankara 1969, s. 267-272; Haluk Ulman, Alman Nasyonal Sosyalist Partisi, **SBFD**, Cilt 12, No. 4 1957, s. 149-152.

59. Güneri Akalın, Ekonomi Politik Açısından Sosyal Demokrasi Hareketinin Değerlendirilmesi, **SBFD** Cilt 28 No. 1-2 1973, s. 211-237.

lama olanağı yoktur. Bunu sağlamak için, teoriye canlılık vermek gerekir. Bu model ideolojidir. İdeoloji, teoriye nazaran daha katı ve değişmezdir. Teori eyleme getirilmek için yorumlanmıştır. Yeni olgular karşısında teoriler her zaman yenilenebilir, değiştirilebilir. Reddedilebilir. İdeolojiler ise değişmezler. Eylemdeki başarı derecelerine göre atılırlar veya yeniden alınırlar.

4. Dördüncü bir basamak ise, ideolojinin uygulanması, yani, eyleme geçirilmesidir. Bu ideolojiyi toplumda uyguladığımız zaman ise, birinci safhada belirtilen iktisadi çıkarlar, değer yargıları, idealler, olması gerekenler elde edilmiş olur.

Görüldüğü gibi, ideolojilerde kapalı bir döngüsellik vardır. İdeolojilerin, yeni toplumsal koşullar ve olgular karşısında, değişmeler karşısında kendilerini yenileyememeleri bundandır.

İdeolojilerde, çoğu zaman, temelindeki teorisine uymayan unsarlar vardır. Bazen ideolojilerin, hangi teorisinin modeli oldukları bile belli olmaz. Teorilerden modele, yani, ideolojilere geçilirken bazı noktalar abartılır, bazı noktalar da ihmal edilir. Böylece, ideolojilerde teorideki esneklikler, değişebilirler yok olur. Katılaşmış, kalıplaşmış bir sistem ortaya çıkar. Burada önemli olan şudur: Önce, belirli bir dünya görüşü ortaya atılır. Sonra da, bu dünya görüşünü gerçekleştirmek ve egemen kılmak için eyleme geçilir.

Teoriler; olması gerekenlere, ideallere, değer yargılarına değil, her zaman gözlemi yapılabilir ve ölçülebilir olgulara ve olgusal ilişkilere dayandığı zaman, bilimsel bir teori elde edilmiş olur. Marksizmin teorisi, bilimsel bir teoridir. Bu teoriden çıkarılan ideoloji ise, öteki ideolojilere nazaran bilimsel bir niteliğe sahiptir.

"... Bilimsel görüşler doğrudan ya da dolaylı olarak, sosyal ilişkilere değindikleri ölçüde incelenen sosyal kuruluşun ideolojisinin başka deyişle o kuruluşun sosyal düşünceleri bütünüünün bir kısmını meydana getirirler. Başka deyimlerle; bilimsel görüşler, kapsadıkları düşünceler, sosyal düşünce karakterinde olduğu, yani; insanların sosyal ilişkilerini doğrudan, ya da dolaylı olarak değerlendirirken dayandıkları düşüncelerden olduğu ölçüde ideolojinin bütünüleyici kısmıdır. Özellikle,

sosyal bilimlerdeki görüşler bu karakterdedir. Bu bilimlerin konusu sosyal ilişkilerdir. Öne sürdükleri sosyal ilişkilere ilişkindir. Ve bu ilişkilerin değerlendirilmesinde, doğrudan ya da dolaylı tarzda etkide bulunurlar. Sosyal bilimlerde, demek ki, belli bir tarz kuruluşta mevcut ideolojinin bir kısmıdır, deriz ki, bunlar ideolojik bir karakterdedir.”⁶⁰

Marksist teori ve buna dayanan ideoloji, olgularla ilişkilerini kesmediği, yeni olguları ve toplumsal koşulları dikkate aldığı ölçüde bilimseldir. Sosyalizmin, değer yargıları ile ilgili yönü de vardır. **Bilimsellik, Marksizmin dayandığı değer yargılarında değildir. Ekonomik ve toplumsal güçleri çözümlenmiş biçimindedir.** Artıdeğer kavramı ile, kapitalizmin çözümlenişinin yapılması, toplumdaki sınıf ilişkilerinin çözümlenmesi, toplumların gelişim doğrultusunun saptanması vs. Marksizmin bilimsel yönüdür. Marksizm doğaya, topluma, tarihe ve insana bir bakış yöntemidir. İnsanların insan oldukları için eşitliği, halkların ve ulusların eşitliği, hakların sınıfların zulüm ve hegemonya yönetimlerine karşı çıkmak gerektiği, gibi önermeler, ideolojik önermelerdir.

“Bilim önce genelin sonra olanın bilimidir... Dileklerle, tutkulara, duygulara, ön yargılara, değer yargılarına ve kişisel çıkarlara bağlı bir ideoloji, nesnel gerçeğin bağımsızlığını giderir. Nesnellik sorunu gerçekliğini kaybeder. Bilimsel bilgi kesin bir bilgidir. Fakat kesin bir sonuç değildir. Şu halde, bilimlerde ilerledikçe kesinlik de değişecektir.”⁶¹

Bilimsel bilgiye ulaşmak için ise, nesnellikten hiçbir zaman ayrılmamak gerekir.

Demek ki, Marksist teorisinin bilimselliği, yeni olgular ve yeni toplumsal koşullar karşısında takındığı tavırdan ortaya çıkmaktadır. Yeni olgular ve yeni toplumsal koşullar karşısında, yeni yeni fikirler üretilmektedir. Marksizmin ortaya koyduğu bilgilerin, yanılmaz, sarsılmaz ve kesin bilgiler olduğunu söylemek, onu bir dogma, bir din haline getirir. Somut durumların, yani, somut koşulların somut tahlili ilkesi,

60. Oskar Lange, **Ekonomi Politik IV. Ekonomi Politikte Akımlar ve Bilimsel Bilgilerin Belirlenmesi**, s. 120

61. Doğan Ergün, **Sosyoloji ve Tarih**, s. 40.

yanılmazlık, sarsılmazlık, kesinlik anlayışı ile çelişen bir davranıştır.

Örneğin, sosyalizmin tek ülkede kurulup kurulamayacağı sorununu ele alalım: 1840 yıllarında, Marks ve Engels, sosyalizmin tek ülkede kurulamayacağını belirtiyorlardı. Kapitalizmin o zamanki koşullarını tahlil eden Marks ve Engels, böyle bir sonuca varıyorlardı.⁶²

Fakat, 1920'lerde, Lenin ve Stalin, Rusya'da Sosyalizmin kurulabileceğine karar verdiler. Dünyadaki tekelci kapitalizmin tahlili sonucunda, böyle bir düşünceye ulaştılar. Bu sırada, Zinovyev, Troçki ise; Marks'a ve Engels'e dayanarak, tek ülkede sosyalizmin kurulamayacağını, Avrupa'da devrim gerçekleşmeden, Rusya'da kurulan sosyalizmin yaşayamayacağını ifade ediyorlardı. Lenin ise, bu tür kişileri dogmatik olmakla suçluyordu. Burada, özellikle; koşullar değişince, sonuçların da değişebileceği konusu üzerinde duruyordu. Somut koşulların somut tahlilini öneriyordu.⁶³

Önemli sorunlardan biri de, "Sürekli devrim" üzerinedir. Lenin, bu konuda da bolşevikleri suçlayan; Kautsky, Hilferding, Martov, Çernov, Hilkit, Lange, MacDonald, Turati gibi sosyalistleri de dogmatik olmakla suçlamaktadır. Bunlar da, Marks ve Engels'in 1840'larda ortaya attıkları fikirlere sıkı-

62. Marx-Engels, **Komünist Manifesto**, Çev. Süleyman Aslan, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976; Jacques Docloc, **Birinci Enternasyonal**, Çev. Ö. Ufuk, Öncü Kitabevi, s. 13-40.

63. Stalin, **Leninizmin İlkeleri**, Çev. Muzaffer Kabagil, Sol Yayınları, 2. bs. Ankara 1974, s. 159-173; Isaac Deutscher, **Stalin Cilt I**, Çev. Selahattin Hilav, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1969, s. 328-425; Isaac Deutscher, **Troçki, Cilt II**, Çev. Rasih Güran, İstanbul 1970, s. 7-86; Troçky, **Hayatım**, Çev. Müntekin Ölçmen, Köz Yayınları, İstanbul 1975, s. 509-526.; **SBKP Tarihi**, Aydınlık Yayınları, 2. bs. İstanbul 1975, s. 276-302; Bertran Wolf, **Devrim Yapan Üç Adam**, Çev. Ünsal Oskay, TSİD Ankara 1969, s. 705-729; Henri Lefebvre, **Lenin'in Hayatı, Filozofik, Ekonomik ve Politik Düşüncesi, Cilt II**, s. 444-449; Lenin'in bazı kişileri dogmatiklikle suçlaması hakkında ise bk. Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, Sol Yayınlar, 2. bs. Ankara 1975, s. 100-109; Lenin, **Ne Yapmalı**, Çev. M. Kabagil, Ankara 1968, s. 11-38; Lenin, **Revizyonizme, Oportünizm ve Dogmatizme Karşı I**, Çev. Yavuz Çağlar, Odak Yayınları Ankara (tarihsiz) s. 45-72.

sıkıya sarılarak, 1910 yıllarındaki bir somut durumu çözümlemeye çalışmaktadırlar. Lenin ise, somut koşulların somut tahlilini yaparak, 1840'larda ifade edilmiş fikirlere, günün koşullarında canlılık verdiğini belirtmektedir.⁶⁴

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, Marksizmin teorisini geliştiren, onu bilim yapan temel unsur, somut koşulların somut tahlilidir. Bu bakımdan Marksizmin bilimi her türlü katılığa karşıdır. Örneğin, Rusya'da Stalin döneminde, "Asya Üretim Biçimi" kavramının yasak edilmesi,⁶⁵ konuşulmaması, Marksizmin bilimsel teorisinin katılaştırılmasına sebep olmuştur. Üretim biçimlerinin aşamalı gelişmesinde, "Asya Üretim Biçimi" kavramının şemadan çıkarılması, ille de şemaya göre düşünmek zorunluluğu, bilgi üretimini de kısıtlamıştır.

Bilimi geliştiren en önemli etken, somut koşulların somut tahlilidir. Bu ise, örneğin; 1920'lerde Rusya'da geçerli olmuş bazı bilgileri, günümüz koşullarında, herhangi bir yerde uygulamamak demektir. O günkü koşullarda geçerli olmuş bilgilerin, doğrulanmış bilgilerin, bugün de geçerli sayılması, doğrulanması anlamına gelmez. İşçi sınıfının hiç teşekkül etmediği sömürge ülke veya bölgelerde, işçi sınıfı fiili öncülüğünde hareketler önermek, somut koşulların somut tahlilini yapmamak demektir. Yine bunun gibi, altyapı, üst-yapı arasındaki ilişkiler üzerinde de dikkatle durulması gerekir. Üstyapının altyapı tarafından biçimlendirildiğini söylemek yetersiz kalmaktadır. Üstyapı kurumlarının, örneğin ideolojilerin de alt yapı ilişkilerinin gelişmesini nasıl etkilediği dikkatle ortaya konulmalıdır.

64. Stalin, **Leninizmin İlkeleri**, s. 119-121; Henri Lefebvre, **Lenin'in Hayatı, Filozofik, Ekonomik ve Politik Düşüncesi**, s. 460-470,

65. Asya Üretim Biçimi Hakkında bk. Marx, **Kapitalizm Öncesi Ekonomik Şekilleri**, Sol Yayınları, Ankara 1966; Chesnaux ve arkadaşları, **Asya Tipli Üretim Tarzı**, Çev. İvrem Keskinoglu, Ant Yayınları, İstanbul 1969, Önsöz (Selahattin Hilav) s. 10-12; Maurice Godolier, **Asya Tipli Üretim Tarzı**, Çev. Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınları, İstanbul 1966; Selahattin Hilav, **Asya Tipli Üretim Tarzı**, Eylem, Mart 1965; Sencer Divitçioğlu, **Asya Tipli Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu**, İÜİF. İstanbul 1969; Muzaffer Sencer, **Osmanlı Toplum Yapısı**, Ant Yayınları, İstanbul 1969; Oya Sencer, **Asya Tipli Üretim Tarzı ve Bir Tuzak**, Ant, Sayı 3, Temmuz 1970, s. 70-84.

Şemalara göre düşünmeye çalışmak, insanı dogmatik yapar. Dünyanın herhangi bir yerinde, bu şemalardaki süreçlere uygun gelişmeler göstermeyen toplumlar bulunabilir. Genel doğruların, dünyanın her yerinde, şemalardaki gibi, aynı şekilde süreçler göstermesi beklenemez. Özel durumların çok farklı özellikler gösterdiğini, genel durumlara nazarar çok farklılaşmış olduğunu unutmamak gerekir. O halde, özel durumların genele nazaran ne kadar farklılaşma gösterdiğini, bu farklılaşmanın nedenlerini yeniden yapılacak incelemelere göre anlayabiliriz.

İdeolojiler, belirli bir zaman ve mekân boyutu içinde, belirli toplumlar için ortaya atılırlar. Fakat, daha sonraları bu ideolojiler, başka toplumlar tarafından da ithal edilip uygulanabilir. Böylece, esas ideolojinin taklitleri diyebileceğimiz ideolojiler ortaya çıkar. Bunlar, ikinci üçüncü dereceden ideolojilerdir. Örneğin; Batı Avrupa toplumlarının tarihsel bir süreç içinde, kendi özel yapıları için ortaya çıkardıkları kapitalist sistemin ideolojisi, Avrupa dışındaki ülkelerde veya geri bırakılmış olan ülkelerde, başka biçimlerde uygulanmaktadır. Yine, Batı Avrupa ülkelerinde, kapitalizmin üstyapı kurumları olarak oluşan ve ideoloji olarak isimlendirilen bütünsel istemler, üçüncü dünya adı verilen bazı ülkelerde bambaşka biçimlerde uygulama olanakları aramaktadır. Batı Avrupa toplumlarında, kapitalizmin üstyapı kurumları olarak ortaya çıkan bütünsellik içinde, insan hakları, kamu hürriyetleri, eşitlik, demokrasi gibi fıkırlar burjuva demokratik anlamda çok önemli olduğu halde, bunları taklit eden toplumlarda, bu fıkırlara zaman zaman hiç önem verilmemektedir.

Aynı şekilde, komünist partilerinin iktidarda bulunduğu; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti, Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti, Arnavutluk, Doğu Avrupa ülkeleri ile bunlar dışındaki ülkelerde, komünist ideolojide de farklı uygulamalar görülmektedir. Özellikle, üçüncü dünya diye bilinen bazı ülkelerde, bu ideoloji temel dayanağı olan teorilerden tamamen koparılmış bir şekilde uygulanmaktadır.

Örneğin; “Arap Sosyalizmi” veya “Baasçılık” olarak bilinen fikir gelişiminin, hem kaynağı hem de hedefi **Arap Ulu-**

sal Birliği'ni geliştirmektir. Sosyalizmin temelinde duran, sosyal eşitlik anlayışı, bu tür bir ideolojinin uygulanmasında, ikinci,  planda yer almaktadır. Yine, bu tür ideolojileri uygulayan ülkeler; dış dünyaya karşı, çok radikal, dönüşümcü göründüğü halde; ite, koyu bir askeri diktatörlüğün uygulayıcısı olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumun sosyoekonomik yapısı konusunda, dönüşümcü, radikal tedbirler getirici rolleri yoktur. Ortadoğu'da bu tür siyasi ideolojileri kullanan hkmetler, dünya kamuoyunda, kendilerine 'sosyalist' veya 'sosyalist benzeri' bir görünüm vererek, ite uyguladıkları antisosyalist, ırkçı ve sömürgeci eylemlerini gizlemeye çalışmaktadırlar. (*)

Burada belirtilmek istenen kapitalist sistemlerin her ülkenin somut koşullarına göre uygulanacağı şeklindeki genel doğru değildir. Kapitalist veya sosyalist sistemi uygulamaya çalışan  dünya ülkelerinde, kapitalist veya sosyalist uygulamanın, temelindeki teorisinden oldukça önemli bir kopukluk göstermesidir. Halbuki, bu sistemlerin ortaya çıktığı ülkelerde böyle bir kopukluk söz konusu değildir.

Türkiye'de uygulanan Kemalist ideolojinin teorik kaynakları, Fransız Devrimi'nde rol oynayan Rousseau'nun düşüncelerine kadar gider. Fakat, 19. y.y. sonlarından itibaren Osmanlı aydınlarını etkileyen esas fikir akımı pozitivizmdir. Pozitivizm, Fransız sosyoloğu A. Comte (1789-1855) tarafından bimlendirilmiş, toplumsal ve siyasi bir felsefedir. Pozitivizm aslında, gelişen kapitalizmin gereklerine göre oluşturulmaya çalışılan, sağa dönük bir felsefedir. Bu görüşe göre bilim, sadece, duyularımızla algıladığımız, deney ve gözlemlerin konusu olan olgularla uğraşır. Bu olgular, ancak başka olgularla açıklanabilir. Kavramlar gerçekdışıdır. Nesnelerin bızatıhı kendileri de bilinemez. Bu bakımdan, zaten bilinemeyen ve bilinemeyecek olan şeyler de, bilim konusu dışındadır. Demek ki, pozitivist görüş, olguları duyumla-

(*) Burada Arap Ulusal Birliğinin teşekkülü üzerinde durmak önemli bir sorundur. Arap "Ulusal Birliği" için gayret gösterilmesi elbette ilerici bir tutumdur. Bu bakımdan eleştiri yapılan konu bu değildir. Eleştirilen ve mücadele verilen konu: Arap Ulusal Birliği'nin geliştirilmesi maskesi altında, Kürt uluslaşmasının parçalanması ve geciktirilmeye çalışılmasıdır.

ra indiriyor. Nesnel gerçeği reddediyor. Nesnel gerçeğin bilinemeyeceğini söylüyor. Etrafınızda olupbiten olgular, ne ruhçulukla ne de maddecilikle açıklanabilir, ancak başka olgularla açıklanabilir diyerek, gözleme ve olgulara önem vermekteyse de; nesnel gerçeğin bir bütün olarak kavranamayacağını ileri sürmektedir. Bu da bir tür idealizmdir.

O halde, pozitivizm bilimciliği savunduğu halde bilinemezcidir. Yani, "agnostik"tir. Nesnel gerçeği inkâr ederek, bilgiyi insanın bilincine indirger. Bu bakımdan idealisttir. Nitekim, tarih boyunca insanın bilgilenme safhalarını gösteren "üç hal yasası"nda bu idealizmi görmek mümkündür. Teolojik olarak isimlendirilen **birinci halde**, insanlar olayları, üstün iradelerin yönettiğini sanıyordu. Fakat bu üstün iradeler insan iradelerine benziyordu. Üç hal yasasının **ikinci safhası** ise, metafizik olarak isimlendirilmektedir. Bu safhada insanlar kendilerine ve kendi iradelerine benzettikleri tanrılar yerine, daha soyut kavramlar koydular. Olayları bu soyut kavramla açıklamaya çalıştılar. Üç hal yasasının **üçüncü safhası** ise, pozitiftir. Burada ise, olgular gözlemlere, deneylere dayanılarak inceleniyor. Ve yine gözlem ve deneye dayanan başka olaylarla açıklanıyor.

Pozitivistlere göre, insanlık, ruhçulukla (spiritüalizm) ve maddecilikle (materyalizm) uğraşarak boşuna vakit kaybetmiştir. İnsanlık, bu iki bilinmezin ikisine de sırt çevirmelidir. Üçüncü yol olan pozitivizmde yürümeli ve bu yolda karar kılmalıdır. İnsanlar, sadece, gözleri ile görebildiği, elleri ile tutabildiği olguları ve şeyleri incelemekle yetinmelidir.

Pozitivizme göre;

Tarih boyunca, bilim de, bu üç safhayı geçirmiştir. Her bilim kendisinden önceki bilimlerden etkilenmektedir. En karmaşık bilim olan sosyolojiyi metafizikten, ancak, pozitif bilim kurtarabilir. Tarihsel olaylar da, biyolojik olaylardaki zorunluluğun aynı olan bir zorunlulukla birbirlerini doğrular. Pozitif bilimden başka bilim yoktur. İnsanlığa, insan sevgisinden doğan yeni bir insanlık dini gereklidir. Bu din hiçbir insanüstü varlığa dayanmamalıdır. Pozitif olan bu din, teolojiye olduğu kadar metafiziğe de sırt çevirmelidir. İnsanlık dini, nereden geldiğimizi, nereye gideceğimizi düşünmemelidir. Hayatımızı daha iyi yaşanır bir hale getirmek için

çalışmalıdır. Bunun yolu da, birbirimizi sevmek ve birbirimiz için yaşamaktır. "İnsanlığı bir insanı sevdiğiniz gibi seviniz."

Görüldüğü gibi pozitivism, olgu, gerçek, deney gibi kavramlardan sözetmekle beraber, sonuçta idealist bir saplantı içine girmektedir. Bilimciliğe çok önem verdiği halde, nesnel gerçeği bilinemez saymakla bilime karşı durmaktadır. Pozitivistler, ne materyalist, ne de idealist olduklarını, fakat ampirik olay ve olguları incelemekle yetindiklerini, bilim adamı olduklarını söylerler. Oysa bu sözler idealizm ile aynı kapıya çıkmaktadır. Pozitivistler, nesnel gerçeğin bilim tarafından kavranamayacağını söylemekle, maddi alemden kopmakta, kendi bilinçleri içine kapanmaktadır. Nitekim pozitivism sonunda, açık ya da gizli idealizmin zorunlu sonucu olan, öğütçülüğe varmaktadır. İnsanlara, insanlık dinî, idealizmi (*) ve sevgi saygıyı öğütlemeaktadır. ⁶⁶

(*) Burada söz konusu olan idealizm, felsefi idealizmdir. Ahlâki idealizm değil. Ahlâki idealizm, değer yargılarına, normlara dayanır, daha çok günlük yaşantıdaki davranışlarla ilgilidir. Felsefi idealizm ise, bir düşünce yöntemidir. Metafiziktir. Felsefi idealizm, bilinci ve düşünceyi esas sayar. Maddenin bundan sonra geldiğini söyler. Yani, maddenin düşünceden türediğini belirler. Felsefi materyalizm ise, bilincin madde tarafından şekillendirildiğini ifade eder. Felsefi bakımdan materyalist olan bir kişi, ahlâki bakımdan idealist olabilir. Felsefi bakımdan idealist olan birçok kişinin, ahlâki bakımdan materyalist olmaları gibi. (Bu konu ile ilgili olarak bakınız: Politzer, **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, s. 21 vd; s. 34-35)

66. Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul 1967, s. 273-276; Auguste Comte'un öğretisi ve pozitivism hakkında bk. Auguste Comte, **Pozitif Felsefe Dersleri**, Çev. Ümid Meriç, Sosyoloji Dergisi 19-20, 1964-1966, s. 213-258; Hans Freyer, **Sosyolojiye Giriş**, Çev. Nermin Abadan, SBF Ankara 1957, s. 45-52; Hans Freyer, **İçtimal Nazariyeler Tarihi**, Çev. Tahir Çağatay, 2. bs, DTCF Ankara 1968, s. 33-55 ve s. 241-248; Z. Fahri Findikoğlu, **İçtimaliyat 2. Cilt Metodoloji Nazariyeleri**, İÜİF İstanbul 1962, s. 235-305; Doğan Ergün, **Sosyoloji El Kitabı**, s. 36-43; Barlas Tolan, **Toplum Bilimiye Giriş**, Kalite Matbaası, Ankara 1975, s. 11-15; Cavit Orhan Tütemgil, **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metot**, 3. bs. İÜİF İstanbul 1975, s. 50-55; Hamide Topçuoğlu, **Hukuk Sosyolojisi Dersleri**

Pozitivist bilginin özelliği, sadece bugünün, bugünkü mevcut durumun bilgisi olmasıdır. Oguların ve olgusal ilişkilerin betimleme ve açıklamalarını, bugünkü görünüşlerine göre yapmaktadır. Böyle olunca, örneğin; toplumsal bilimlerin tarihsel olma özelliği gözden uzak tutulmaktadır. Bugünkü olgulara ve olgusal ilişkilere, geçmişin etkileri belirtilmemektedir. Ayrıca, pozitivist bilgi, gelecek hakkında da hiçbir öngöründe bulumamaktadır. Sadece bugünkü olguları saptamakla yetinmektedir. Olguların sadece dış görünüşleri ile uğraşıp, onlara hayatîyet ve canlılık veren iç çelişmeler ile, bu çelişmelerin çözülmesi ile uğraşmamaktadır.⁶⁷

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, pozitivism, son tahlilde sağa dönük olan bir görüştür. 1830, 1848 ihtilallerinin, Avrupa'yı kasıp kavurduğu bir zaman süreci içinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu zaman sürecinin en önemli özelliklerinden biri, materyalist dünya görüşünün kök salmasıdır. Yeni bir güç olarak gelişen ve gittikçe kuvvetlenen işçi sınıfının görüşü haline gelmesidir.

(**Sosyoloji Açısından Hukuk**), 2. bs. AÜHF Ankara 1963, s. 429-473; Tarık Özbilgen, **Eleştirel Hukuk Sosyolojisi Dersleri**, Cilt 1, İÜHF İstanbul 1971, s. 455 vd.; Necip Aslan, **Çağımızı Hazırlayan Düşünce**, Varlık Yayınevi, İstanbul 1967, s. 141-154 ve 222-235; Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Selçuk Yayınları, İstanbul 1966, s. 200-230; Alfred Weber, **Felsefe Tarihi**, Çev. Vehbi Eralp, 3. bs. Remzi Kitabevi, İstanbul 1964, s. 396-405; Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1967, s. 557-565; Emre Kongar, **Toplumsal Değişme**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s. 71-78; Adnan Adıvar, **Tarih Boyunca İlim ve Din**, s. 421-432; Auguste Comte, **Pozitivizm İlmihali**, Çev. Peyami Erman, İstanbul 1952; Nurettin Şazi Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, İÜEF İstanbul 1956, s. 144-159, 159-175; Nurettin Şazi Kösemihal, **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971, s. 19-27; Ziya Gökalp, **İçtimaiyat: Fransız Sosyolojisi ve Emile Durkheim**, **Küçük Mecmua**, Cilt 1, Sayı 20, 1338, s. 11-15; Ziya Gökalp, **Garb Meselesi**, **Küçük Mecmua**, Cilt 1, Sayı 25. 1338 ve daha sonrakiler; Ziya Gökalp, **Avrupa'daki İçtemai Buhranın Sebebi**, **Küçük Mecmua**, Cilt 1, Sayı 31, s. 13-14

67. Nusret Hızır, **Pozitivizm Adı Üzerine**, **Felsefe Yazıları**, s. 281-286.

Kemalist ideolojinin fıkırsel dayanaklarının, pozitivist görüş olduğu ileri sürülmektedir.⁶⁸

"... Atatürk'ün fikir sisteminin temelinde 'pozitivist bir espri'nin varlığını ileri sürerken, Atatürk'te 'ilim' kavramının temel kavram olması niteliğine dayanıyoruz." ⁶⁹

"... Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için, en hakiki mürşit ilimdir. İlim ve fennin haricinde, mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakika-sındaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip etmek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sene evvel bugün aynen tatbikata kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir."⁷⁰

Burada, Mustafa Kemal'in belirttiği, "ilim" kavramı üzerinde önemle durmak gerekir. İlim kavramı, Osmanlı İmparatorluğu'nda İslami ilimler anlamında, yani; fıkıh, kelam, hadis vs. anlamında kullanılmaktadır. Batı tekniği, Batı ilmi azçok tanınmaya başladıktan sonra ise, bunlar; "fen" kelimesi ile ifade edilmeye çalışılmıştır.⁷¹ Yukarıda, pozitivism üzerinde dururken, onun, teolojiye, yani; dini düşünceye ve metafiziğe karşı çıktığını, gözleme dayalı bir bilim düşünce-sini egemen kılmaya çalıştığını belirtmiştik. Avrupa'da geli-

68. Taner Timur, **Türk Devrîmlî Tarihi Anlamı ve Felsefî Temeli**, SBF, Ankara 1968, s. 112-117; Taner Timur, **Türk Devrîmlî ve Sonrası, 1919-1946**, Doğan Yayınevi, Ankara 1971, s. 127-142; Doğan Avcıoğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi III**, İstanbul 1974, s. 1351 vd.; Mete Tunçay, **Doğmatizm**, a.g. tebliğ, s. 3 vd.; Bahri Savcı, **Atatürkçü Demokrasi ve Bilim Politikası**, SBFD, Cilt 27, Sayı 3 (Cem Sar'a Armağan) s. 458.

69. Taner Timur, **Türk Devrîmlî**, s. 114-115.

70. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)**, 2. bs. TİTE, Ankara 1959, s. 194 (22/9/1924 tarihli nutuk)

71. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt II, MEB İstanbul 1971, s. 52-57; Taner Timur, **Türk Devrîmlî**, s. 116; Taner Timur, **Türk Devrîmlî ve Sonrası**, s. 139.

şen bu pozitivist düşünce; Osmanlı İmparatorluğu'nda, Genç Osmanlılar ve Jön Türkler; Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ise, Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından önemle üzerinde duruldu.

Bu düşüncenin özellikle Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından önemle üzerinde durulmasının nedeni, iki yönden önem taşıması idi. **Birincisi**, sözüm ona pozitivist görüş, ilim anlayışını temel yapıyordu. İlim ise, evrenseldir. İlim evrensel bir sistemdi, ilmin vatanı olamazdı. Dolayısıyla pozitivistizmin alınıp uygulanması taklît sayılamazdı. **İkinci si ise**, pozitivistizmin, kilise ile ilgili bir görüş olmaması idi. Kilisenin düşüncelerini reddetmesi idi. Pozitivistizm, laik bir görüş idi. Bu ise, toplumun laikleşmesini isteyen Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından önemle üzerinde durulan bir husus idi.

“... Bu noktada iki şey söylüyorum: Biri Türk batıcılığının pozitivist olduğu, öteki pozitivistizmin dogmatizmi içerdiği. Bizim batıcılığımızın, özellikle İttihat ve Terakki ileolojisinin bir devamı olarak görünen, Kemalizmin pozitivistliği benim fikrim değildir. Fikir tarihçilerimiz çoktan bu tanımlamada birleştiler. Batı düşüncesinin mutlaka pozitivist olması gerekmez elbette. Fakat pozitivistizmin, Batıda 1789 öncesinin akıl ve aydınlanma çağlarının meşru çocuğu olduğunu, onların iyimser akla inançlarını sürdürdüğünü, bizim de siyasal ve toplumsal yapımız gereği, özellikle 1789'u hazırlayan düşüncelerden etkilendiğimizi, unutmayalım. Dinden, böyle bir kesin metafizik düşmanı programa geçmek, eskilere pek zor gelmiş olmamalı. Öyleki, terminolojinin bile değişmesi gerekmemiş, yalnız bazı kavramlara yeni yorum getirilmiştir. Din yerine bilime inanılmıştır. Atatürk'ün 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir' sözünü ele alalım. Burada **İlim** yeni bir terim değildi. Dinbilimi demekti. Onun için böyle söylendiğinde, çarpıcı bir yanı yoktu. Sanki dinin üstünlüğü bir kez daha açıklanmış oluyordu. Aynı sözdeki, irşat etme terimine de dikkatinizi çekmek isterim. Ayrıca 'aydın' diye çevirdiğimiz, 'münevver' terimi de, bu yönden son derece ilginçtir. Batı dillerindeki zeka adamının yanında,

bizim tanrısal ışıkla aydınlanmış adamımız buram buram din kokar.”⁷²

Demek ki, batılılaşma laik bir İslamlık olarak ileri sürülmektedir. Yukarıda pozitivistizmin de laik bir insanlık dini geliştirmeye çalıştığını ifade etmiştik.

“... Memleket ve milletin hayat ve atisine olan muhabbet ve hürmetimden dolayı huzurunuzda bir noktayı izaha mecburum: Vatandaşlar, vatandaşımızı, herhangi bir şahsı istediğiniz gibi sevebilirsiniz. Kardeşiniz gibi, arkadaşınız gibi, babanız gibi, evladınız gibi, sevgiliniz gibi sevebilirsiniz. Fakat, bu sevginizi, milli mevcudiyetinizi, bütün muhabbetinize rağmen herhangi bir şahsa, sevdiğinize vermeye neden olmamalıdır.”⁷³

Bu tür sevgi ve saygı öğütlerinin, pozitivistler tarafından da ileri sürüldüğünü yukarıda görmüştük.

Mustafa Kemal “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” diyerek iki şeyi ifade etmeye çalışıyor: **Birinci olarak**, resmi İslam anlayışını, yani, devlet tarafından organize edilen “gerçek İslam”ı savunuyor. Gerçek İslama karşı imanlı ve akılcı bir tavır takınıyor. Hayatta en hakiki mürşidin ilim olması budur. Buna karşılık devlet örgütünün dışında, yani, resmi İslam anlayışının dışında gelişen tarikatçılığa, şeyhliğe, derişliğe, tekkelere vs. savaş açıyor. Bin yıldır, ikibin yıldır uygulanan akıl dışı sistemler de budur. **İkinci olarak ise**, İslami ilimler ile fen’i yani, gerçek bilimleri bir arada, birlikte kullanıyor. Bunların birbirleri ile çelişmediğini, birbirlerini bütünlediğini belirtmeye çalışıyor.

Burada üstünde durmaya çalıştığımız önemli nokta şu: Avrupa’da 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren gelişmeye başlayan, pozitivist teoriler, Osmanlı İmparatorluğu’nda, Genç Osmanlılar tarafından aynen uygulanamadı. Pozitivist teori olduğu gibi alınmadı. Bu konuda pozitivistizm adına geliştirilmeye çalışılan düşünceler, temeldeki teorik dayanak-

72. Mete Tunçay, a.g. tebliğ. s. 3.

73. Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), s. 195 (22/9/1924 tarihli nutuk)

larından epeyce kopuktur.⁷⁴ Kemalist ideolojinin ise, hangi teorisinin modeli olduğu bile belli değildir. Aslında, pozitivist teorilerden kaynaklanmaktadır. Fakat, Türkiye'de uygulanan Kemalist ideoloji, pozitivizmin teorik kaynaklarına oldukça ters düşmektedir. Çoğu zaman, pozitivist teorilerle, arasında ilgi kurmak bile zorlaşmaktadır.

Pozitivistler, nesnel gerçeği reddetmekle; onun bilinmeyeceğini söylemekle; elle tutulunun ve gözle görülenin ötesinde hiçbir şeyin araştırılamayacağını ve bilinmeyeceğini bildirmekle beraber; olgulara, gözlem ve deneylere önemli yer vermektedirler. Gözle görülenin ve elle tutulunun bilime konu olacağını bildirerek, somutu kabul etmektedir. Yani, varlık alanı olarak gerçeği kabul etmektedir. Kemalist ideoloji ise, daha nesnel gerçeğe varmadan; olayın, olgunun, şeyin bizzat kendisini reddetmektedir. Somutu reddetmekte, inkâr etmektedir. Yani, varlık alanı olarak gerçek inkâr edilmektedir (*)

Kürt olgusu, 1923'lerden itibaren inkâr edilmiştir ve yok sayılmıştır. Kürt isimli bir ulusun varolmadığı, tarihte böyle bir halkın yaşamadığı, bu isimle bilinen halkın Türk olduğu, Türk olduğu için de mutlu oldukları, Kürtçe diye bir dilin bulunmadığı, bu dilin Türkçe'nin bir şivesi olduğu, Kemalist ideolojinin temel hareket noktalarından biridir. Kemalizm, bu görüşlerini hem fikir planında, hem de eylem planında etkin bir şekilde geliştirmekte ve uygulamaktadır. Kemaliz-

74. Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi I**, s. 200-230; Şerif Mardin, **Genç Türklerin Siyasal Fikirleri**, (1895-1908), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1964, s. 225-230; Şerif Mardin, **Tanzimat'tan Sonra Ayrı Batılılaşma, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar** (Editörler; Tümtürtekin, Mansur, Benedict) İTEF, İstanbul 1971, s. 411-458; Tarık Özbilgen, **Batılılaşma Problemi Üzerine Bir Uygulamalı Sosyoloji Denemesi**, İÜHFD, Cilt 34. Sayı 1-2, 1969, s. 415-512.

(*) Burada amaç, Kemalist ideolojinin, özelliklerini belirtmek değildir. Kemalist ideolojinin, toplumsal süreçte, nasıl egemen bir ideoloji haline geldiğini belirtmek de değildir. Vurgulamaya çalıştığımız nokta, Kemalist ideolojinin, Kürt sorununa bakış yönüdür. Kemalist ideolojinin özellikleri, egemen bir ideoloji haline gelişi, Kürt sorununa bakış açısının anlamı, ilerideki çalışmalarda ele alınacaktır.

min bu görüşleri; üniversitelere, yargı organlarına, siyasal partilere, sendika ve derneklere, çeşitli kamu kuruluşlarına empoze edilmiş ve kabul ettirilmiştir. Örneğin; üniversiteler, özellikle toplumsal bilimler bölümleri böylesine yalana ve inkâra dayalı bir ideolojiyi (*) yapan ve yayan kurumlar haline gelmişlerdir. Üniversiteler, böylesine yalana dayalı ve inkâr üzerinde geliştirilen bir ideolojiyi meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Aşağı yukarı, öteki kurumların durumları da böyle. Devlet ise, askeri ve idari sistemi ile, eğitim sistemi ile, kitle haberleşme araçları politikası ile, bu ideolojiyi aktif olarak uygulamakta ve gereklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu ideolojiyi gerçekleştirmek için, her türlü gayret göstermektedir. Bu ideolojiyi gerçekleştirmek için her türlü vasıta mübahdır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yeniçeri Ocakları'nı hatırlatan, Yatılı Bölge Okulları ile, Kürt çocuklar, özlerinden koparılarak asimile edilmeye, köleleştirilmeye çalışılmakta; radyo, televizyon gibi araçlar da, bu işi bütün Kürt toplumu çapında gerçekleştirme amacını gütmektedirler. Devlet, idare sistemi ile, ordusu ile, bu ideolojiyi benimsemeyenleri, yani Türkleşmeyi benimsemeyenleri, Kürt kalarak yaşamını sürdürmek isteyenleri, çeşitli biçimlerde horlamaktadır. Kemalizm, Kürtlerin mutlu olmalarını, Türkleşme koşuluna bağlamıştır. Kürt kalarak mutlu olmak isteyenlerin üzerlerinde ise, ağır bir baskı politikası sürdürülmektedir.

Kemalist ideoloji, Türkiye'nin sosyoekonomik temeli üzerinde, ekonomik menfaatler çerçevesinde oluşan ve kaçınılmaz olan sınıflaşmayı da reddederek, Türkiye'nin "sınıfsız ve zümresiz" bir toplum olduğunu söylüyor. Bu da maddi gerçeğin ve sosyal olgunun reddidir.

Görüldüğü gibi, Kemalist ideoloji, varlık alanı olarak gerçeği inkâr eden ve yalana dayanan bu hal ile, pozitivizmin teorik temellerinden son derece uzaktadır. Hem "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir" demiş, hem de gerçek bilimlerin temelinde duran, olguları, yani, varlık alanını yok sayarak, reddederek bilim düşmanı bir tavır içine girmiştir. Çünkü, dogmatizmi bilime egemen kılarak, belirli konularda

(*) Bakınız: Sayfa: 42deki (*) dipnota.

fikir üretme olanağını ortadan kaldırmıştır. Normatif tedbirlerle fikir üretilmesini yasaklamıştır. Kemalist ideolojinin çözümlemesini, ileride etraflı bir şekilde yapacağız. Bu arada, üniversite, yargı organları gibi, “özerk kurumlara”, bu ideolojinin nasıl benimsetildiğini; onların da bunu, tartışılmaz tek gerçek olarak nasıl benimsediklerini yine anlatmaya çalışacağız. Burada kısaca Kemalist ideolojinin resmi ideoloji olduğunu, egemen ideoloji olduğunu belirtmekle yetinelim.

Kemalist ideoloji, başta, asker-sivil Türk küçükburjuvazisinin ideolojisi. Daha sonraları, Türk burjuvazisi ve gelişen Türk tekelci sermayesi de, bu ideoloji ile bütünleşmiştir.

Kemalist ideoloji, Kürt olan sınıf ve tabakalara genel olarak uzak bir ideolojidir. İdeolojinin, Kürt halkına karşı baskı yöntemleri ile benimsetilmeye çalışılması, bu uzaklıktan dolayıdır. Merkezî otoritenin 37-38 senedir, yani Dersim direnmesinden sonra, yaratıp ayakta tutmaya çalıştığı, ajan edip kendine bağladığı, mahallî istihbarat örgütlerinde kullandığı, zaman zaman da parlamenter olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne soktuğu tutucu sınıfların, yani, toprak ağalarının, şeyhlerin, seytitlerin, aşiret reislerinin bile bu ideoloji ile bütünleştikleri söylenemez. 1938'lerden önce ise, Kürt egemen sınıflarının Kemalist ideolojinin uygulamalarına karşı mücadele halinde olduğunu biliyoruz.

Kemalist ideoloji egemen bir ideolojidir. Türkiye'deki bütün sınıf ve tabakalar üzerinde egemendir. Başta küçükburjuvazi olmak üzere bütün egemen sınıf ve tabakalar tarafından savunulmaktadır. Kemalist ideoloji, üniversiteler, yargı organları, mahkemeler, siyasal partiler, dernekler, sendikalar, kitle haberleşme araçları üzerinde kesin bir egemenlik kurmuştur. Bu ise, bilim yöntemi bakımından son derece büyük bir tehlike yaratmaktadır. Çünkü, ideoloji, toplum üzerinde ve toplumsal kurumlar üzerinde bu derece ağır ve etkin bir egemenlik kurunca, gelecek, artık, ideoloji açısından ve ideoloji aracılığı ile yorumlanmaya çalışılmaktadır. Mademki ideoloji, Kürt unsurunu kabul etmiyor, böyle bir unsur yok, gelecekte de olmaz. Olamaz, olmamalıdır. Eğer “Kürdüm” diyenler olursa, bunlara karşı mücadele etmek kaçınılmaz bir görevdir. Olmayan bir şeyi yaratmaya çalışanlara karşı mücadele edilir. İdeoloji, egemen ideoloji olup,

toplum ve toplumsal kurumlar üzerinde egemenlik kurunca, artık, geçmiş de, bu ideolojiye göre yeniden inşa edilmektedir. Mademki, günümüzde egemen ideoloji; Kürt varlığını, Kürt gerçeğini kabul etmiyor, böyle bir varlık, böyle bir gerçek yok, geçmişte de yaşamamıştır. Bu anlayışa göre tarihsel olaylara yaklaşılmaya çalışanların, tarihsel belgeleri tahrif etmekten başka hiçbir yöntemleri olamaz. Bilim adamı denen kişi böylesine bir ideolojik saplantıya girdi mi, tarihsel belgelerde geçen Kürt kelimelerini, ya çıkarır, veya onları, Türk- Arap, Fars vs. (Tarihi yazan hangi millete mensup ise) diye değiştirir. Veya Kürtlerin tarihteki eylemlerini görmezlikten gelir.

Görüldüğü gibi, resmi ideoloji artık, bilgi edinmede kullanılan bir düşünce yöntemi haline gelmektedir. Doğrunun (hakikatın) tartışılmaz tek ölçütü olarak kullanılmaktadır. Ve bu bilgilerin, doğruluğu herkes tarafından tartışmasız kabul edilen ve geçerli sayılan ortakduyu haline gelmesi istenmektedir. Bütün bunların ise; bilim yöntemi bakımından ne kadar sakıncalı durumlar olduğu şüphesizdir. Çünkü, bilim yönteminde; geçmiş, bugün ve gelecek bir bütündür ve birbirlerini etkilerler. Bugünü anlayabilmemiz için, geçmişin somut durumunun ve somut olgularının somut tahlilini yapmamız gerekir. Toplumun geleceğe doğru, doğrultusunu çizebilmemiz için ise, bugünü anlamalıyız. Burada ise, geçmişten yararlanarak bugün anlaşılmaya çalışılmamakta, bugünün egemen ideolojisine göre, bu ideolojinin gereklerine göre, geçmiş yeniden inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Halbuki, bugünden geçmişe bakmak çok sıhhatli ve bilimsel olmalıdır. Resmi ideolojiden, kısıtlayıcı fıkırlardan kurtularak geçmişini anlamaya çalışan kişi, çok daha sıhhatli ve geçerli bilgilere sahip olur. Resmi ideolojiye dayalı olarak fikir üretmeye çalışan kişi, elbette, çok önemli bir rahatlık içindedir. Bu rahatlık, devlete dayanmanın, resmi ideolojiyi yaygınlaştırmanın verdiği bir rahatlıktır. Fakat resmi ideolojiye dayanmanın rahatlığı içinde üretilen bilgiler hiçbir zaman bilimsel olamazlar.

SONUÇ: VARLIK ALANI OLARAK, GERÇEK, YANİ GERÇEK SOMUT KABUL EDİLMEDEN VE NESNEL GERÇEK BİLİNMEDEN, DOĞAYI, TOPLUMU, İNSANI DEĞİŞTİRMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR.

Bilimsel faaliyetin temel taşı, varlık alanı olarak gerçeğin, yani gerçek somut'un, olgunun, şeyin kabulüdür. Bilim, ancak böyle bir kabulden sonra olguları ve olgusal ilişkileri kavrama işine başlayabilir. 'Düşünülmüş somut'u aramaya, kavramaya başlayabilir. Sömürücü sınıf ideolojilerine ve normatif tedbirlere boyun eğilmesinden ve bunların kabulünden sonra, bilimsel faaliyetin yürütülmesi mümkün değildir. Bu çalışmalar, ideolojiyi korumak ve onun bilim üzerindeki egemenliğini sürdürmekten başka bir işe yaramaz.

Bütün bu tutumların, bilim dışı ve bilim düşmanı tutumlar olduğu şüphesizdir. Öyleyse, bilim yöntemi egemen sınıf ve sömürgeci ideolojilere katı surette taviz veremez. Gerçek somutu, somut olguları, nesnel gerçeği yok saymak, reddetmek, bilim yöntemi ile hiç bağdaşmayan tutumlardır. Bilim, somut durumların, somut olguların, somut tahlilini yapar. Somut durum, olguların ve şeylerin bizzat kendisidir. Somut tahlil ise, nesnel gerçeğin bir bütünsellik içinde kavranmaya çalışılmasıdır. Olgular ve olgular arasındaki ilişkilerin, çelişme ve değişmelerin çeşitli iç ve dış bağlantıların bir bütün olarak kavranılması ve ortaya çıkarılmasıdır. Ya-

ni, gerçeğin somutlanmasıdır. "Gerçek somut"tan "düşünül-müş somut"a böyle varılır.

Görüldüğü gibi, doğada, toplumda, bütün şeyler ve ol-gular birbirlerine sıkı bir şekilde bağlıdırlar. Birbirleriyle di-yalektik bir bütünlük içindedirler. Hiçbir olgu veya şey öteki olgu veya şeylerden bağımsız değildir. Kendi dışındaki şey-lerden ve olgular kümesinden etkilendiği gibi, onları etkile-yebilir de. Bu olgu veya şeylerin hiçbir zaman sabit kalmadı-ğını, devamlı olarak değiştiğini de gösterir. Bu ise, özellikle, toplumsal bilimlerin, tarihsel bilimlerin olduğunu gösterir. Do-ğayı, toplumu, insanı ve tarihi değiştiren, harekete geçiren önemli etkenin ise, şeylerin veya olguların iç yapılarında mevcut olan çelişmeler olduğu şüphesizdir. Bu değişimde dış müdahalelerin ve dış etkenlerin de rolü vardır. Hangi toplumlarda iç etkenlerin, tayin edici rol oynadığı, gelişme-nin yönünü tayin ettiği, somut araştırma ve incelemelerle ortaya çıkar.

"Doğru olsalar bile bazı şeyleri yazmanın yeri ve za-manı değildir. Her şey, her yerde, her zaman söylenmez, her şeyin bir sırası var" anlayışı bilimin anlayışı değildir. Bu düşünce "İdare-i maslahatçı" ve "nemelazımcı" bir dü-şünecedir. Bir kaçıışı meşru gösterme çabasıdır. Bu, aynı za-manda idealist bir düşünce biçimidir. Bilimsel faaliyete vü-cut veren, maddi hareketi görmemek ve anlamamak için gayret eder. Olguları ve olgusal ilişkileri maddi hareketleri içinde değil, insanların bilinciyle açıklamaya çalışır.

Bilim, herhangi bir bilgiyi üretiyor ve ifade ediyorsa, bu-nu, yeri ve zamanı olduğu için yapıyordur. Zira bilim, genel olarak dış dünyadaki ve insan zihnindeki hareketlerin genel yasalarını arayan bir süreçtir. Diyalektik bir süreçtir. Bilim adamı denilen kişi de, doğadaki, tarihteki ve toplumdaki ha-reketlerden bağımsız değildir. Çeşitli fonksiyonları ile o hare-ketleri etkilediği gibi onlardan etkilenir de. Onlardan etkilen-diği zaman, yeni yeni sorunların varlığını kavrar. Bu sorunları çözümlemek için yeni yeni bilgiler üretmenin yolla-rını arar. O halde bilimsel faaliyetin, doğadaki, tarihteki ve toplumdaki hareketlerle organik bir bağı vardır. Bu bağ, bili-min ürettiği bilgilerin yerinde ve zamanında üretildiğini gös-terir. Yerinde ve zamanında üretilen bir bilgi de ifade edilme-

lidir. Bu bilimsel bilginin bir özelliğidir. Kamunun inceleme-sine ve eleştirmesine sunulmamış, gizli bırakılmış bilgiler, ne kadar önemli olurlarsa olsunlar, bilimsel bilgi sayılamazlar.

Herhangi bir somut sorun ortaya atıldığında, “yeri ve zamanı değil”, “şartlar müsait değil”, “hassas çevrelerin hışmına uğrar” gibi, nedenler ileri sürülmesi, bilim yöntemi ve düşüncesi ile bağdaşmayan bir anlayıştır. Bu tür anlayışların bilim yöntemi ve düşüncesi ile ilişkisi yoktur. Bu anlayış olsa olsa, toplum üzerinde veya sömürge halkları üzerinde büyük bir egemenlik ve sömürü mekanizması kurmuş olan sınıfların ve sömürücü güçlerin ideolojisi olabilir. Zira onlar, bilinçlenmeye, nesnel gerçeklerin anlatılmasına, şiddetle karşı çıkarlar. Bu bakımdan bilgisizliği, karanlığı önerirler. Çünkü, yığınlar bilinçlenmeden yoksun kaldıkları zaman, sömürü ilişkileri daha rahat sürer. Bu bakımdan, egemen sınıflar ve sömürge yönetimleri, nesnel gerçeği anlatan fikir ve düşüncelerden şiddetle kaçınırlar. Bu fikir ve düşüncelere büyük bir ambargo koyarlar.

Fikirlerin eskisi, yani, tutucusu olabildiği gibi devrimcisi de olur. Devrimci fikirler yeni gelişen güçlerin, tutucu fikirler eski güçlerin, egemen güçlerin fikirleridir. Egemen güçler, sömürge yönetimleri; basın, radyo, televizyon, sinema gibi kitle haberleşme araçlarıyla, eğitim kurumlarıyla ve çeşitli yollarla tutucu fikirlerin gelişmesini teşvik ettikleri halde; devrimci fikirlerin gelişmesine büyük bir ambargo koyarlar. Devrimci fikirleri yasaklarlar. Sahiplerini zindana atarlar. Böylece yeni fikirlerin, yeni düşüncelerin toplumdaki etkinliklerini kırmaya çalışırlar. Çünkü, yeni fikirlerin ve yeni düşüncelerin toplumda çok önemli etkinlikleri vardır. Yeni fikirler ve yeni düşünceler toplumu dinamikleştirirler. Yeni fikirlerin ve yeni düşüncelerin toplumları değiştirici, yenileştirici, harekete geçirici ve örgütleyici güçleri vardır. O halde, “yeri ve zamanı değil”, “şartlar müsait değil”, “hassas çevreleri endişelendirmeyelim” tezleri, özünde egemen güçlerin anlayışıdır. Sömürge yönetimlerinin anlayışıdır. Onlara hizmet eder. Devrimciler bakımından ise, sadece bir kaçışın ifadesidir. Bir kaçışı, uzak duruşu meşru göstermenin ifadesi.

Bütün bunlardan dolayı, “yeri ve zamanı değil”, “şartlar

müsait değil", "hassas çevreler ne der" anlayışları ve bu anlayışlara egemen olan değer yargıları, bilim dışı bir bakış açısının ifadesidir. Zaten bilimin kavramları da değildir. Ancak kategorilerdir. Bilim herhangi bir bilgiyi üretiyorsa, yeri ve zamanı olduğu için üretiyordur. Bu bakımdan Marks'ın Ekonomi Politikin Eleştirilmesine Katkı kitabının Önsöz'ü üzerinde önemle durmak gerekir:

"... İnsanlık ancak halledebileceği problemleri ortaya atar. Çünkü, yakından bakılırsa görüleceği gibi problemin kendisi ancak, halledilmesi için gerekli maddi şartlar esasen varolduğu, ya da oluş halinde bulunduğu zaman meydana çıkarlar."⁷⁵

Örneğin; Batı'da sömürgecilik kavramı ve sömürgecilik ile mücadele biçimlerinin gelişmesi, onun çöküş yıllarına rastlamaktadır. Halbuki Batı'nın, Afrika, Asya, Güney-Amerika gibi bölgelerde uyguladığı sömürgecilik, çok uzun yıllar önce başlamıştı.

Marks, Ludwig Feuerbach üzerine geliştirdiği tezlerin onbirincisinde şöyle der: "Şimdiye kadar filozoflar dünyayı çeşitli biçimlerde kavramakla, yorumlamakla ve açıklamakla yetindiler. Halbuki önemli olan dünyayı değiştirebilmektir."⁷⁶Doğayı, toplumu değiştirebilmenin ön koşulu ise, önce varlık alanı olarak gerçeğin, yani, somut olgunun, şeyin kabulünü, sonra da nesnel gerçeğin kavranmasını gerektirir. Yani, değiştirilecek olan şeyin ne olduğunu iyi bilmek gerekir. Somut olgular, varlık alanları reddedilerek, yalana dayalı resmi ideolojilere itibar edilerek dünyayı, toplumu değiştirmek mümkün değildir. Yalana dayalı bir ideoloji karşısında sinerek, o ideolojinin eylemleri karşısında sessiz kalarak, görmemezlikten ve duymamazlıktan gelerek, dünya ve toplum değiştirilemez. Bu koşullarda, değil dünyayı, toplumu değiştirmek, onu kavramak, yorumlamak, açıklamak bile mümkün değildir.

75. Marx, **Ekonomi Politikin Eleştirilmesine Katkı**, s. 6

76. Engels, **Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, s. 53; Marx-Engels, **Felsefe İncelemeleri**, s. 69; Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri**, s. 26; Politzer, **Marksist Felsefe Dersleri**, (Sosyal Yayınlar çevirisi), Çev. Galip Üstün, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1969, s. 20 vd.; Henri Lefebvre, **Karl Marx Hayatı ve Eserleri I**, s. 51.

Dogmatizmle mücadele etmeden bilimsel faaliyeti yürütmek mümkün değildir.

Düşünsel bağımsızlık ve bilimsellik eleştirisel bir tutumu, baskılar karşısında sınımlanmayı, baskılara boyun eğmemeyi gerektirir. Düşünsel bağımsızlık ve bilimsellik baskılar karşısında sınımlanmamayı, baskılar üzerine yürümeyi gerektirir. Düşünsel bağımsızlık olmadan da, bilimsel çalışma yapmak mümkün değildir. Her türlü baskı ve terör karşısında, özerkçe davranamayan kişi ve kurumlar, özerk olamazlar. Tutucu güçler, siyasal iktidarlar kişi ve kurumlara özerklik vermez. O, ancak, kendi görüşü doğrultusundaki fikir ve düşüncelerin, kendisine hizmet edecek fikir ve düşüncelerin yaygınlaşmasını ister. Özerkçe davranan kişi ve ya kuruluş özerktir.

Bilimsel faaliyet için, geniş ve rahat bir ana caddenin olmadığı unutulmamalıdır. Bilimsel faaliyetin gül bahçesinde dolaşmak olmadığı bir gerçektir.

Dünyayı değiştirmek isteyen sınıfların ve güçlerin, somut olguları ve nesnel gerçeği bilmeye ihtiyaçları vardır. Sömürgeciler, her zaman sömürgeci yöntemlerini, sömürücü sınıflar da, her zaman sömürülerini gizlemek isterler. Sömürgeci ilişkilerini ve sömürülerini meşru göstermek için, yaptıkları işi, evrensel imiş gibi göstermeye çalışırlar. Rasyonalize ederler. Sömürgeci yönetimlere karşı mücadele edenlerin ise gizlenecek hiçbir şeyleri yoktur. Sömürücü sınıflara karşı mücadele eden emekçilerin, gizleyecekleri hiçbir şey olamaz.

Nesnel gerçeğin, yani gerçek somutun yok sayılarak, reddedilerek işe başlanması ise, bilim yöntemine daha başından itibaren ters düşer. Böyle kişi ve kuruluşlar, gerek bilgilenme süreçlerinde, gerekse daha sonraki eylemlerinde çelişmeler içinde kalır. Örneğin, sık sık "bilim" dediği halde, bilimin nesnesini, yani, objeyi reddeder. "Özgürlük" sözünü sık sık kullandığı halde, sömürgeciliği savunur, sömürgeci boyunduruğun bir halkası haline gelir. Burada önemli olan nokta şudur: bilgilenme süreci ve bireyin bilinci bir bütünlük arzeder. Bireyin bilincinde sürekli bir çelişme olamaz. Bireyin bilincinin bir yanı sömürgeci, bir yanı özgürlükçü, bağımsızlıkçı olamaz. Böyle bir çelişme varsa, yani, bilgilen-

me sürecinde ve daha sonraki eylemlerde, böyle bir çelişmeye rastlanılıyorsa, aslında, bireyin bilincine egemen olan yönün, ikinci yönü olduğu şüphesizdir. Birey için böyle olduğu gibi, siyasal partiler, dernekler, sendikalar vs. için de böyledir. Çünkü bilgilenme süreci bir bütündür. Çünkü çelişme, insanın bilincinde değil, şeylerde ve olgulardadır. Doğadaki, toplumdaki ve tarihteki çelişme, durağan bir çelişme değildir. Dinamik bir süreçtir. Bu çelişmeler çözülerek, doğa ve toplum yeni yeni aşamalara gelir. Tez-antitez-sentez biçiminde ifade ettiğimiz bu süreç; doğayı, tarihi ve toplumları dinamik kılan motor bir güçtür. Nesnel gerçeği kabul etmeyen, yok sayan bir insanın zihnin yapısındaki çelişme ise, sürekli bir çelişmedir. Durağan bir çelişmedir. Bu ise, o bireyi veya kuruluşu dogmatik yapan temel bir etkindir.

Şeylerdeki ve olgulardaki çelişmeleri, doğru dürüst kavramayanların veya kavramamakta ısrar edenlerin, zihnin yapıları elbette çelişmeli kalır. Bu çelişmede ağır basan yönleri ise, bilimsiz, gıderek antidemokratik yönleridir. Bu çelişmelerden kurtulmanın tek yolu özeleştirici yapıp, nesnel gerçeği doğru olarak kavramanın yollarını aramaktır.

Bunlar temel doğrulardır.

Başta işçi sınıfı ve ezilen, sömürgeleştirilen halklar olmak üzere, dünyayı ve toplumu değiştirmek isteyen ve bu niteliğe sahip olan bütün sınıf ve tabakaların sömürge halklarının bu temel doğruyu hiçbir zaman akıldan çıkarmamaları gerekir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ADIVAR Adnan : Tarih Boyunca İlim ve Din 2. bs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
- ARMAĞAN İbrahim : Bilgi ve Toplum I., Bilgi Sosyolojisine Giriş, İstanbul 1974.
- Bildiriler : Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Ge lişmesi Semineri, HÜ, Ankara 1971.
- BORAN Behice : Toplumsal Yapı Araştırmaları DTCF, Ankara 1945.
- BOUTY Edmond : Bilimsel Hakikat, Çev. Avni Yakaloğlu, MEB, İstanbul 1952.
- BUHR M. - KOSİNG A. : Marksçı - Leninci Felsefe Sözlüğü, Çev. Engin Aşkın, Konuk Yayınları, İstanbul 1975.
- CHÂTELIER Henri : Tecrübi Bilimlerde Metoda Dair, Çev. Avni Yakaloğlu, İstanbul 1955.
- Devrimci Gençlik Birliği : Marksist Yöntem Üzerine Devrimci Genç lik Birliği Yayını, Ankara 1975.
- DUVERGER Maurice : Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Gi riş, Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, An kara 1973.
- DOĞAN Mehmet : Batılılaşma İhaneti, Dergah Yayınları, 2.bs, İstanbul 1976
- ENGELS : Anti-Duhring, Kenan Somer, Sol Yayınla rı, Ankara 1975.
- ENDER Necat : Siyasi İlimlerde Teori ve Metot Hakkında Bazı Genel Düşünceler. SBF, Ankara 1962
- ERGÜN Doğan : Sosyoloji ve Tarih, Yar Yayınları, İstanbul 1973.
- ERGÜN Doğan : 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1975
- FINDIKLIOĞLU Z.Fahri : İltimaiyat 2. Cilt Metodoloji Nazariyeleri, İÜİF, İstanbul 1961.
- GOBLOT Edmond : İlimler Sistemi, Çev. Fethi Yücel, MEB, İstanbul 1954.

GOODE W. ve HATT P.

GRAMSCI Antonio

HIZIR Nusret

HILAV Selahattin

KIVILCIMLI Hikmet

KOMAL

KÜÇÜKÖMER İdris

LANGE Oskar

LANGE Oskar

LANGE Oskar

LANGE Oskar

LEFEBRE Henri

LEFEBRE Henri

LEFEBRE Henri

LEFEBRE Henri

LEFEBRE Henri

Sosyal Bilimlerde Araştırma Metotları, Çev. Ruşen Keleş, SSYB, Ankara 1964.

Felsefe ve Politika Sorunları, Çev. Adnan Cemgil, Payel Yayınları, İstanbul 1976.

Felsefe Yazıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1976.

Diyalektik Düşüncenin Tarihi, Sosyal Yayınları, İstanbul 1966.

Metafizik Sosyoloji Eleştirileri, Ararat Yayınları, İstanbul 1970.

Felsefe İncelemeleri, Doğaya, Topluma, Olaylara Bakış Yöntemi, Komal Yayınları, Ankara 1976.

İktisat İlkelerine Yeniden Bakış, Cilt I, IÜİF, İstanbul 1972.

Ekonomi Politik, Çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabevi, İstanbul 1965.

Ekonomi Politik'in Metodu II, Çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabevi, İstanbul 1966

: **Ekonomi Politik III Ekonomi Politik'in Rasyonellik İkesi,** Çev. Muvaffak Şeref, İstanbul 1967.

Ekonomi Politik IV Ekonomi Politikte Akımlar ve Bilimsel Bilgilerin Belirlenmesi, Çev. Muvaffak Şeref, İstanbul 1968.

Marx'ın Sosyolojisi, Çev. selahattin Hilav, Öncü Kitabevi, İstanbul 1968.

Karl Marx'ın Hayatı ve Eserleri Cilt I, Çev. Reşat Baraner, Anadolu Yayınları, İstanbul 1968.

: **Karl Marx'ın Hayatı ve Eserleri Cilt II,** Çev. Reşat Baraner, Anadolu Yayınları, İstanbul 1968.

: **Lenin'in Hayatı, Felsefî, Ekonomik ve Politik Düşüncesi Cilt I,** Çev. Rasih Nuri İleri, Anadolu Yayınları, 2. bs. İstanbul 1971.

: **Lenin'in Hayatı, Felsefî, Ekonomik ve Politik Düşüncesi Cilt II,** Çev. Rasih

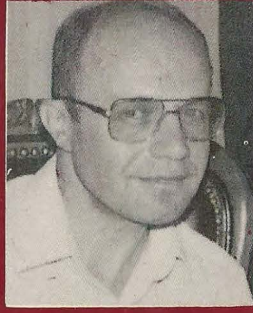
- Nuri İleri, Anadolu Yayınları, İstanbul 1971.
- LENİN : **Materyalizm ve Amplyokritizm**, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara 1976.
- LENİN : **Felsefe Defterleri**, Çev. Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1976.
- MACHİAVELLİ : **Hükümdar ve Büyük Frederik'in Mak-yavel'i Çürütme Denemesi**, Çev. Vahdi Atay, Remzi Kitabevi, İstanbul (tarihsiz).
- MARX-ENGELS : **Felsefe İncelemeleri**, Çev. Cem Eroğlu, Sol Yayınları, Ankara 1968.
- MARX : **Ekonomi Politğin Eleştirilmesine Kat-kı**, Çev. Orhan Suda, May Yayınları, 2. bs, İstanbul 1974.
- MARX - ENGELS - LENİN : **Marksist Felsefe Yazıları**, Çev. Mesud Odman, Bilim Yayınları, İstanbul 1976.
- MARX - ENGELS - LENİN : **Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddeci-lik**, Çev. E. Ateş, Ana Yayınları, İstanbul 1976.
- ORAN Baskın : **Kara Afrika'da Az Gelişmiş Ülke Milli-yetçiliği**, (Basılmamış Doktora Tezi), SBF, Ankara 1974.
- PLAHANOV : **Marksist Düşüncenin Temel Meselele-ri**, Çevirenler: S. Hilav, E. Buri, N. Bur-han, S. Miroğlu, Sosyal Yayınlar, İstan-bul 1964.
- POLİTZER : **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Çev. Cem Eroğlu, Sol Yayınları, Ankara 1966.
- POLİTZER : **Felsefenin Temel İlkeleri**, Çev. M. Ar-dos, Sol Yayınları, Ankara 1969.
- POİNCARE H. : **Bilimin Değeri**, Çev. Fethi Yücel, MEB, İstanbul, tarihsiz.
- ROSENTHAL M. ve YUDİN P.: **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, Çev. Aziz Çalışlar, Sosyal Yayınlar, 2. bs., İstanbul 1975.
- RUSSEL Bertrand : **Bilimden Beklediğimiz**, Çev. Avni Ya-kalıoğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1962.
- ŞAYLAN Gencay : **Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, TODAİE, Ankara 1971.
- TOĞAN Zeki Velidi : **Tarihte Usûl**, 2. bs, İÜEF, İstanbul 1969.

- TUNG Mao Tse : **Teori ve Pratik**, Çev. N. Solukçu, 2. bs, Sol Yayınları, Ankara 1969.
- TÜTENGİL Cavit Orhan : **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metot**, 3. bs., İÜİF, İstanbul 1975.
- ÜLKEN Hilmi Ziya : **İlim Felsefesi I**, AÜEF, Ankara 1969.
- YAVUZ Hilmi : **Felsefe ve Ulusal Kültür**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975.
- YILDIRIM Cemal : **100 Soruda Bilim Felsefesi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- YILDIRIM Cemal : **100 Soruda Bilim Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1974.
- YILDIRIM Cemal : **100 Soruda Mantık El Kitabı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1975.
- YOUNG Pauline V. : **Bilimsel Sosyal İncelemeler ve Anayasa**, Çevirenler: G. Bingöl - N. İşçil, SSYB, Ankara 1968.

MAKALELER:

- AKAT Asaf Savaş : Geçiş Dönemi Toplumlari İçin Teorik Bir Çerçeve, I, **Birikim**, Sayı 13, Mart 1976, s. 22-35.
- BAŞAR Erol : Deneysel Bilimlerde Felsefi Görüş Açılarının Katkıları, Felsefe Kurumu tarafından Hacettepe Üniversitesinde, 24-25 Ekim 1974 tarihleri arasında düzenlenen **Günümüzün Sorunları** isimli seminere sunulan tebliğ.
- BELGE Murat : Teorik (Bilimsel) Bir Tarih Açıklamasının Başlangıç Noktası, **Birikim**, Sayı 3, Mayıs 1975, ss. 5-10.
- BİRİKİM : Bilimsel Gelişmede İktisadın Rolü Sorunu, **Birikim**, Sayı 14, Nisan 1976, s. 34-35.
- BOZKURT Ömer : Toplumsal Bilimlerde Yöntem kavramının Alanı, **AİD**, Cilt 5, sayı 4, s. 3-13
- BRECHT Berthol : Gerçeği Yazmanın Beş Güçlüğü, Çev. Orhan Suda, **Yeni Adımlar**, Sayı 1, Ocak 1973, s. 3-10.
- BULUTAY Tuncer : Bilim Üzerine Bazı Düşünceler, **SBFD**, Cilt 27, Sayı 3, 1972, (Cem Sar'a Armağan), s. 465-476.

- ÇİZMECİ Yavuz** Bilim ve Bilimsellik Üzerine Bir Deneme, **Birikim**, Sayı 2, Nisan 1975, s. 5-9,
- EROĞUL Cem** Diyalektiğe Giriş, **SBFD**, Cilt 21, Sayı 3, 1966, s. 281-301.
- HIZIR Nusret** Bilgi Yöntemi, Özellikle Tarih Yöntemi Üstüne Kısa Notlar, **Belleten**, Sayı 102, TTK, 1962, s. 337-361.
- HIZIR Nusret** Hegel ve Nietzsche'de Tarih Görüşü, **Atatürk Konferansları IV**, TTK, Ankara 1973, s. 15-23.
- KİTLE** : Siyasi Eğitimin Temelleri 4, Bilimsellik, **Kitle**, Sayı 79, 13 Ekim 1975, s. 9-10.
- KİTLE** : Siyasi Eğitimin Temelleri 9, Gerçeği Kavramanın Diyalektiği, **Kitle**, Sayı 85, 24 Kasım 1975, s. 9-10.
- KİTLE** : Siyasi Eğitimin Temelleri 10, Pratik ve Bilginin İşlevi, **Kitle**, Sayı 86, 1 Aralık 1975, s. 9-10.
- KİTLE** Siyasi Eğitimin Temelleri 11, Hakikatın Somutluğu, **Kitle**, Sayı 87, 8 Aralık 1975, s. 9-10.
- KUÇURADI Ioanna** Çeşitli Diyalektik Kavramları; Metot ve Görüş, **AİD**, Cilt 7, Sayı 4, 4 Aralık 1974, s. 3-32.
- PAVEL Kopnin** : Bilimsel Düşünce Metodu, Çev. Ürün, **ÜRÜN**, Sayı 3, Eylül 1974, s. 81-95.
- ROSENBERG Nathan** : Karl Marx'ta Bilimin İktisadi Rolü, Çev. Faik Seyhan, **Birikim**, Sayı 14, Nisan 1976, s. 36-44.
- SANDER Oral** Tarihte Yöntem, **SBFD**, Cilt 28, Sayı 1-2, 1973, s. 59-71.
- TİB** Bilim, İktisat, İdeoloji, ve Üniversiteler, **TİB Aylık Bülteni**, Sayı 12, Haziran 1975, s. 1-6.
- TUNCAY Mete** Dogmatizm, Felsefe Kurumu tarafından Hacettepe Üniversite'nde 24-25 Ekim 1974 tarihleri arasında düzenlenen **Günümüzün Sorunları**, isimli seminere sunulan tebliğ.

İSMAİL BEŞİKÇİ

Bilimsel düşüncenin gelişmesini engelleyen en önemli kurum resmi ideolojidir. Resmi ideolojinin dinsel olmasıyla, laik olması arasında çok büyük bir fark yoktur. Her ikisinde de, devlet, polis, karakol, mahkeme, cezaevi gibi devletin zorlayıcı baskı araçlarını kullanarak resmi görüşün dışındaki düşüncelerin gelişmesini engellemeye çalışmaktadır.

Bütün bunlardan dolayı, resmi ideolojiyle bilim ilişkilerinin irdelenmesi çok önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.